

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

**ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

**МАТЕРІАЛИ
НАУКОВОГО СЕМІНАРУ З МІЖНАРОДНОЮ
УЧАСТЮ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА
КОЖЕДУБА**

30 листопада 2023 року

Харків
2023

Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни»: статті та тези доповідей, 30 листопада 2023 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2023. – 196 с.

Наведені статті та тези доповідей за теоретичними та практичними результатами наукових досліджень і розробок, виконаних науково-педагогічними працівниками, науковими співробітниками, докторантами, аспірантами (ад'юнктами) та іншими фахівцями органів військового управління, закладів освіти, установ і підприємств України.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Затверджено до друку вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, протокол від 29 листопада 2023 року № 13.

Харківський національний університет Повітряних Сил
ім. І. Кожедуба, 2023

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ НАУКОВОГО СЕМІНАРУ

Голова організаційного комітету – заступник начальника Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба з морально-психологічного забезпечення – начальник відділу полковник ЛУК'ЯНЕНКО В.В.

Заступник голови організаційного комітету – начальник кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філософських наук, доцент полковник КРОТЮК В.А.

Члени організаційного комітету:

професор кафедри філософії Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, доктор філософських наук, професор КАЛИНОВСЬКИЙ Ю.Ю.;

доцент кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба, кандидат філологічних наук, доцент ЧЕРНИШОВА Т.О.

Відповідальний секретар організаційного комітету – доцент кафедри психології та педагогіки Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, кандидат психологічних наук АРТЮХОВА В.В.

ЗМІСТ

Організаційний комітет	3
Вступне слово начальника Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО.....	8
<i>Бережний А.О.</i> ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	10
<i>Могілатенко А.С.</i> ВІЙСЬКОВА ОСВІТА ТА НАУКА ПЕРЕД ІНФОРМАЦІЙНИМИ ВИКЛИКАМИ ТА ЗАГРОЗАМИ.....	14
<i>Лук'яненко В.В., Квіткін П.В., Дятлова І.В.</i> ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	16
<i>Данильян О.Г., Дзюбань О.П.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА: МЕДІАТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ ТА ФОРМ.....	26
<i>Калиновський Ю.Ю., Чалапко В.В., Петрова Л.О.</i> РОЛЬ ЗНАНЬ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ.....	28
<i>Пацек Б., Зубрицький Г.М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ.....	32
<i>Stasiuk V., Dykun V., Kyrychenko A.</i> INFORMATION AND PROPAGANDA SECURITY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE: ESSENCE, STRUCTURE AND LEGAL PRINCIPLES OF THE ORGANIZATION.....	35
<i>Ягодзінський С.М.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО: ПРАКТИКА АДМІНІСТРУВАННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	38
<i>Гула Р.В.</i> МЕМЕТИЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ.....	41
<i>Кротюк В.А.</i> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	49
<i>Коваленко Л.П., Клімук В.В.</i> ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	55
<i>Кислий В.Д., Приходько Д.П.</i> СИСТЕМА ЗАХИСТУ ВІЙСЬК ВІД ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ВОРОГА.....	61
<i>Нікіфоров І.А., Зінченко А.Ю.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	64
<i>Соболева С.М.</i> ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ.....	66
<i>Панфілов О.Ю., Донченко С. П.</i> МЕХАНІЗМИ ТА НАСЛІДКИ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	69
<i>Староконь Є.Г., Паньшина Д.Д., Попов Є.В.</i> МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	72
<i>Савчук О.А., Пасічник В.І.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РФ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ).....	75

Артюхова В.В., Яковчук В. ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА СТРАХУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	77
Величко О.В., Зозуля О.В. ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	79
Гончарова О.С. ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ЕТНІЧНИХ ПРОТИРІЧ В УКРАЇНІ ДЛЯ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА У 1991–2014 РОКАХ.....	82
Кравченко І.В., Кузнєцов М.О. АРХАЇЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	90
Майко Т.С. ПРОТИДІЯ ОПЕРАЦІЯМ ВПЛИВУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	95
Артюхова В.В., Опришко Б.О. ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ КУРСАНТІВ ПІД ВПЛИВОМ ТОКСИЧНОГО КОНТЕНТУ.....	98
Єнчева Г.Г., Воробйова В.Є. НЕОЛОГІЗМИ ТА ІПСО: ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ.....	100
Кравченко А.І. ПЕДАГОГІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	109
Соболева С.М., Завгородній О.О. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	113
Бабич А.А., Бистрова С.І., Веприцький О.О. ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗНАРЯДЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЇ.....	116
Буряк О.О., Трофименко Д.В., Сташук О.І. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА КРАЇН ЧЛЕНІВ НАТО В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	120
Яндола К.О., Стокінна О.Л. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МЕДІА ПРОСТОРУ.....	122
Голота А.А., Колеушко М.І. ВНУТРІШНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПЕРЕХІД ДО СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СИЛ ОБОРОНИ.....	125
Михайловський Р.А., Будур І.М. ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА.....	129

Булах І.І. ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	132
Феденко Д.О. ВПЛИВ ПРИКЛАДНОГО РІШЕННЯ POWER VI В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	136
Кондратович І.Д. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, БОТІВ ТА АНАЛІТИКИ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ.....	138
Пасічник Д.В. РОЛЬ МАС-МЕДІА ТА ІНТЕРНЕТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ВІЙНІ.....	141
Булч А.І. ПРАВО ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС.....	143
Шевченко К.А. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	146
Зоркін Р.Ю., Авдєєнко О.Ф. ПОМІЧНИК ВЕТЕРАНА – РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ.....	151
Худавердова А.О. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАКТОР ЯК ЗАСІБ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	154
Попов О.О., Малютін О.Є., Спицький С.О. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ.....	156
Буренко В.А., Зоркін Р.Ю. ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА РОДИНАМ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ.....	159
Шкуренко Д.О., Зоркін Р.Ю. ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ ВІД ГРОМАДСЬКОГО РУХУ «ЖІНОЧА СИЛА УКРАЇНИ».....	162
Вівчарчин Ю.О. СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ.....	165
Канюка Я.А. ПРОПАГАНДА У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ.....	168
Оліхнович А.Я. ЗАСТОСУВАННЯ ТА ЗАГРОЗИ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	171
Ткаченко О.С. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА СЬОГОДЕННЯ ТА МОЖЛИВІ МЕТОДИ БОРОТЬБИ.....	174
Лучик С.А. ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ.....	177
Лисенко С.Ю., Римар К.В. ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ВІЙНИ... ..	180
Лебідь А.А. РОЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕДІАПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	183

Репінський А.В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА.....	187
Павицька А.О. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	190
Мітрошин М.О. НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ СТОСОВНО ДЕМОГРАФІЧНОГО ПЛАНУ.....	192

ВСТУПНЕ СЛОВО

**начальника Харківського національного університету Повітряних
Сил імені Івана Кожедуба
бригадного генерала Андрія БЕРЕЖНОГО**

Шановні учасники наукового семінару!

Дясятий рік триває боротьба українського народу проти вторгнення «недоімперії», яка намагається відновити політичне та військове домінування в світі. Для досягнення цієї мети рашистський режим прагне знищення України як держави, проводить відкритий терор і геноцид українського народу, застосовує заборонені методи і засоби насилля.

Важливою, а можливо і головною, складовою російсько-української війни є протиборство в інформаційній сфері. Ще з моменту набуття Україною незалежності у 1991 році російською федерацією була розпочата інформаційна кампанія проти нашої держави. З того часу інтенсивність інформаційно-пропагандистського впливу противника постійно нарощувалась. Ворог створив широку мережу агентів інформаційного впливу по всьому світу та агресивно використовує її можливості для дезінформацій та інформаційного терору, спрямованого як на свідомість громадян України, зокрема, військово-політичного керівництва та військовослужбовців, так і проти громадян інших країн. Своєю мовою ворожнечі кремль намагається дестабілізувати соціально-політичну обстановку в Україні та світі, прагнучи в такий спосіб забезпечити реалізацію своїх імперських амбіцій за рахунок підриву глобальної стабільності.

Ми бачимо, що ворог не гребує жодними забороненими засобами, нахабно бреше та вдається до ганебних маніпуляцій.

За час російсько-української війни з'явилося чимало вітчизняних та зарубіжних наукових доробок, присвячених осмисленню сутності інформаційної складової війни, її найважливішим наративам, дієвим механізмам протидії ворожій пропаганді, захисту ментального здоров'я від негативних інформаційних впливів, особливостям організації та функціонування системи стратегічних комунікацій у Збройних Силах України. Напрацьований досвід став основою успіхів України в інформаційному протиборстві, яке загострилося з початком

повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року.

Звертаючись до учасників наукового семінару, хочу наголосити на безумовній важливості такого заходу в умовах російсько-української війни, висловити побажання щодо необхідності пошуку нових дієвих прийомів і технологій не лише протидії інформаційній агресії російської федерації, але й нанесення прицільних та результативних ударів по її інформаційній сфері.

Бажаю всім вам плідних дискусій, творчого натхнення, нових наукових відкриттів і рішень. Нехай усе це стане в нагоді Україні та її Збройним Силам для прискорення перемоги над віроломним агресором!

ПРИНЦИПИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*А.О. Бережний, кандидат технічних наук, начальник
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Національні інтереси України вимагають забезпечення сприятливих умов політичного розвитку країни. Так інтереси особи полягають у реальному забезпеченні політичних прав і свобод громадян, суспільство потребує зміцнення демократії, а інтереси держави виражаються у необхідності ефективного захисту конституційного ладу, суверенітету та територіальної цілісності країни, встановлення та підтримання політичної стабільності, включаючи стабільність державної влади та її інститутів.

На основі національних інтересів України в інформаційній сфері формуються стратегічні та поточні завдання політики держави щодо забезпечення інформаційної безпеки. Ці завдання, зокрема щодо необхідності протидії спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, спрямованих на підрив державного суверенітету, територіальної цілісності України, визначені у Стратегії інформаційної безпеки України [1].

Інформаційна безпека розглядається на одному рівні з такими невід'ємними атрибутами державності, як суверенітет і територіальна цілісність. Вона є невід'ємною частиною загальної безпеки – чи то національної, чи то регіональної, чи то міжнародної. Аналіз інформаційної безпеки передбачає розгляд сукупності таких об'єктивних чинників, як:

- потреб громадян, суспільства, держави та світового співтовариства;
- уразливості (захищеності) індивідів, суспільства та держави від деструктивних інформаційних технологій;
- наявності широкого кола загроз і небезпек, якими має управляти система забезпечення інформаційної безпеки.

Забезпечення інформаційної безпеки ґрунтується на принципах:

- системності, відповідно до якого захисні заходи повинні бути спрямовані на ліквідацію інформаційних атак з боку зовнішніх та внутрішніх джерел, а також враховувати засоби захисту та канали закритого доступу. Засоби захисту повинні використовуватись

адекватно можливим видам загроз та функціонувати у вигляді комплексного захисту, технічно доповнюючи один одного;

- міцності – встановлює, що правила забезпечення інформаційної безпеки повинні охоплювати всі зони безпеки, мати рівну надійність захисту та дозволяти визначати можливі загрози;

- багаторівневого захисту, орієнтований на створення меж захисту інформаційної системи, що складаються з послідовно розташованих зон безпеки, ключова з яких знаходиться всередині всієї системи;

- безперервності, відповідно до якого, функціонування системи інформаційної безпеки повинно бути безперервним;

- розсудливості, який полягає в обґрунтованості застосування захисних заходів з потрібним ступенем безпеки. В основу даного принципу покладено доцільність високих матеріальних витрат та раціональність їх подальшого використання.

До структурних елементів інформаційної безпеки на міжнародному та внутрішньому рівні відносять:

- захист відомостей, що містять державну або комерційну таємницю;

- захист серверів державних установ та систем життєзабезпечення;

- захист безпеки даних як набір апаратних та програмних засобів, що забезпечують збереження інформації від неавторизованого доступу;

- інформаційно-психологічний блок, який передбачає реалізацію систем заходів, спрямованих на захист від цілеспрямованого впливу на суб'єкт нападу, його психологічний стан або імідж на міжнародній арені.

Ефективність сучасних засобів ураження все більше визначається не стільки потужністю конвективної зброї, скільки ступенем її інформаційної забезпеченості. У змісті воєнних дій зростає значимість інформаційно-технічного протиборства. Перевага в ступені інформованості – неодмінна умова перемоги в сучасному бою. Про це свідчить досвід збройних конфліктів та локальних війн сучасності, досвід російсько-української війни зокрема.

Невід'ємною складовою процесу реалізації національної безпеки є механізм забезпечення інформаційної безпеки. Серед

ключових напрямів, які має виконувати механізм забезпечення інформаційної безпеки варто відзначити такі:

- виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз інформаційній безпеці держави;
- визначення індикаторів інформаційної безпеки та їх порівняння нормативними показниками;
- формування та реалізація системи моніторингу, яка включає: спостереження, збір, обробку, збереження та аналіз інформації щодо стану інформаційної безпеки держави;
- розробка заходів, спрямованих на забезпечення стабільності інформаційної безпеки держави [2].

Інформаційна безпека є важливою функцією держави, повинна передбачати, насамперед, формування відповідними державними органами політики організаційно-правових механізмів в галузі інформаційної безпеки. Провідна роль в даному напрямі належить державним органам, які відповідно до визначених повноважень у сферах своєї відповідальності повинні здійснювати організаційне, нормативно-правове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення реалізації державної політики інформаційної безпеки.

Ключовими заходами щодо забезпечення ефективної діяльності у сфері державного управління інформаційною безпекою є:

- розробка показників оцінки ефективності систем захисту інформаційної безпеки держави; моніторинг та ідентифікація появи дестабілізуючих факторів та загроз;
- організація проведення фундаментальних та прикладних наукових досліджень в галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- розробка відповідної нормативно-правової бази;
- протистояння загрозі інформаційної війни.

В умовах війни, коли країна стала об'єктом інформаційної агресії і підпадає під широкий діапазон інформаційних загроз, їх ліквідація або нейтралізація вимагає вжиття певних організаційно-правових заходів. Стратегічна ціль забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки обумовлена національними інтересами України у внутрішньополітичній сфері, до яких відноситься збереження конституційного устрою, підтримка національної злагоди та єдність правового простору.

Головними напрямами вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки є:

- стратегічне стримування та ліквідація військових конфліктів, що можуть виникнути в результаті застосування інформаційних технологій;
- вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки Збройних Сил України, військових формувань, включаючи в себе сили та засоби інформаційної протидії;
- прогнозування, виявлення та оцінка інформаційних загроз, включаючи загрози Збройним Силам України в інформаційній сфері.

Основними напрямками щодо реалізації та захисту національних інтересів на сучасному етапі розвитку України в інформаційній сфері є:

- розробка та прийняття довгострокової програми із забезпечення виходу на рівень провідних країн світу в галузі стратегічних комунікацій, створення систем інформатизації та управління, що ґрунтуються на новітніх інформаційних технологіях;
- забезпечення свободи отримання та розповсюдження інформації громадянами, іншими суб'єктами суспільних відносин в інтересах формування громадянського суспільства, демократичної правової держави, розвитку науки та культури;
- забезпечення надійного захисту інформаційного потенціалу України від неправомірного його використання; здійснення контролю за експортом з держави інтелектуальної продукції, а також інформаційних банків даних;
- організація ефективної системи підготовки та перепідготовки кадрів в галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- розвиток взаємодії державних та комерційних систем інформаційного забезпечення з метою більш ефективного використання інформаційних ресурсів держави.

Таким чином, в умовах протидії збройній агресії одним із першочергових завдань держави є забезпечення захисту інформації, що в свою чергу є гарантією національної безпеки. Забезпечення інформаційної безпеки на даний час є не менш важливим напрямом державної політики, ніж підтримка економічної стійкості та високих соціальних стандартів. Інформаційна безпека України має ґрунтуватися на скоординованих діях державних органів та структур громадянського суспільства. В умовах війни значно зростає значення інформаційної культури громадян як фактору посилення протидії

інформаційній агресії росії та забезпечення державного суверенітету країни.

Список використаних джерел

1. Стратегія інформаційної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14> (дата звернення: 12.11.2023).

2. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. № 1. С. 39–46.

3. Шипілова Л. М. Порівняльний аналіз ключових понять і категорій основ національної безпеки України: автореф. дис. ... к. політ. н.: 21.01.01. Київ, 2007. 20 с.

ВІЙСЬКОВА ОСВІТА ТА НАУКА ПЕРЕД ІНФОРМАЦІЙНИМИ ВИКЛИКАМИ ТА ЗАГРОЗАМИ

А.С. Могілатенко, кандидат технічних наук

Командування Повітряних Сил Збройних Сил України

Нинішня війна, яку розв'язала росія проти суверенної України, є не лише боротьбою за незалежність держави, за свободу й існування української нації. Не буде перебільшенням твердження, що на території України відбувається вирішальна битва за майбутнє людської цивілізації. Своєю незламністю і силою духу в боротьбі з російським агресором українські воїни стали надійним щитом для народів Європи, гарантом їхньої безпеки та стабільності.

Успіхи української армії на полі бою залежать від морально-психологічного стану наших військовослужбовців, їхньої психологічної налаштованості та стійкості, здатності переносити надлюдські фізичні та психічні навантаження, долати страх і зберігати волю до перемоги. Для ефективного підтримання та нарощування бойових спроможностей частин і підрозділів Збройних Сил України надзвичайно актуальними є питання підготовки військових професіоналів, формування їхньої психологічної стійкості і психологічної готовності, підвищення бойової мотивації особового складу, досягнення оптимального рівня морально-психологічного стану військових формувань. Однією з ключових умов успішного

вирішення зазначених завдань є узагальнення вже набутого бойового досвіду та отримання нових знань, пошук і впровадження іноваційних рішень і нестандартних підходів.

Для успішного протистояння широкомасштабній російській агресії Збройні Сили України потребують динамічного розвитку, так би мовити, постійного апгрейду. Реалії сучасності вимагають оперативного збору й узагальнення актуальної інформації, її ретельного аналізу та впровадження в освітній процес з метою формування та розвитку військових лідерів нового покоління, здатних протистояти соціально-психологічним та інформаційним викликам сучасної війни, впевнено діяти в екстремальних умовах, створювати та розвивати злагоджені боєздатні команди, вести за собою підлеглих до перемоги. Нарощення освітнього та наукового потенціалів не має зупинятися на час війни. Навпаки, саме в такий кризовий період зміни та іновації є нагальними і надають перевагу тій стороні, яка їх ефективніше знаходить і впроваджує. Тим паче, що ми маємо велику кількість унікальних прикладів та кейсів, які сьогодні активно досліджують і вивчають провідні армії інших країн.

Зусилля і здобувачів військової освіти, і науково-педагогічних працівників мають бути сьогодні зосереджені тільки на досягненні перемоги над ворогом. Так, вирішальна перемога здобувається на полі бою, але враховуючи характер сучасної війни, не можна відкладати на мирний час вирішення питань військової науки та освіти. Війна є часом великих випробувань для будь-якої країни. Сьогодні, більш ніж будь-коли раніше, розвиток науки та освіти є надзвичайно важливим, оскільки вони є ключовими факторами, які допоможуть нам впоратися з викликами, що стоять перед країною. Перемога має бути на всіх фронтах. Ми маємо розуміти, що її запорукою в науковій сфері є вироблення та впровадження передових іноваційних підходів для розв'язання найактуальніших проблем підготовки військових професіоналів, морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування військ.

Для ворога сила – це тільки танки, літаки, ракети та ядерні боєголовки. Але немає таких ракет, які здатні зламати нас. Для нас сила – у нашій історії, філософії, психології, ментальності, вірі. Ми маємо перемагати і переможемо завдяки нашому інтелекту і незламності духу. І як сказав Президент України Володимир

Зеленський: «Перемога України змінить світ, і це будуть зміни, яких світ давно потребує... Це буде перемога над самою ідеєю війни».

ОСОБИСТІТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

*В.В. Лук'яненко, заступник начальника університету
з морально-психологічного забезпечення – начальник відділу
П.В. Квіткін, кандидат філософських наук, професор
І.В. Дятлова, кандидат філософських наук
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Проблема інформаційного протидорства постає актуальною науковою проблемою, яка має теоретичне і практичне значення та виявляється в декількох аспектах.

По-перше, проблема інформаційного протидорства була і залишається однією із фундаментальних проблем буття людства, яка безпосередньо впливає на стан національної безпеки держави, ефективність і сталий розвиток суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах трансформації системи міжнародних відносин, зростання ролі засобів збройного насильства у реалізації геополітичних стратегій та забезпечення національних інтересів держав, загострення глобальних та виникнення новітніх загроз існуванню цивілізації, у процесі цивілізаційної ідентифікації народів. У сьогоднішніх умовах зростають інформаційне протидорство та інформаційна протидія, спрямовані на поширення власних світоглядних позицій, способу життя та культури, розуміння минулого та сьогодення. Для українського суспільства ця проблема є особливо актуальною, так як українське суспільство є об'єктом інформаційно-пропагандистських та інформаційно-психологічних операцій протидорника, який намагається дискредитувати внутрішню та зовнішню політику держави, національно-історичні цінності, євроатлантичні прагнення українського народу.

По-друге, актуальність проблеми зумовлена наявністю протидорних підходів до розуміння сутності та змісту інформаційного протидорства.

По-третє, усвідомлення сутності та змісту інформаційного протидорства є необхідною передумовою для формування державної

політики щодо забезпечення інформаційної безпеки суспільства та особистості.

Дослідники проблем інформаційного протиборства виділяють комплекс підходів до визначення сутності поняття «інформаційне протиборство», що склалися у сучасному науковому дискурсі:

- інформаційне протиборство як «суперництво соціальних систем в інформаційно-психологічній сфері для впливу на ті чи інші сфери соціальних відносин і встановлення контролю над джерелами стратегічних ресурсів, в результаті якого одні учасники суперництва отримують переваги, які необхідні для подальшого розвитку, а інші їх втрачають»;

- інформаційне протиборство як «комплекс заходів інформаційного характеру, які здійснюють з метою захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над противником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя при підготовці й веденні бойової та іншої діяльності збройних сил»;

- інформаційне протиборство як «вид соціальної протидії, інформаційний вплив на опонента (противника) з метою спотворення сприйняття та розуміння ним ситуації, що спонукає його приймати помилкові рішення»;

- інформаційне протиборство є цільовим комплексним впливом на суспільну та індивідуальну свідомість для інтенсифікації процесів їх еволюції та послідовний перехід від однієї світоглядної парадигми до іншої, з одночасною деформацією (або руйнуванням) символів та образів, які є основою мислення людини, тобто ідентифікаційних патернів особистості.

Наведене розуміння сутності інформаційного протиборства свідчить про розбіжності у тлумаченні сутності, змісту, суб'єктів, форм та способів інформаційного протиборства. У дослідженнях інформаційного протиборства можна зустріти дуже широке тлумачення цього поняття, коли інформаційне протиборство фактично ототожнюється з протиборством соціальних суб'єктів (держав, коаліцій держав, народів та спільнот) взагалі. Так, В. Носов та О. Манжай у дослідженні «Окремі аспекти протидії інформаційній війні в Україні», наводять точку зору, що інформаційне протиборство – це форма боротьби сторін, яка ведеться з використанням спеціальних (політичних, економічних,

дипломатичних, воєнних тощо) методів, способів та засобів для впливу на інформаційне середовище протилежної сторони та захисту власного середовища в інтересах досягнення поставлених цілей. Г. Форос стверджує, що «інформаційне протиборство – це форма боротьби сторін в інформаційному просторі з використанням політичних, економічних, дипломатичних, військових та інших методів, способів та засобів впливу на інформаційне поле супротивника, а також захисту власного інформаційного поля в інтересах досягнення поставлених цілей».

Дійсно, якщо виходити з того, що суспільна свідомість постає як духовна реальність, що відображає буття у всьому різноманітті його рівнів та форм прояву і визначає ставлення до світу, зміст і спрямованість життя та діяльності людей, то за таким розумінням суспільної свідомості, її детермінантами виявляються соціокультурні фактори: економічні, соціальні, політичні та духовні процеси буття людства в цілому, світового співтовариства; економічні, соціальні, політичні та духовні процеси життєдіяльності суспільства. Політичні, економічні, дипломатичні, військові та інші методи, способи та засоби впливу, які спрямовані на дестабілізацію процесів суспільної життєдіяльності, постають опосередкованими факторами, що впливають на свідомість і психіку особистості, відображення дійсності у суспільній свідомості та громадській думці. Відображення у свідомості та сприйняття особистістю зазначених процесів може як відповідати, так і не відповідати ідеалам, цінностям, переконанням та поглядам особистості. Невідповідність впливає на психічний стан особистості, набуває певної емоційної забарвленості й через екзистенційні виміри буття особистості, у разі нерозуміння причин, реального стану, сутності і змісту процесів суспільної життєдіяльності, впливає або сприяє трансформації світоглядних позицій, життєвих позицій і стратегій особистості.

Таке розширене тлумачення розвиває сутність інформаційного протиборства, не дозволяє визначити його зміст, об'єкти та суб'єкти і відповідно шляхи забезпечення інформаційної безпеки як особистості, так і суспільства.

Певною мірою розширене розуміння сутності, але й суб'єктів інформаційного протиборства простежується у дослідженні В. Шемаєва, який стверджує, що під «інформаційним протиборством розуміється суперництво окремих людей, соціальних груп, державних

чи міждержавних структур, країн або блоків країн в інформаційному просторі шляхом комплексних впливів на ті або інші суспільні відносини для встановлення контролю чи заволодіння життєво важливими ресурсами супротивника». За думкою дослідника до рівнів інформаційного протиборства віднесено також суперництво окремих людей і соціальних груп, що ототожнює інформаційне протиборство з інформаційною суперечкою. Особистість і соціальні групи можуть розглядатися суб'єктами інформаційного протиборства, однак протиборство між ними – лише інформаційна суперечка, а не інформаційне протиборство. У наведеному тлумаченні сутності інформаційного протиборства, автор виходить за межі методів, способів і засобів власне інформаційного протиборства, ототожнює їх з факторами, що впливають на стан та ефективність функціонування інформаційної сфери.

Аналіз наявних підходів до розуміння сутності і змісту інформаційного протиборства дозволяє зробити висновок, що інформаційне протиборство – це форма боротьби держав (коаліцій держав), яка ведеться за досягнення переваг або домінування національних інтересів в інформаційній сфері противника (противників) для реалізації економічних, соціальних, політичних і духовних цілей.

У дослідженнях видів інформаційного протиборства поширеним підходом є ототожнення інформаційного протиборства і протиборства у кібернетичному просторі. Так, наприклад, видами інформаційного протиборства виділяються інформаційно-технічне й інформаційно-психологічне протиборство. Інформаційно-технічне протиборство – вид соціотехнічної протидії інформаційно-аналітичних комунікативних систем інформаційно-технічної інфраструктури через організацію цілеспрямованого процесу виробництва і поширення спеціального інформаційного продукту, за допомогою якого можна проникати в об'єкти інформаційно-технічної сфери суспільства і порушувати їх роботу. Інформаційно-психологічне протиборство – процес цілеспрямованого виробництва та поширення комплексу спеціальної інформації, яка безпосередньо впливає (позитивно чи негативно) на масову й індивідуальну свідомість, розвиток інформаційно-психологічної сфери суспільства, психіку і поведінку політичної еліти та населення країни з метою трансформації соціальних процесів у напрямку необхідному для сторони, що впливає.

Проблеми протиборства в кібернетичному просторі набули свого законодавчого урегулювання у законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII, який визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки.

Таким чином, видами інформаційного протиборства можливо визначити: інформаційно-пропагандистське протиборство та інформаційно-психологічне протиборство. Сутність і завдання інформаційно-пропагандистського протиборства найбільш повно розкрито у Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування Збройних Сил України стосовно інформаційно-пропагандистського забезпечення.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення – це цілеспрямована діяльність щодо інформаційного впливу на свідомість особового складу з метою формування у нього стійкої мотивації до збройного захисту територіальної цілісності, державного суверенітету України, адекватного розуміння ним воєнно-політичної і суспільно-політичної обстановки, завдань, покладених на війська (сили), умов та особливостей їх виконання. Завдання інформаційно-пропагандистського забезпечення:

- збір, аналіз та оцінювання суспільно-політичної обстановки в районі (регіоні, операційній зоні) дій і підготовка висновків щодо неї;
- організація внутрішніх комунікацій командувачів, командирів (начальників) з особовим складом органів військового управління, військових частин (підрозділів);
- виховання почуття патріотизму, відповідальності за дотримання положень Конституції України, дисциплінованості, вірності Військовій присязі, Бойовому прапору, бойовим традиціям (братерству), готовності до саможертвності в ім'я Батьківщини;
- утвердження любові військовослужбовців до Батьківщини, їх духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних

надбання українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України;

- роз'яснення причин, характеру і мети війни (збройного конфлікту, бойових дій), зовнішньополітичної та внутрішньополітичної обстановки, завдань Збройних Сил України;

- організація і керівництво національно-патріотичною підготовкою особового складу військ (сил);

- роз'яснення наказів командувачів, командирів (начальників), командирське (бойове, цільове) інформування особового складу про хід підготовки і ведення операцій (бойових дій);

- мобілізація (мотивація) військовослужбовців на безумовне виконання поставлених завдань;

- організація інформаційно-роз'яснювальної роботи з питань практичної реалізації соціальних гарантій військовослужбовців та членів їх сімей;

- налагодження та підтримання внутрішньої та зовнішньої комунікації з питань соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей;

- формування в особового складу впевненості в правильності прийнятих рішень командування, у надійності та ефективності штатної зброї і бойової техніки, зміцнення віри у перемогу над противником;

- поширення бойового досвіду, прикладів мужності, пропаганда героїзму, взаємодопомоги, товариських взаємовідносин, традицій бойового братерства;

- пропаганда героїчної боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеї свободи, соборності та державності;

- військово-патріотичне виховання особового складу;

- пропаганда здорового способу життя серед військовослужбовців і членів їх сімей;

- забезпечення культурологічних потреб військовослужбовців, організація відпочинку і дозвілля особового складу;

- сприяння в організації забезпечення духовних потреб військовослужбовців (душпастирська опіка);

- прогнозування, запобігання та нейтралізації наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Роль інформаційно-пропагандистського протиборства образно розкрив літературний критик, публіцист, філософ, політичний діяч, засновник теорії «інтегрального націоналізму» Дмитро Донцов, який наголошував: «Віра є джерело героїзму, посвяти, відваги... Віра сталить думку. Віра не допускає сумнівів у вашу правду у ваші серця. Віра є запорукою тріумфу всякої правди, яка має потрібне число тих, що в неї – без вагання – вірують».

Інформаційно-психологічне протиборство визначається дослідниками як процес цілеспрямованого виробництва та поширення комплексу спеціальної інформації, яка безпосередньо впливає (позитивно чи негативно) на масову та індивідуальну свідомість, розвиток інформаційно-психологічної сфери суспільства, психіку і поведінку політичної еліти та населення країни з метою трансформації соціальних процесів у напрямку необхідному для сторони, що впливає.

Роль інформаційно-психологічного впливу в умовах війни яскраво розкрив англійський військовий теоретик і історик, геостратег Л. Гарт: «Убити людину в бою – значить всього-на-всього зменшити армію тільки на одного солдата, у той час як жива, але позбавлена цілковитого самовладання людина є носієм страху, здатного викликати епідемію паніки. Вплив на психологію командира може звести нанівець боєздатність його військ. Психологічний вплив на уряд країни може виявитися достатнім, щоб позбавити цей уряд всіх наявних у його розпорядженні ресурсів, і тоді меч випаде з його паралізованої руки».

Головними об'єктами інформаційного протиборства є свідомість і психіка істеблішменту, населення й особового складу збройних сил, спецслужб противника та системи формування суспільної свідомості, громадської думки і прийняття стратегічних державно-управлінських рішень у сфері національної безпеки. До безпосередніх об'єктів інформаційно-пропагандистського та інформаційно-психологічного впливу належать: національно-історичні цінності; світоглядні позиції, ідеали і традиції народу; система політичних, духовних і морально-етичних, релігійних цінностей і вірувань; менталітет і ментальність народу; соціокультурна ідентичність; соціально-політична ідентичність; цивілізаційна ідентичність.

Аналізуючи інформаційне протиборство у сучасному світі, слід мати на увазі, що воно є складовою буття сучасного соціуму, у якому

країни мають свої стратегічні інтереси, свою історію, традиції і культуру, різний рівень розвитку і статус. Відповідно до цього необхідно розрізняти різні рівні інформаційного протиборства. Такими рівнями інформаційного протиборства є: інформаційне протистояння, інформаційна експансія, інформаційна боротьба та інформаційна агресія (інформаційна війна) як крайня (вища) форма інформаційного протистояння.

Поняття «інформаційна війна» трактується, як «широкомасштабна боротьба в інформаційному просторі із застосуванням методів, прийомів, способів, каналів і засобів маніпуляції психікою людей, у першу чергу їх індивідуальною і суспільною свідомістю та колективним несвідомим, з метою досягнення цілей і вирішення завдань суб'єкту впливу шляхом трансформації світогляду мас». Головною метою цієї війни є «забезпечення необхідного рівня власної національної безпеки в усіх сферах суспільного життя і максимальне зниження рівня захищеності національної безпеки конфронтуючої сторони». Цілями інформаційної війни можуть бути:

- попередження можливого військового конфлікту;
- ослаблення морального духу особового складу збройних сил і цивільного населення супротивника;
- внесення в суспільну свідомість й індивідуальну свідомість ворожих, шкідливих ідей і поглядів;
- дезорієнтація та дезорганізація мас, внесення безладу в інформаційну мережу супротивника;
- ослаблення патріотичних переконань і національних традицій;
- провокування і спонукання до відмови від участі в бойових діях;
- залякування свого народу «образом ворога»;
- залякування супротивника своєю могутністю;
- створення передумов для досягнення намічених воєнно-політичних цілей з мінімальними людськими втратами та матеріальними витратами.

Аналіз сутності, мети, змісту, видів та рівнів інформаційного протиборства дозволяє зробити декілька висновків:

1) головним об'єктом інформаційного протиборства на усіх рівнях його організації є психіка і свідомість особистості як носія національно-історичних цінностей; світоглядних позицій, ідеалів і

традицій народу; системи політичних, духовних і морально-етичних, релігійних цінностей і вірувань; менталітету і ментальності народу; соціокультурної, соціально-політичної і цивілізаційної ідентичності;

2) у сучасному світі нараховується 256 країн, які мають різні форми правління і власні геополітичні інтереси, належать до різних цивілізацій, перебувають на різних рівнях розвитку і здійснюють інформаційно-пропагандистське та інформаційно-психологічне забезпечення реалізації своєї політики;

3) для реалізації завдань інформаційно-пропагандистських та інформаційно-психологічних впливів активно використовуються друковані засоби масової інформації, серед яких згідно з реєстром ISSN кількість серійних видань у світі перевищує 1 млн., у тому числі близько 100 тис. наукових журналів;

4) світовою тенденцією став перехід на цифрові технології, розвиток високошвидкісного Інтернету і мобільного зв'язку (кількість інформації збільшується з космічною швидкістю, що пов'язано з постійним розвитком інтернет-мережі та продуктів операторів зв'язку; приблизно 90% всіх доступних на сьогодні даних створено за 2 попередні роки; безперервно генеруються тисячі фото, відео, мільйони запитів у пошуковій системі; тільки за один день виробляються сотні терабайтів інформації).

Сучасний стан і тенденції інформаційного протиборства у світі вимагають новітніх підходів до забезпечення інформаційної безпеки суспільства. Держава була і залишається головним суб'єктом інформаційної безпеки, однак умови сьогодення вносять суттєві корективи до змісту і напрямів діяльності держави як суб'єкта інформаційної безпеки. До складових цієї діяльності слід віднести: захист національного інформаційного простору від розповсюдження спотвореної або забороненої для поширення законодавством країни інформаційної продукції; проведення активної та цілеспрямованої контрпропагандистської діяльності; нейтралізація можливих негативних і деструктивних наслідків інформаційних та інформаційно-психологічних впливів; формування інформаційної безпеки особистості.

Інформаційна безпека особистості – це готовність і здатність особистості зберігати цілісність і сталість світоглядних позицій, системи цінностей і ціннісних орієнтацій, переконань і життєвих стратегій в умовах інформаційно-пропагандистських та інформаційно-

психологічних впливів на свідомість і психіку, цивілізаційної ідентифікації соціуму та особистості, соціокультурних трансформацій суспільства. За цим розумінням сутності інформаційної безпеки особистості у структурі інформаційної безпеки виділяються: світоглядно-ментальна складова (знання, переконання, цінності і ціннісні орієнтації, життєві позиції та ідеали); когнітивна складова (уміння аналізувати й оцінювати інформацію, процеси суспільної життєдіяльності); культурологічна складова (знання технологій інформаційних та інформаційно-психологічних впливів, культура користування сучасними технічними засобами інформації та комунікації).

Висновки. Проведений аналіз сутності, змісту та видів інформаційного протиборства, особливостей буття особистості в умовах інформаційного протиборства дозволяє зробити декілька висновків.

Інформаційне протиборство – це форма боротьби держав (коаліцій держав), яка ведеться за досягнення переваг або домінування національних інтересів в інформаційній сфері противника (противників) для реалізації економічних, соціальних, політичних і духовних цілей.

До видів інформаційного протиборства належать: інформаційно-пропагандистське протиборство та інформаційно-психологічне протиборство.

Рівнями інформаційного протиборства є: інформаційне протистояння, інформаційна експансія, інформаційна боротьба та інформаційна агресія (інформаційна війна) як крайня (вища) форма інформаційного протистояння.

Сучасний стан і тенденції інформаційного протиборства у світі вимагають новітніх підходів до забезпечення інформаційної безпеки суспільства та особистості. Держава була і залишається головним суб'єктом інформаційної безпеки, однак умови сьогодення вносять суттєві корективи до змісту і напрямів діяльності держави як суб'єкта інформаційної безпеки, насамперед формування інформаційної безпеки особистості та актуалізація суб'єктності особистості як активного суб'єкта інформаційної безпеки.

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА:

МЕДІАТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ ТА ФОРМ

О.Г. Данильян, доктор філософських наук, професор

О.П. Дзьобань, доктор філософських наук, професор

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Медіатизація є глобальним та інтенсивним процесом, який охоплює усі сфери суспільного життя. У той же час, медіатизація є багатовимірним науковим концептом, який функціонує у контексті більш широкої категорії «інформаційне суспільство».

Сьогодні, коли активно ведуться інформаційні війни, коли знання та інформація, а також канали їх отримання і поширення стають своєрідним стратегічним ресурсом, уміле використання якого наділяє інформаційною владою у певних сферах, питання впливу медіа на суспільну свідомість набуває неабиякої актуальності. Трансформація медіатамедіапростору, медіатизація соціальних інститутів доводять той факт, що медіа сучасного світу – це не стільки технологічний майданчик, скільки повноцінний соціальний інститут, що впливає на повсякденне життя споживачів інформації у різних його сферах.

Сучасна війна стрімко медіатизується, здійснюючи цілеспрямований вплив на суспільну свідомість противника для досягнення інформаційної переваги, політичних чи військових цілей шляхом заподіяння шкоди інформації інформаційним та іншим соціокультурним системам супротивника. Медіатизація війни означає, що війна стає предметом широкої медіа-уважності та активної участі як медійних органів, так і окремих громадян. Цей процес включає в себе використання засобів масової інформації, таких як телебачення, радіо, Інтернет, друковані ЗМІ, соціальні мережі тощо, для висвітлення, коментування та впливу на військові події та суспільну думку щодо них.

Передусім, означає, що остання стає предметом широкої медіа-уважності та активної участі як медійних органів, так і окремих громадян. Цей процес включає в себе використання засобів масової інформації, таких як телебачення, радіо, Інтернет, друковані ЗМІ, соціальні мережі тощо, для висвітлення, коментування та впливу на військові події та суспільну думку щодо них. Медіатизація війни значно посилює ці способи, репрезентуючи її й переводячи у публічну

площину. Сучасні війни розігруються не тільки на полі бою, а й на екрані телевізора, на шпальтах засобів масової інформації й комунікації за допомогою яких сучасна війна «прагне» не просто до ефективності дій і наслідків, а й до їх ефектності. Немоżliвість безпосереднього сприйняття робить війну ще менш зрозумілою і, водночас, збільшує важливість її репрезентацій.

Медіатрансформація змісту й форм війни має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, вона може слугувати засобом оперативного інформування суспільства та світової громадськості про важливі військові події і сприяти впливу громадської думки на рішення політиків. З іншого боку, вона також може стати інструментом пропаганди та маніпуляції, сприяти поширенню фейкової інформації та дезінформації, а також посилювати емоційну напругу і конфлікт у суспільстві. Прогрес особливо технічної складової процесу медіатизації спричиняє появу як нових можливостей, так і суттєвих загроз для національної безпеки.

Важливо усвідомлювати вплив медіатизації війни та відокремлювати факти від інтерпретацій і думок, щоб отримувати більш об'єктивне уявлення про війну в цілому і про окремі її події.

Трансформація інформаційної війни у бік медіатизації здійснюється у наступних аспектах: а) інформаційне висвітлення; б) пропаганда і маніпуляція; в) вплив на суспільну думку; г) контроль і цензура.

Що ж стосується причин процесу медіатизації сучасної війни, то серед усієї їх сукупності варто виділити наступні: а) прогрес у сфері технологій, передусім інформаційних; б) процеси глобалізації і геополітичні зрушення; в) конкуренція серед медіа; г) вплив громадськості; д) воєнно-політичні причини; е) воєнно-інформаційні причини; є) підвищення або зниження рівня інтенсивності воєнних дій; ж) гуманітарні кризи; з) економічні чинники.

Варто зазначити, що процеси медіатизації з припиненням війни не закінчаться, вони триватимуть і розвиватимуться у майбутньому. Медіатизація є вигідною і самим медіа, які в такий спосіб здобувають рейтинг, і політичній еліті, яка отримує змогу консолідувати суспільство навколо образу ворога, вдаватися до непопулярних заходів.

Відтак, варто вже зараз вести мову про перспективи цього процесу і їх вплив на забезпечення національної безпеки у повоєнний період.

Магістральними напрямками медіатрансформації війни у майбутньому варто вважати наступні: а) технологічно-інноваційний напрямок; б) соціалізація медіа та стрімінг; в) дезінформація і маніпулювання свідомістю; г) трансформації медіаосвіти; д) етичний напрямок; е) суспільно-політичний напрямок; є) міжнародний напрямок.

Отже, сучасна війна дедалі більше трансформується у бік медіатизації – основні її події репрезентуються й розгортаються на шпальтах газет, на екранах телевізорів, в ефірі радіостанцій, у мережі Інтернет. Вона не просто інформатизується й віртуалізується, а стає медійним феноменом, здатним розважати, лякати й виробляти інші необхідні ефекти. Практично усі соціальні суб'єкти сьогодні знаходяться у стані медіавійни. Це не перша медіавійна в історії, однак це точно перша медіавійна, в якій кожний соціальний суб'єкт є не просто пасивним спостерігачем, а повноцінним учасником.

Важливо зазначити, що посилення висвітлення війни в медіа не завжди означає більш повне або об'єктивне розуміння того, що відбувається. Критичне мислення та аналіз різних джерел залишаються важливими елементами в оцінюванні подій в умовах воєнних конфліктів.

РОЛЬ ЗНАНЬ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ

*Ю.Ю. Калиновський, доктор філософських наук, професор
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
В.В. Чалапко, аспірант кафедри філософії
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
інститут»*

*Л.О. Петрова, кандидатка філософських наук, доцентка
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасні форми інформаційного протиборства стають все більш складними та небезпечними, що знайшло свій прояв і під час російсько-української війни. У таких умовах значно зростає захисна

роль знань як підґрунтя для фільтрації, критичного оцінювання й інтерпретації інформаційних повідомлень.

Знання як цивілізаційний феномен, на відміну від інформації, є більш об'єктивними, ґрунтовними та системними матрицями сприйняття дійсності, що дозволяє їх носіям (суб'єктам та об'єктам інформаційного впливу) забезпечити від негативних наслідків власні світоглядні орієнтири, когнітивні функції, психологічний та емоційний стани тощо. У цьому сенсі знання розглядаються як цивілізаційно-ціннісне надбання, яке кожна людина сприймає індивідуально, але в межах існуючої наукової картини світу.

Також, з точки зору вітчизняних науковців О.В. Пархоменко та В. Д. Пархоменко, знання – це результат особистого аналізу і синтезу, узагальнення, це інформація, яка переформована людиною в особисте віртуальне знання відповідно до мети. Коли знання окремого індивідуума фіксуються на різних носіях і оприлюднюються, то вони стають інформацією. Один і той самий творчий продукт одночасно в певних умовах і для одних суб'єктів є знанням, а для інших стає інформацією. Вищезначені дослідники вважають, що інформація і знання функціонують у вигляді діалектичної системи, діяльність якої забезпечується обов'язковою участю людини, а тому вона є основою соціально-економічного розвитку суспільства. Людина перетворює інформацію на знання, яке стає її власністю, саме діалектична система «інформація – людина – знання» є джерелом особистого творчого руху [1, с. 6]. Такий контекст розуміння знань демонструє нам перетворення об'єктивного у суб'єктивне і навпаки, що також важливо для усвідомлення механізмів впливу на людину під час інформаційного протиборства за допомогою певного контенту.

На переконання М. Полякова, визначаючи категорію «знання» науковці стикаються з певними проблемами, що обумовлені такими причинами:

- 1) різноманіттям знань, що відображають надскладну дійсність;
- 2) зв'язком з духовною сферою і діяльністю;
- 3) труднощами об'єктивізації;
- 4) великою часткою і важливістю соціального (соціогуманітарного) знання, для якого характерні неоднорідність, змінність, суб'єктивність, інтуїтивність, низький ступінь обґрунтованості й надійності;

5) великим об'ємом неявних, прихованих, індивідуальних (особистих), «мовчазних» знань, які суб'єктивні і важко піддаються аналізу;

6) складністю форм фіксації в свідомості, у вигляді уявлень, понять [2, с.38-39].

Вочевидь, критично мисляча людина завжди задається питанням про якість, достовірність й актуальність тої інформації, яку ми називаємо знаннями.

Загалом, глибокі та всебічні знання, навички до їх здобуття й засвоєння мають захистити людину від інформаційних атак під час інформаційних війн, інформаційного протиборства різного рівня.

На думку Т. Пода, однією з основних ознак інформаційної атаки є різкий дисбаланс позитивних та негативних повідомлень у доборі матеріалів, відсутність коректного обговорення різних точок зору, коли в ЗМІ витісняється раціональна складова і обговорення йде на рівні емоцій та особистих звинувачень. Така ситуація сприяє формуванню в масовій свідомості міфів, похідних від інтересів впливових соціальних груп. У сучасному інформаційному просторі у значній кількості народжуються соціальні, політичні, художні, релігійні міфи, та, незважаючи на свій ілюзорний характер, здійснюють досить реальний вплив на соціальножиття. В підсумку, сучасний міф перетворився на засіб соціальної мобілізації та маніпуляції суспільною свідомістю. Істина, яку для себе визначає людина, відкривається у формі міфу, тому що в ньому концентрується певне світорозуміння, автентичне даній культурі, і при цьому не вимагає будь-яких аргументів. Міф, який виступає як колосальне джерело масової енергії, здатний мобілізувати навіть групилюдей до певних дій. Інформація, яка оформлена в оболонку міфу, набуває чуттєво-виразну конкретність, легко запам'ятовується, естетизуючи життєвий світ сучасної людини, кидає її, в кращому випадку, в обійми ілюзій, а в гіршому, – робить її об'єктом різних маніпуляцій, в тому числі політичних [3, с. 69].

Знання мають сприяти розвінчанню міфів у індивідуальній та суспільній свідомості, що дозволить зменшити їх негативний вплив під час інформаційного протиборства. Знання також виступають важливою передумовою боротьби з фейками, які постійно продукуються суб'єктами інформаційного протистояння.

Виникає слушне запитання: «Чому в умовах існування загальної, обов'язкової освіти, зростання кількості громадян з вищою освітою вплив інформаційних атак має значну дієвість?»

Відповідаючи на це запитання С. Смольц зауважує, що «падіння якості та престижності освіти, небажання навчатись, розвиватись, викривлення життєво-світоглядних орієнтирів –дані обставини стали причиною різкого зростання безграмотності населення, попри збільшення кількості осіб, хто отримав диплом про вищу освіту. Відповідно ми отримуємо інертне суспільство з пасивними громадянами. Все це є наслідком тоталітарного минулого нашого суспільства та тих інформаційних впливів на його суспільну свідомість, яких воно зазнавало і продовжує зазнавати. Таким чином, деструктивні установки, закладені в свідомості, спричинили зміни в суспільному бутті, моделях поведінки» [4, с. 73].

Також відповідь на вищенаведене питання криється у особливостях існування масової свідомості, яка на думку А. Стадник має наступні характеристики:

1) масова свідомість ґрунтується на емоціях людини, що значно спрощує інформаційний вплив на людей в процесі інформаційної війни, так як впливати на почуття людей набагато легше, ніж на розум;

2) неструктурованість масової свідомості, на відміну, наприклад від групової свідомості (класової, етнічної та ін.), де спостерігається спільність індивідів на основі якихось характеристик;

3) зміст масової свідомості можна визначити як нескінченний, він формується в процесі спілкування людей між собою і сприйняття ними інформації;

4) здатність до швидких змін, що робить масову свідомість гнучкою, здатною до соціальних змін;

5) масова свідомість спирається на соціальний досвід, який був отриманий протягом всієї історії життя індивіда. Водночас, на основі осколкових повідомлень і фантастичних зв'язків між ними ця свідомість цілком успішно функціонує в масовому середовищі, породжуючи й утверджуючи ілюзію всеохоплюючого знання про світ і його події [5, с. 222].

У масовій свідомості може сформуватись ілюзорне знання, яке з певних причин стало популярним й може бути використано суб'єктами інформаційного протиборства для негативного впливу на громадян.

Таким чином, знання відіграють важливу роль у сучасному інформаційному протиборстві, оскільки від їх якості та розповсюдження у суспільній свідомості залежать можливості світоглядно-духовного спротиву країн, які стали об'єктами інформаційної агресії. Знання виконують захисну функцію щодо збереження інтелектуального простору держави та раціоналізують суспільні відносини, сприяючи духовному прогресу й зміцненню духовно-інформаційної безпеки країн у сучасних умовах.

Список використаних джерел

1. Пархоменко О.В., Пархоменко В. Д. Інформація як природна категорія і її зв'язок зі знаннями. *Наука, технології, інновації*. 2017. № 2. С. 3-9.
2. Поляков М.В. Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт. Дніпро: Нова ідеологія, 2018. 688 с.
3. Пода Т. А. Інформаційна війна як стратегія формування політичної свідомості (соціально-філософський аналіз). *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2014. № 1. С. 67-70.
4. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. № 3. С. 70-74.
5. Стадник А. Г. Масова свідомість як об'єкт інформаційної війни. *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2016. Випуск 10. С. 219-231.

СУЧАСНИЙ СТАН РОСІЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ

*Богуслав Пацек, доктор хабілітований, професор
Інститут Безпеки та Міжнародного розвитку, Варшава
Г.М. Зубрицький, кандидат технічних наук, доцент
військова частина А1915*

На даний час війна росії проти України іноді сприймається у світі як особиста війна Путіна із Заходом та США. Це дозволяє російському суспільству виглядати як повністю відстороненим від війни, покладаючи відповідальність за неї тільки на Путіна та його

найближче оточення. Безперечно, це спрощує післявоєнне врегулювання відносин з росією. Однак, такий підхід таїть у собі велику небезпеку, оскільки не враховує стан самого російського суспільства, суспільства, без повної підтримки якого ця війна не могла б розпочатись і продовжуватися так довго.

Однією з головних причин цього є те, що розпочата ще задовго до 2014 року інформаційна війна росії була спрямована не лише на досягнення своїх геополітичних цілей та економічного шантажу всього світу, а й на формування у свідомості російського суспільства багаточисленних хибних наративів. З них основними щодо України були:

- неспроможність та історична помилковість створення української держави;
- незаконність влади в Україні, повністю керованої США та ЄС;
- зростання неонацизму та русофобії;
- опанування території України США та НАТО як театру потенційних бойових дій проти росії.

Однак, головною інформаційною складовою російської пропаганди була і залишається концепція «російського світу». Фактично вона спрямована на відродження Російської імперії у межах колишніх радянських республік в єдиний геополітичний блок. Внаслідок жорстокої пропаганди, яка постійно проводилась всередині самої росії та супроводжувалась безпрецедентною цензурою, внутрішньою інформаційною ізоляцією і політикою усунення інакодумців, російське суспільство повністю підтримує та виправдовує цю війну.

Так, результати соціологічного дослідження української компанії Active Group, проведеного через тиждень після початку війни, показали, що лише 13,4% росіян були впевнені в тому, що їхня країна не повинна нападати на інші держави. Інші (86,6%) тією чи іншою мірою допускали напад на інші держави. Трійка країн, які, згідно з соціологічним опитуванням, мали стати наступними жертвами нападу росії: Польща (75,5% опитаних), країни Балтії – Естонія, Литва, Латвія (41%), а також Болгарія, Чехія, Словаччина та Угорщина (39%) [1]. Це свідчить, що більшість росіян погоджувалися з ідеєю повернення геополітичного впливу росії на країни колишнього СРСР та соціалістичного табору й визнавали право росії на досягнення цих цілей військовим шляхом.

Особливістю ідеології, що панує у російському суспільстві є те, що вона спирається виключно на штучно створовані образи та емоції, спотворення історії та фактів [2]. Підтвердженням цього є повна абсурдність існуючих у свідомості російського суспільства причин, що виправдовували початок війни. Так, згідно з результатами досліджень Всеросійського центру вивчення громадської думки, проведеної у квітні 2022 року:

- 76% росіян вважали, що в Україні існують націоналістичні організації, які становлять реальну загрозу росії та її громадянам;
- 45% вважали, що результатами проведення „СВО» має стати „суд над українськими нацистами за скоєні злочини»;
- 74% відкрито підтримували рішення президента Путіна про початок проведення „СВО» [3].

Парадоксально, але й зараз, після більш ніж року повномасштабної війни проти України, коли втрати російської армії становлять понад 100 000 осіб, більшість росіян сприймають війну в Україні не як агресію проти суверенної держави, а як відновлення конституційного порядку, аналогічно подіям війни в Чеченській республіці [4]. При цьому боротьба українського народу за його незалежність асоціюється ними як його деградація на тлі неонацистських ідей та впливу ворожого Заходу. Як наслідок, у більшості населення росії не викликає жодного співчуття вбивство десятків тисяч мирних українців, постійні бомбардування та руйнування сотень населених пунктів. Неприйняття України та її незалежності настільки глибоко вкоренилося у російській суспільній свідомості, що навіть у грудні минулого року, під час піку російських атак по енергетичних життєво важливих об'єктах України, 63% росіян позитивно відповіли на питання про підтримку цих ракетних ударів [5]. Безперечно, багатьох із них лякає перспектива поразки та жахливого майбутнього в країні-ізгої, тому вони готові «йти до кінця» виправдовуючи будь-які звірства та насильство російської армії.

Можна багато сперечатися про юридичні та моральні аспекти «колективної провини» або «політичної відповідальності» російського суспільства в цій війні. Однак, фактом є те, що країна з населенням понад 146 млн. осіб понад три десятиліття пронизана брехнею, вірою у винятковість історичного шляху росії й ворожим ставленням до європейської демократії та її цінностей. Росія одна з небагатьох країн, яка так і не визнала своєї відповідальності та будь-які історичні

злочини минулого. Розкуркулення населення після громадянської війни, голодомор 1932-1933 років, сталінські репресії, повоєнна окупація країн Прибалтики, придушення чехословацького повстання в 1968 році і багато інших, які також спричинили загибель багатьох тисяч невинних людей і зруйнували їх життя та долю [6]. Все це змушує вже зараз серйозно замислитися над потенційними викликами та проблемами, з якими може зіткнутися світ після закінчення війни.

Список використаних джерел

1. Ставлення росіян до військової агресії проти України та інших країн. *Activ Group* : веб сайт. URL: <http://surl.li/muuvs> (дата звернення: 03.11.2023) .
2. Погоріла І. Деградація суспільства РФ сприяє продовженню путінської війни проти України. *Агенство УНІАН* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/muvfl> (дата звернення: 03.11.2023) .
3. Денацифікація України. *ВЦІОМ* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/muvgs> (дата звернення: 03.11.2023) .
4. У США оцінили приблизні втрати Росії в Україні – «набагато більше» 100 тисяч. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <http://surl.li/muvhv> (дата звернення : 03.11.2023) .
5. Shulga O. Why Do Russians Scorn Ukrainian Independence ? *Center for European Policy Analysis*: website. URL : <http://surl.li/liryg> (accessed 03.11.2023).
6. Полян П. М. Історіомор, або Трепанція пам'яті. Битви за правду про ГУЛАГ, депортації, війну та Голокост. Москва: АСТ, 2016. 624 с.

INFORMATION AND PROPAGANDA SECURITY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE: ESSENCE, STRUCTURE AND LEGAL PRINCIPLES OF THE ORGANIZATION

V.V. Stasiuk, doctor of psychological sciences, professor

V.V. Dykun, senior teacher

A.V. Kyrychenko, doctor of philosophy (PhD)

National University of Defense of Ukraine

The experience of the modern Russian-Ukrainian war has shown that information and propaganda influence continue to play an extremely large role in the performance of assigned tasks by military units and units.

The role of the global information space is also growing, as the coverage of events approaches the scale of real time, which significantly affects the adoption of political and military decisions. This once again confirms today's axiom about the importance of the information component in modern wars in general and in particular in the Russian-Ukrainian war.

The vile Russian propaganda machine, through the substitution of values, ideals, distortion of information, etc., managed to influence public consciousness, to form negative anti-Ukrainian public opinion in the annexed Crimea and partially in the occupied territories of Donetsk and Luhansk regions. There are dangerous separatist and pacifist sentiments in other regions of our country as well. This continues to have a negative impact on the process of building the security and defense sector of Ukraine, on the formation of a sense of patriotism among the citizens of our country, and the readiness to defend the Motherland from armed aggression.

Under modern conditions, the informational and propaganda activity of commanders (chiefs) of officers of moral and psychological support structures consists in influencing the moral and psychological state of personnel through the information system and military-patriotic education with the help of systematic clarification of the domestic and foreign policy of Ukraine, debunking the myths of the Russian propaganda that can negatively affect the consciousness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine. The specified activity requires the commanders (chiefs) of officers of moral and psychological support structures to know the legal and organizational principles of informational and propaganda support of troops (forces), the principles of state information policy, strategic communications and information security; the presence of skills and abilities in the field of public relations, interaction with representatives of mass media. All this will allow information and propaganda specialists to qualitatively organize and carry out national-patriotic training, information work, other measures of «internal information» of personnel (similar to information and propaganda support in the armies of NATO countries).

According to normative legal acts, informational and propaganda support is a component of such comprehensive support as moral and psychological support. That is why military propagandists, together with their colleagues who organize moral and psychological support, direct their main efforts to achieve a single goal - the formation and maintenance of a high moral and psychological state of the personnel, which allows them to successfully perform their tasks.

In the Armed Forces of Ukraine, the process of formation and development of the information and propaganda support system continues under the influence of a number of important factors, among which we note:

theoretical and normative provisions of the state humanitarian policy, ideology of Ukrainian state formation;

an interdisciplinary scientific approach that accumulates knowledge and skills in the field of social philosophy, history, political science, sociology, social psychology, theory of mass communication, journalism and public relations, etc.;

the heroic past and present of the Ukrainian people in the struggle for independence and territorial integrity of our state;

permanent transformation of information and propaganda support in the context of reforming the Armed Forces of Ukraine, their approximation to NATO standards;

the long war of Russia against Ukraine, the annexation of Crimea and the occupation of certain areas of Donetsk, Luhansk, Kherson and Zaporizhzhia regions, the experience of providing information and propaganda to the personnel of the Armed Forces of Ukraine during the repulsion of Russian aggression on the territory of our state.

Thus, information and propaganda support are a set of purposeful measures of information influence on the consciousness of the personnel with the aim of forming a stable and controlled moral and psychological state, the necessary moral and fighting qualities of the personnel of the troops (forces), adequate understanding by them of the military, political, social the political and military situation, the tasks of the troops (forces) and the conditions for their performance.

The purpose of information and propaganda support is comprehensive information of the personnel, formation of a sense of patriotism in military personnel, education of personal responsibility for the protection of the Motherland, loyalty to the Constitution of Ukraine, the Military Oath, the Battle Flag, combat traditions, discipline, courage and courage, readiness for self-sacrifice in the name Motherland, creation of motivational attitudes in the personnel regarding the performance of combat tasks.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО: ПРАКТИКА АДМІНІСТРУВАННЯ ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛУ В УМОВАХ ВІЙНИ

*С.М. Ягодзінський, доктор філософських наук, професор
ПВНЗ «Європейський університет»*

Війна проти України оголила значну кількість проблем українського суспільства. Те, що до повномасштабного вторгнення видавалось простим, несуттєвим, примарним, надуманим, кумедним водночас перетворилось на загрозу країні.

Громадяни України проявили неабияку стійкість, мужність, самовідданість в частині збройного протистояння ворогові, але продемонстрували недостатню підготовку до інформаційного протиборства та інформаційної війни.

Внаслідок цього суспільство дрейфувало від монолітності до атомізації, від бажання здійснювати інформаційний вплив на російське суспільство до повної апатії стосовно будь-яких подій, пов'язаних з війною, політикою та економікою.

Фіксуючи тенденції до фрагментації українського суспільства в медійному просторі, а також зважаючи на те, що кожен соціальний суб'єкт українського є потенційним об'єктом інформаційного впливу з боку ворога, ми заснували та активно розвивали аналітичний телеграм-канал (t.me/Sophist_UA), а також сторінку в соціальній мережі TikTok (tiktok.com/@i.sophist). На момент написання цієї роботи канали мають більше, ніж 700 тис. підписників. Останнім часом ми розвиваємо YouTube-канал (youtube.com/@Sophist_UA), охоплюючи таким чином основні інформаційні платформи.

Важливою складовою усіх наведених ресурсів стали відкриті чати, коментарі та спілкування зі спільнотою, що забезпечило необхідний зворотній зв'язок та дозволило авторові практично реалізовувати програму інформаційного спротиву негативним тенденціям, що мають тенденцію до загострення та зміщення акцентів інформаційного протиборства із банальних звинувачень та словесних баталій до продуманих та не завжди помітних механізмів впливу на свідомість, мотивацію, психіку людей.

Досвід ведення інформаційно-аналітичних каналів протягом війни дозволяють зробити кілька важливих, на наш погляд, висновків. Автор не претендує на їх вичерпність і повноту, адже дотриматись методології соціологічних досліджень було вкрай тяжко. Однак

щоденний моніторинг інформаційної активності громадян стосовно ключових тем суспільного дискурсу, дозволяє окреслити реперні точки ціннісних орієнтирів, бачення перспектив розвитку країни, ставлення до армії, влади, партнерів та громадян до одне одного. Важливим став також аспект готовності суспільства до інформаційного протиборства не у форматі ненормативної лексики, а у вмінні аналізувати, зіставляти, порівнювати, узагальнювати, класифікувати та прогнозувати.

Досягнення поставленої мети здійснювалось на основі дотримання таких принципів:

а) *інформаційної об'єктивності* – фактору, який прямо впливає на довіру аудиторії, вчить дописувачів мислити критично, сприймати істину (а не правду) як вектор формування ціннісних та соціальних установок;

б) *особистісного ставлення до контенту* – чинник, який забезпечує емоційний зв'язок авторів з читачами каналу, а також дописувачів між собою. Спілкування стає компонентом переосмислення соціальних станів, напрацювання смислів та очікувань;

в) *актуалізації громадської свідомості* – аналітичність каналів, на відміну від каналів суто новинних, позитивно вплинуло на глибину та широту поглядів читачів стосовно тем, які зазвичай сприймаються однобоко або поверхнево;

г) *культивування ідей Перемоги та Миру* як стану після Перемоги та процесу, що потребуватиме напруженої роботи кожного громадянина для збереження цього стану;

д) *підтримки Збройних Сил України* як образу, символу та гарантії безпеки. Однією з ключових ідей зазначеного вище періоду ведення каналу була думка щодо кваліфікації злочинів, що підривають авторитет ЗСУ, як форму державної зради під час воєнного стану;

є) *міжнаціональної й міжконфесійної нейтральності*, адже протилежне не дозволяє зосередитись на загальних цінностях, які є першими жертвами страху людей перед війною;

ж) *політичної інтрасуб'єктивності* – позиції, яка дозволяє дистанціюватись від сил, партій, блоків, рухів, представників влади та опозиції, як умотивованих суб'єктів соціального життя – таких, що не можуть бути атракторами соціальних трансформацій в частині цінностей;

з) *індивідуалізації ціннісних установок* громадян з урахуванням їх місця перебування, залученості до бойових дій (персонально або через близьких), зміні укладу життя та інших факторів, що могли вплинути на відношення до соціальних цінностей.

Спостерігаючи за настроями українців від 24 лютого 2022 року до останнього часу, можемо констатувати, що *суттєвої зміни ціннісних орієнтирів в українському суспільстві не спостерігається*. Адже цінності перемоги, миру, життя, оборони, суверенності, незалежності, територіальної цілісності, демократії, свободи не полишають простір суспільного дискурсу України. При цьому *зміни наявні та носять більш глибинний, латентний характер*.

На наш погляд, за останні півтора роки суттєво змінилось наповнення означених ціннісних установок, а також *джерела формування ціннісних орієнтирів*, пріоритетів, стратегій поведінки та паттернів публічності, що безпосередньо впливає на якість інформаційного протистояння.

До прикладу, на початку повномасштабної війни громадяни формували ціннісні установки, спираючись переважно на власний досвід життя у війні, розповіді про героїзм знайомих та відважність добровольців. Через деякий час увагу українців перехопило телебачення, яке мобілізувало людський ресурс на боротьбу з ворогом, активізацію психологічних, моральних, економічних, політичних ресурсів для боротьби та стабілізації суспільства. У цей час нам, як адміністраторам каналу, що веде незалежну від офіційної лінії аналітичну роботу, довелося зіштовхнутись зі значною *протидією окремих прошарків суспільства*, які висловлювали (і доволі агресивно) незгоду з будь-якими альтернативними тлумаченнями розгортання подій, успіхів та невдач на дипломатичному фронті, перспектив співпраці з партнерами, очікувань щодо завершення бойових дій.

Але *за рік війни інформаційний простір українського суспільства значною мірою трансформувалася* під впливом різноманітних факторів. До них ми б віднесли такі.

По-перше, завищені очікування та обіцянки від телевізійних «експертів» і державних осіб на першому етапі війни, вичерпали ресурс. Підтримувати їх стало руйнівним, адже вони щодня поглиблювали недовіру та змушували громадян шукати інформаційні ресурси, які орієнтувались не зважаючи на раціональну оцінку подій. Саме у цей зростає популярність наших каналів, які від початку війни

тримали позицію «істина дорожча за правду», а життя в реальному, а не ілюзорному світі озброює на інформаційний спротив ворогові.

По-друге, корупційні скандали вплинули на *ідентифікацію українців як громадян Республіки*. Єднання людей та влади, характерне для перших шести-восьми місяців війни, слабшало, що змушувало людей шукати внутрішні джерела для акумуляції сил, мотивації, натхнення, інформаційної незалежності як базових психологічних установок.

З огляду на зазначене принципово важливим аспектом інформаційного спротиву, на нашу думку, є пошук відповіді на питання – яким буде українське суспільства після війни? Агресивним чи продуктивним, цілісним чи фрагментарним, реакційним чи конструктивним, відповідальним за минуле чи зневажливим до пройденого шляху? Це ті питання, на які потрібно шукати відповіді вже зараз. І не просто шукати, а щоденно працювати із суспільною думкою, розуміючи людей, поділяючи їх страхи, надії, бажання.

На наш погляд, це завдання не менш важливе від фронтової боротьби, адже було б безглуздо перемогти ззовні, але програти всередині.

МЕМЕТИЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

*Р.В. Гула, доктор історичних наук, професор
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Меметичний вид протиборства в інформаційному просторі визначається, насамперед, природою мемів –соціально-культурних феноменів кіберпростору. Сутність цього багатоаспектного поняття може бути розкрито як:

- елементарна ментальна структура, за допомогою якої можна створювати або руйнувати ідеї [1];
- комплексна ідея, яка формує себе у вигляді чогось визначеного та того, що запам'ятається;
- тиражовані інформаційні образи наративів, ідей, символів, яскравих фраз, хештегів або слів, які мають культурне значення та

поширюються, здійснюють вплив за допомогою засобів інформаційно-технічної інфраструктури Інтернету;

- форма оперативної реакції на актуальні події у візуальному або вербальному вираженні;

- візуалізація культурних стереотипів і явищ сучасної дійсності, які цікаві для користувачів усережжя;

- маркер культурної інформації, який передається та відтворюється у всіх групах населення та/або спільноті, зокрема в Інтернеті, з метою підтримання та продовження розмови (в чатах, коментарях) [2, С.10];

- знак, який використовується в інформації, стійка форма, що містить концепт, який змінюється;

- основна одиниця передачі культурної інформації, яка містить множину сенсів (Zip-архів культури) [3];

- форма міфу – комунікативна система, що означає деяку ідею, котра є формою для неї;

- стереотипна, шаблонна фраза або репліка діалогу, яка близька до комунікату (короткої аграматичної стереотипної репліки діалогу);

- своєрідний вірусний елемент, причиною виникнення якого є особливості сприйняття інформації, поява спільнот у всемережжі як віртуальних соціумів, розвиток мережових структур та комерціалізація всіх сфер суспільного життя [4, С.94];

- різновид Інтернет-фольклорної культури.

Загальною ознакою мемів у цих визначеннях є інформативність – наявність інформації у тій чи іншій формі.

Характерною рисою є яскраво виражений конотаційний характер: породження особливого інтересу у серед користувачів чи потрібного асоціативного ряду.

У сучасному інформаційному просторі функціонують такі *типи* мемів за *змістом*:

- текстовий мем: слово, фраза, обороти-кліше,

- мем-картинка: реальне зображення з іронічним підтекстом, «фотожаби»;

- відеомем: комічні відеосюжети;

- музичний мем – здебільшого пісні, яка стали символом війни і поширюються у виконанні різних людей або є частиною відеомемів;

- креолізований мем. Його основними компонентами є вербальна частина (напис/підпис) та іконічна частина (малюнок, фотографія, таблиця). Прикладом цього типу може слугувати демотиватор – складене за визначеним форматом зображення, яке містить малюнок і коментар з несподіваним написом-слоганом.

За структурою меми можуть бути типологізовані як:

- компаративні меми, засновані на зіставленні декількох зображень, об'єктів, точок зору на ситуацію. Комічний ефект досягається внаслідок невідповідності ідеального з реальним;

- метамеми виконують референтну функцію – відсилають до інших мемів, обігрують інші існуючі меми;

- двоскладові меми. Це, зазвичай, висловлювання з двох частин (зав'язка, панчлайн і несподіване дотепне завершення), яке вступає у складні смислові стосунки із супутнім візуальним матеріалом.

Сучасне трактування *змісту* меметичної війни передбачає врахування концепції трендів. Тренд – ключова, найбільш актуальна й обговорювана тема у цей період часу, яка відсортована за ступенем популярності в інформаційному просторі на основі аналізу слів, хештегів, фраз. Управління трендами відбувається способами створення, викрадення та розповсюдження. Воєнний експерт Дж. Прайер зазначав, що «Той, хто управляє трендом, буде управляти й нарративом; а власне нарратив, у підсумку, керує волею людей» [5, С.35].

Створення – найбільш затратний процес з точки зору залучення ресурсної бази – фінансів, інформаційно-технічної інфраструктури, фахівців. Розроблений нарратив повинен стати «вірусним», самовідтворювальним мемом. Для цього він повинен відповідати таким вимогам:

- бути тотожним культурним кодам адресного соціально-мережевого кластеру;

- асоціюватися із відповідним актуальним, уже існуючим трендом або бути здатним стати ним для визначеної цільової аудиторії;

- створювати ілюзію органічного, «автентичного» інформаційного продукту та викликати психологічну симпатію у людей.

Локації створення мемів – інтернет-спільноти: блоги, форуми, чати, групи в соціальних мережах.

З процесом створення мемів тісно пов'язана «культура участі», яка розкриває зміст *соціальної бази* «творців» наративів. Партисипаторна культура передбачає, що людина націлена не лише на пасивне споживання культурного продукту, а й сама активно створює цей продукт. Таким чином, відбувається розширення кола виробників мемів. Це стає прерогативою не лише еліти, вузького прошарку інтелектуалів і творчих людей, а залучає до їх виробництва майже всі верстви населення.

Поширення мемів тісно пов'язане з конкретним суспільним запитом. Цей процес повинен мати високу швидкість і точність копіювання та після численних реплікацій здатний сприйматися як опис реальної події. Інтернет є зручним каналом комунікації швидкого тиражування обраного об'єкта. Активне залучення для цього широкої аудиторії віртуальних спільнот (у тому числі й ботів) забезпечує виконання завдання створення ефекту екзистанційної привабливості мемів.

Отже, основними характеристиками мемів є:

- актуальність;
- мінімалізм та стійкість форм при нестійкому змісті;
- інформаційна наповненість;
- стратегічна комунікація, високий потенціал зворотнього зв'язку з цільовою аудиторією;
- емоційність, гумористична або сатирична спрямованість;
- реплікаційність, серійність; вірусність;
- мімікрія, полімодальність;
- медійність та креативність [4, С.92].

Основними функціями мемів є:

- трансляційна – передача інформації до адресатів, властивість мемів бути переконливими для аудиторії;
- репрезентативна – здатність мемів відображати характеристики і властивості ідей, наративів;
- комунікативна й інтегративна – використання визначених конкретних мемів лише в адресно визначених спільнотах з метою організації цільового дискурсу, який сприяє й об'єднанню цих груп навколо якоїсь ідеї чи ідей. Це використання механізму свідомого звуження фокус-групи, на яку орієнтований мем, і яка здатна його зрозуміти й оцінити;

- інформування й ідентифікації – визначення потреби в ідентифікації/самоідентифікації особистості/фокус-групи за допомогою інформації;

- розважальна – сприяння зменшенню соціальної та індивідуальної психологічної напруги, яке досягається виразно гумористичним чи сатиричним характером мемів, закладеним у них розважальним або релаксаційним потенціалом;

- емоційна – здатність до цілеспрямованого вираження емоцій та породження зворотньої емоційної реакції.

Метою меметичної війни є здійснення контролю над діалогом і психологічним простором за допомогою інструментарію мемів у конкуренції за домінувальний наратив і здійснення збирання оперативної інформації «знизу».

Основними видами меметичної війни, на думку Джеффа Гізі, відомого американського спеціаліста з інформаційних воєн, один з активних дописувачів журналу «Defence Strategic Communications», який видає НАТО, є наступальна, оборонна та прогностична [6].

Основними методами наступальної меметичної війни, на нашу думку, є:

1. Відволікання уваги – заповнення комунікативного поля великим обсягом інформаційного сміття. Меми заповнюють зайвою непотрібною інформацією стрічку соціальних мереж з метою приховування дійсно важливих відомостей або штучного нівелювання їхньої актуальності.

2. Створення хибних проблем і наративів – штучне конструювання «ситуації», що здатна викликати прогнозовану керовану реакцію, яка корисна лише зацікавленим групам. Результатом повинно бути висування пропозицій безальтернативного рішення цих «проблем» з боку ініціаторів цього «проєкту» для «підготовленої» у такий спосіб цільової аудиторії.

3. Прийняття непопулярної ідеї в суспільстві – поступове та наполегливе заповнення інформаційного простору потрібним інформаційним продуктом. У ряді випадків відбувається позиціонування цієї ідеї як «болючої, непопулярної, але необхідної». Для цього використовується шокуючий контент («демотиватори»), блокування раціонального аналізу та критичного осмислення проблеми, акцентація та популяризація негативних рис поведінки, апологія імморалізму й аморалізму.

Характер оборонної меметичної війни, на нашу думку, найбільш повно розкрито у статті «Меметичні війни: майбутнє воєнної справи» Б. Дж. Хенкока в професійному бюлетені військової розвідки США. Автор стверджував, що «принцип меметичної війни ... у тому, щоб витіснити або, ... «перезаписати» загрозливий патогенні мему на більше «доброякісні», щоб кількість останніх була більшою... Наступним кроком буде використання різних трюків, спрямованих на підвищення різноманіття упаковки і реплікації мемів – з тим щоб зробити повідомлення якомога більш привабливим для аудиторії. Успішною при цьому можна вважати таку упаковку мема, яка включає ключові елементи, що резонують з людською психікою, найчастіше на дуже примітивному рівні» [7].

Тенденції інформаційного протиборства епохи постмодерну зумовили появу принципово нових технологій впливу на масову свідомість, зокрема, *меметичної зброї* (memeticwarfare), яку потрібно трактувати як технологію використання мемів задля поширення вигідних інформаційних приводів в інформаційному просторі об'єкта інформаційного протистояння [8]. Американський дослідник Дж. Сігель зазначає, що в сучасній інформаційній війні «меми функціонують як саморобні вибухові пристрої... інформаційної війни. Вони є природними інструментами змови та чудово підходять для підриву існуючого порядку речей» [9].

Уже згаданий вище американський експерт у проблематиці інформаційних воєн, один з авторів журналу Defence Strategic Communications, який видає Стратегічний комунікаційний центр НАТО, Джефф Гізі визначає меметичну війну як «конкуренцію за наратив, ідеї та соціальний контроль на полі бою в соціальних мережах». Її можна розглядати як підмножину «інформаційних операцій», адаптованих до соціальних мереж. «Інформаційні операції передбачають збирання й розповсюдження інформації для встановлення конкурентної переваги над опонентом» [10]. При цьому він наголошує, що меметика – це набагато ширше питання, ніж метод управління соціальними мережами, апелюючи при цьому до теорії ноосфери (ноосфера – середовище, яке охоплює всю свідоми інтелектуальну діяльність людства) видатного українського вченого В. І. Вернадського. На думку останнього, стороннє безцеремонне втручання в середовище ноосфери, яке до кінця не вивчене і не зрозуміле, несе велику небезпеку. Так само, як втручання людини в

процеси природи є серйозною загрозою для навколишнього середовища. Самі ж меметичні війни, насправді, народилися задовго до появи соціальних медіа, останні лише динамізували та вивели на якісно новий рівень силу впливів меметичного феномену [6]. То ж меметичну війну можна розглядати як наративний або когнітивний конфлікт – битву за серця та уми, яка все частіше відбувається в Інтернеті [10].

Саме тому Джефф Гізі ще 2017 р. наголошував на необхідності включення меметичних війн у стратегічне мислення високого рівня. «Меметична війна – це не просто тактико-оперативний інструмент, а форма стратегічної інформаційної війни». І у зв'язку з цим закликав до перегляду оборонних бюджетів країн західної демократії, програм навчання, оцінок загроз і стратегічних пріоритетів. У своїй статті «Злом сердець і розуму» («Hacking Hearts and Minds») він зазначав, що про кібервійну говорять виключно з точки зору злomu комп'ютерів і мереж, але насправді, варто варто виявляти не меншу стурбованість зломом сердець і розуму та самих демократичних систем, як і зломом мереж [10].

Формами меметичної війни можна вважати:

1. Протистояння метафор у вигляді вербальних меметичних конструкцій. Його особливістю є формування специфічного типу дискурсу – антагоністичного, який абсолютизує мову ворожнечі, обмежуючи модель протиборства виключно дихотомією «свій-чужий», «чорне-біле» та крайнім ступенем дегуманізації противника.

2. Протистояння візуальних образів – використання мемів як дієвих аргументів розповсюдження власної позиції.

3. Протистояння наративів – існування та просування протилежних сюжетів, які вибудовують протиборчі сторони навколо свого конфлікту. На думку зарубіжних дослідників, меми найбільш ефективно використовуються опозиціонерами та жертвами агресії [9].

Отже, **меметична війна** – це широке проникнення різних послань (мемів), що використовуються як елемент інформаційного протиборства між державами або медійний інструмент недержавних акторів.

Усвідомлення змісту явища меметичної війни показує, що цей тип протиборства є всюди. Джефф Гізі переконаний, що «ті, хто домінують у наративі, незалежно від того, чи є вони сильні у

військовому відношенні чи ні, зрештою перемагають своїх супротивників» [10].

Аналізуючи особливості цієї концепції інформаційно-смыслових війн сучасності, слід зазначити, що їх загальною рисою є *трансгуманітарний характер*. Цей різновид війн проголошує за мету трансформацію соціокультурного простору, соціально-політичних, соціально-економічних, духовно-культурних та ідеологічних процесів за допомогою інформаційних потоків у формі мемів. Кінцевим результатом проголошується переформатування ментального коду людини, суспільства, нації, позбавлення їх традиційних світоглядних констант, деформація етичних і культурних основ, нівелювання національної ідентичності з метою насадження певної світоглядної моделі.

Находження людства у стані перманентного онтологічного триггеру полярних антагоністичних станів війни та миру є об'єктивною, у чомусь трагічною реальністю. В останнє століття чітко проявляється тенденція до зростання кількості збройних конфліктів та їх масштабів, числа держав та коаліцій, що у них залучаються, степені жорстокості, а також жертв і втрат. Конфлікти та війни ХХ ст. продемонстрували мегамасштаби людської войовничості та еволюцію війни, як особливого суспільно-політичного явища.

Не є виключенням із цього імператива й наше ХХІ ст. Уродливий гібрид світового месіанства, православного мракобісся та імперіалістичного психозу на основі рудиментів мілітарної свідомості другої наддержави ХХ ст., яка згнила та розвалилася у 1991 р., явив вражаючі зразки злочинів проти людства, особистості та культури в масштабному збройному вторгненні в Україну з 24 лютого 2022 р. Разом з тим, на тлі цих проявів нелюдської жорстокості, первісного варварства та вандалізму яскравим прикладом патріотизму, найвищого рівню духовного піднесення може слугувати українська нація та її Збройні сили, які зараз боронять власну країну, суспільство, культуру та й по великому рахунку – перспективи розвитку людства.

Список використаних джерел

1. Почепцов Г. Г. Меметическая война, или в поисках «арифметики» разума. 24 грудня. 2017. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20271/2017-12-24-memeticheskaya-voyna-ily-v-poyskakh-aryfmetryky-razuma/>

2. Гула Р. В., Передерій І. Г., Сажко В. В. Вітчизняні архіви, бібліотеки та музеї як об'єкт і суб'єкт онцієнтальної війни в умовах збройної агресії РФ проти України. Вісник Харківської державної академії культури. Харків: ХДАК, 2022, Вип. 62. С. 7–40.
3. Докінз Р. Егоїстичний ген. Харків. 2020, 544 с.
4. Смола Л. Мем як інструмент інформаційної війни. Вісник Київського національного університету. № 1(10), 2019. С. 91–95.
5. Прайер Д. Управляя трендами. Информационная война в социальных сетях. Per Concordiam: журнал по проблемам безопасности и обороны Европы. Том 10, № 2. 2020. С. 26–35.
6. Zolotukhin D. What Is Memetic Warfare and How. Does It Threaten Democratic Values? 2017. URL: <https://postinformation.medium.com/what-is-memetic-warfare-and-how-it-threats-democratic-values-5140741c3a4>
7. Hancock B. J. Memetic Warfare: The Future of War. Military Intelligence PB. Vol. 36. 2010. No 2. P. 43. URL: https://fas.org/irp/agency/army/mipb/2010_02.pdf
8. Hofstadter D. R. Meta magical the mas. *Scientific American*. Vol. 248, No. 1 (January 1983). URL: <https://www.jstor.org/stable/24968799>
9. Siegel J. Is America Prepared for Meme Warfare? Memes function like IEDs. Motherboard. 2017. URL: https://motherboard.vice.com/en_us/article/xyvwdk/meme-warfare
10. Giese J. Jeff Giese's Remarks At NATO's StratCom Dialogue. 2017. URL: <https://jeffgiese.medium.com/global-non-linear-memetic-warfare-is-here-practical-recommendations-for-nato-countries-50cf68d84d43>

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В.А. Кротюк, кандидат філософських наук, доцент

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

В контексті російсько-української війни особливого значення та актуальності набувають проблеми забезпечення інформаційної безпеки, оцінка та аналіз інформаційних загроз та практичне застосування інформаційного опору з метою захисту територіальної

цілісності України та її суверенітету, що становить концептуальні основи державної політики.

Дослідженню теоретико-методологічних основ інформаційної безпеки держави присвячені роботи відомих науковців, серед яких хотілося б відзначити праці О. Данильяна, О. Дзьобаня, Ю. Калиновського, В. Ліпкана, Н. Нижник, В. Остроухова, О. Панфілова, Г. Почепцова, О. Шевчука, М. Швеця та ін.

У час, коли Україна перебуває в стані війни, в тому числі й інформаційної, відчутно загострюються зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці, які спрямовані на руйнування державного суверенітету та територіальної цілісності України. Отже в умовах війни дана проблематика наукових досліджень є актуальною та своєчасною.

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних аспектів інформаційної безпеки України як важливої складової національної безпеки держави в умовах війни.

Проблема безпеки виділяється як одна із глобальних проблем сучасності, вирішення якої потребує консолідації зусиль усіх суб'єктів міжнародної політики. У самому широкому сенсі категорія «безпека» характеризує такий стан людського суспільства, при якому забезпечується нормальне його існування (виживання) та розвиток. Безпека розуміється як критерій, обставина збереження об'єкта і надійності його функціонування.

На даний час у науковому дискурсі сформувалися три основні підходи до визначення сутності поняття «інформаційна безпека»:

- складова національної безпеки;
- стан захищеності інформаційного середовища та національних інтересів від можливих загроз;
- стан системи, який здатний забезпечити цільові параметри безпеки.

У сучасній спеціалізованій літературі інформаційна безпека розглядається як елемент або підсистема національної безпеки. На думку вчених, інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного простору, що забезпечує формування та розвиток цього простору в інтересах особистості, суспільства та держави.

Так, наприклад, В. Цимбалюк вважає, що інформаційна безпека України – це стан захищеності її національних інтересів в інформаційній сфері, який визначається поєднанням збалансованих

інтересів особи, суспільства та держави [4]. Схожої думки дотримується Л. Кочубей, яка вважає, що інформаційна безпека характеризує стан захищеності життєво важливих інтересів, інформаційну озброєність держави, суспільства, особистості, за якої жодні інформаційні впливи на них неспроможні викликати деструктивні думки і дії, що призводять до негативних відхилень на шляху стійкого прогресивного розвитку названих суб'єктів [5].

У законодавчих актах України дається офіційне тлумачення стану захищеності людини і природи у навколишньому середовищі. Зокрема, у статті 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її недоторканість і безпека, життя, здоров'я, честь і гідність. Статтею 17 Основного Закону забезпечення інформаційної безпеки розглядається у контексті пріоритетних завдань держави як складова системи захисту державного суверенітету і національної безпеки.

Через застосування російською федерацією технологій гібридної війни проти України виникла необхідність запровадження додаткових заходів забезпечення інформаційної безпеки. Указом Президента України від 25 лютого 2017 року було затверджено Доктрину інформаційної безпеки України, в якій визначалися національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері. Доктрина також містила положення про захист українського суспільства від «агресивного інформаційного впливу російської федерації», розвиток публічної дипломатії, в тому числі культурної та цифрової, видалення інформації з українського сегменту інтернету, квотування національного аудіовізуального контенту, захист права на вільний доступ до інформації, створення механізмів захисту від пропаганди тощо [1].

У 2018 році набув чинності новий Закон України «Про національну безпеку України», що стало поштовхом для подальшого розвитку нормативно-правового регулювання сфери інформаційної безпеки. 28 грудня 2021 року було затверджено Стратегію інформаційної безпеки, головною метою прийняття якої є посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами та заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України,

демократичного конституційного ладу, забезпечення прав та свобод кожного громадянина [3].

У цьому концептуальному документі визначено сім основних стратегічних цілей у сфері інформаційної безпеки України, реалізація яких в умовах воєнного стану є першочерговою задачею держави і суспільства.

1. Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, проведення терористичних актів, посягання на права та свободи людини.

В умовах воєнного стану країни особливо актуальним постало питання необхідності єдиної інформаційної політики. У зв'язку із цим Президент України підписав Указ № 152/2022, яким увів в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану».

Відповідно до Рішення РНБО України встановлено, «що в умовах воєнного стану реалізація єдиної інформаційної політики є пріоритетним питанням національної безпеки, забезпечення якої реалізується шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач, на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UАразом» [2]. Таким чином, головним інструментом боротьби України проти російської дезінформації під час воєнного стану обрано правду, яку потрібно доносити не лише до внутрішньої, а й до закордонної аудиторії.

2. Забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності.

Однією із цілей окупантів є знищення української культури та української громадянської ідентичності, тому уряд України ухвалив абсолютно правильне рішення, дозволивши установам культури та мистецтв відновити роботу в умовах війни.

Культура – це свого роду терапевтичний засіб, метод реабілітації, який здатний повернути українців до нормального життя в новій воєнній реальності.

Українські культура і мистецтво – це імідж країни у світі, її «м'яка сила». Можна сказати без перебільшення, що потрібна культурна експансія України. Світ має чути про Україну щодня. З метою спрямування уваги світу до української культури і мистецтва та подальшої консолідації міжнародної спільноти у спротиві російській агресії необхідно запроваджувати українські культурні проекти та мистецькі заходи.

3. Підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства.

Медіакультура суспільства у науковій літературі визначається як «культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом у цілому сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з мас-медіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки» [6, с. 71].

Необхідність підвищення медіакультури та медіаграмотності суспільства особливо гостро постала в умовах війни. Так, наприклад, невідомі громадяни публікують у соціальних мережах фото та відео ворожих обстрілів, пересування української військової техніки чи позиції військових, не усвідомлюючи того, що цим полегшують завдання ворогові, створюють загрозу для військових та цивільних людей (за даними Генштабу спецслужби рф отримують не менше ніж 60% розвіданих через соцмережі). Тому органи влади та структури громадянського суспільства мають через засоби масової інформації проводити постійну роз'яснювальну роботу серед населення, а правоохоронні органи – жорстко припиняти такі дії.

В умовах інформаційної війни, у ході якої поширюється безліч фейків, важливо, щоб суспільство мало високий рівень медіакультури та медіаграмотності. Щоб люди не панікували до того, як перевірять інформацію, щоб уміли відрізнити брехню від правди, виявляти ботів у соціальних мережах. Корисну роботу із цією метою проводить кафедра психології та педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, яка розробила та впровадила в освітній процес університету навчальні дисципліни «Медіаосвіта та медіаграмотність», «Стратегічкі комунікації та зв'язки з громадськістю

у військовій сфері». Вже четвертий рік на кафедрі успішно реалізовується проєкт «InChoice», в рамках якого команда викладачів і курсантів аналізують і досліджують медіапростір, викривають фейки та дезінформацію, розвивають критичне мислення здобувачів освіти.

4. Забезпечення інформаційних прав особи, захисту прав журналістів.

Як ми вже зазначали вище, саме правда є головним інструментом боротьби з ворожими фейками. Цю правду добувають і несуть у маси журналісти. Мужність українських журналістів, які висвітлюють хід війни, ризикуючи своїм життям, відданість своїй справі знайшли визнання як українського суспільства, так і світової спільноти.

Інтереси особистості в інформаційній сфері полягають у реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, на використання інформації на користь здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку.

5. Інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору.

Досягнення цієї мети було досить складним і до повномасштабного нападу росії на Україну, а в умовах воєнного стану воно є ще складнішим. Ситуація ускладнюється тим, що тимчасово окупованих територій побільшало і ворог робить все, щоб розірвати інформаційні та культурні зв'язки українців, які там проживають, з Україною. Окупанти знищують телевежі або захоплюють їх, включаючи російські канали. Завозять на тимчасово окуповані території бригади пропагандистів, вчителів, лікарів тощо. Проводять незаконні вибори, насильницьку паспортизацію населення. Вислідковують і захоплюють проукраїнськи налаштованих активістів, патріотів, лідерів суспільних думок. Вивозять українських дітей на територію росії тощо.

6. Створення ефективної системи стратегічних комунікацій, метою якої є гарантування ефективної інформаційної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та

суспільством з питань кризових ситуацій. Зміцнення позитивного іміджу України.

В умовах війни органи державної влади, органи місцевого самоврядування демонструють високий рівень інформаційної взаємодії із суспільством. Міністерства та відомства систематично доводять до суспільства актуальну інформацію. Стали звичними для громадян виступи очільників держави, голів обласних військових адміністрацій, присвячені аналізу поточної ситуації, звіту про свою роботу.

Формування позитивного іміджу України є вкрай необхідним і важливим завданням, тому що він суттєво впливає на політичну, економічну та культурну перспективу розвитку країни. З огляду на те, що ефективність зміцнення іміджу держави залежить від успішності відповідної інформаційної діяльності, особлива роль у іміджевій політиці належить органам влади, які відповідають за зв'язки з громадськістю, засобам масової інформації та іншим структурам громадянського суспільства.

7. Розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу.

Формування інформаційного суспільства і розвиток інформаційних технологій чинять значний вплив на відносини у сфері військової безпеки: інформаційні технології активно використовуються не лише в комерційній, а й у військовій галузі. Сьогодні одним із найістотніших об'єктів безпеки в оборонній сфері є інформаційні ресурси та інформаційна структура оборонного потенціалу країни.

Таким чином, інформаційна безпека є важливою функцією держави, повинна передбачати, насамперед, формування відповідними державними органами політики організаційно-правових механізмів в галузі інформаційної безпеки. Провідна роль у даному напрямі належить державним органам, які відповідно до наданих повноважень в сферах своєї відповідальності повинні здійснювати організаційне, нормативно-правове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення реалізації державної політики інформаційної безпеки. Система забезпечення інформаційної безпеки в умовах війни повинна не тільки реагувати на загрози та виклики, але й бути здатною передбачати можливі зміни та прогнозувати їх наслідки.

Список використаних джерел

4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017> (дата звернення: 10.11.2023).

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 березня 2022 року № 152/2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/152/2022> (дата звернення: 10.11.2023).

6. Стратегія інформаційної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n14> (дата звернення: 12.11.2023).

7. Цимбалюк В.С. Правове регулювання інформаційної безпеки в Україні: проблеми теорії та практики. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (8). С. 22–30.

8. Кочубей Л.О. Інформаційна безпека держави: інструменти захисту українського інформаційного поля (на прикладі особливостей інформаційно-комунікаційних технологій у сучасному Донбасі). *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса*. 2015. Вип. 3. С. 220–237

9. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навчальний посібник / за ред. Л.А. Найдьоновой, А.Т. Баришпольця. Київ : Міленіум, 2009. 440 с.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Л.П. Коваленко, докторка юридичних наук, професорка

В.В. Клімук

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

У всьому світі інформація стала одним із найважливіших стратегічних ресурсів, кожна держава відстоює свій інформаційний суверенітет. Формування ефективної національної стратегії інформаційної безпеки на сьогодні є надзвичайно актуальною проблемою. Особливого значення вона набуває в умовах «гібридної

війни». Під інформаційною безпекою держави розуміють рівень інформаційної її захищеності, за умов дотримання якої всі негативні та незаконні акти стосовно інформації не завдають шкоди національним інтересам та соціуму.

Рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року, затвердженого Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, введено в дію Доктрину інформаційної безпеки України. Відповідно до положень Доктрини основними загрозами інформаційній безпеці країни є такі:

- поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної інформації, що завдає шкоди національним інтересам;
- зовнішні деструктивні впливи на суспільну свідомість через засоби масової інформації, а також мережу Інтернет;
- інформаційні впливи, які спрямовані на підрив територіальної цілісності, конституційного ладу, недоторканності України;
- прояви сепаратизму в ЗМІ, у мережі Інтернет за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками.

Стратегія визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [1; С. 18]. У Стратегії національної безпеки України з-поміж актуальних загроз національній безпеці України визначено загрози інформаційній безпеці (ведення інформаційної війни проти України, відсутність цілісної комунікативної політики держави, недостатній рівень медіа-культури суспільства), загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів, загрози безпеці критичної інфраструктури та інші.

За сучасних умов проти України з боку російської федерації ведеться інформаційна війна, яка спрямована на нав'язування тієї чи іншої суспільної думки за допомогою ЗМІ. У зв'язку з цим та з метою протидії загрозам Національна рада з питань телебачення і радіомовлення заборонила на території України всі російські телеканали. Критичною ситуацією для України в кібернетичній війні слід виділити події, які відбувалися у 2017 році. Найбільш

масштабним з хакерських атак став вірус «Petya.A». Зараження відбувалося через фішингове повідомлення, яке містило у собі вірусні файли і здійснювало викрадення системних паролів, ключів, викрадення важливої інформації та документів тощо. Внаслідок атак було заблоковано діяльність певних міністерств та підприємств, державних та правоохоронних органів. Задля відновлення діяльності органів та перешкоджання подальшого витоку інформації підрозділами Служби безпеки України були підключені для роботи кваліфіковані кадри та співробітники інших іноземних партнерських служб [2; С. 25].

Отриманий досвід дозволив сформувати чіткий механізм дій, спрямований на швидкісне реагування на кібератаки такого рівня і недопущення негативних наслідків для держави.

Підсумовуючи, можна сказати, що найнебезпечнішими є кібернетичні та інформаційні загрози, що виходять від країни-агресора та їх спецслужб. На сьогодні, дієюю відповіддю на такі загрози став створений у СБ України Ситуаційний центр кібербезпеки. Основні завдання центру:

- запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, які вчиняються у кіберпросторі;
- здійснення контррозвідувальних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на боротьбу з кібертероризмом та кібершпигунством;
- негласна перевірка готовності об'єктів критичної інфраструктури до можливих кібератак та кіберінцидентів;
- протидія кіберзлочинності, наслідки якої можуть створити загрозу життєво важливим інтересам держави;
- розслідування кіберінцидентів та кібератак щодо державних електронних інформаційних ресурсів, критичної інформаційної інфраструктури;
- забезпечення реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки.

На сьогоднішній день Україна протистоїть найсерйознішому за роки своєї незалежності виклику у сфері забезпечення державної безпеки – повномасштабна війна, яку розв'язала рф проти України, вимагає рішучих та ефективних заходів, направлених на захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, та вироблення нових підходів

до виявлення відповідних загроз, їх попередження і припинення [3; С.37]. У Стратегії інформаційної безпеки, затвердженій Указом Президента України 28 грудня 2021 року № 685/2021, інформаційну безпеку визначено як «складову частину національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом».

Інформаційну безпеку складають найрізноманітніші відносини, що містять своїм невід'ємним компонентом інформаційну складову, на яку вказує низка термінів, що використовуються законодавцем у побудові кримінально-правових норм та які визначають відносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки [4; С. 17]. Це такі уживані в законі слова та сполучення, що характеризують предмет злочину, як: «відомості», «дані», «таємниця», «документи», «матеріали», «носії», «комп'ютерні мережі», «засоби зв'язку» тощо. На ознаки протиправного діяння, що посягає на інформаційну безпеку, вказують такі терміни: «розголошення», «розповсюдження», «завідомо неправдиве повідомлення», «втрата», «привласнення», «заклик», «фальсифікація» тощо. Стратегічною ціллю № 1 вказаної Стратегії визначено протидію дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави. При цьому серед основних заходів, направлених на її досягнення, зазначено створення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, а також посилення відповідальності за поширення недостовірної інформації (дезінформації). Оскільки збройна агресія РФ проти України супроводжується інформаційними кампаніями, інформаційно-психологічними та спеціальними операціями,

поширенням колабораційної діяльності на захоплених окупантом територіях, які підривають національну безпеку України та становлять безпосередню загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України, для запобігання цьому до Кримінального Кодексу України було внесено зміни, якими встановлено кримінальну відповідальність за вищевказаними протиправні діяння. Так Кримінальний кодекс України доповнено наступними статтями: ст. 1111 – «Колабораційна діяльність». Нею охоплюється значна кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором. Об'єктивна сторона вказаного злочину має декілька форм, а саме:

а) публічне заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;

б) публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України. ст. 1112 – «Пособництво державі-агресору». Законодавець визначив пособництвом умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, збройними формуваннями та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або їх дій; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів їх представникам. ст. 1142 – «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану».

Досягнення безпечного кіберпростору в Україні можливе лише за умови постійного удосконалення шляхів боротьби з кіберзлочинами, розробки інформаційних систем, спрямованих на забезпечення безпеки країни та національної стратегії з кібербезпеки, в основі котрої тактичні та стратегічні пріоритети безпеки державних органів.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію національної безпеки України : указ Президента України від 14 верес. 2020 р. № 392/2020. Президент України : [сайт]. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
2. Про оборону: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-ХІІ. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : указ Президента України від 30 верес. 2019 р. Президент України : [сайт]. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-2982>.
4. Про Раду національної безпеки і оборони України : Закон України від 5 берез. 1998 р. ; ред. від 11 січ. 2019 р. Голос України. 1998. 03 квіт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

**СИСТЕМА ЗАХИСТУ ВІЙСЬК ВІД ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОПЕРАЦІЙ ВОРОГА**

*В.Д. Кислий, кандидат психологічних наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана
Кожедуба*

*Д.П. Приходько, кандидат психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури*

Сучасні концепції воєнного мистецтва безапеляційно вказують на той факт, що протиборство ворогуючих сторін в інформаційно-психологічній сфері стає дійсно значимим явищем у війнах ХХІ століття. Першочерговими цілями стають: моральний дух армії ворога, дійсний морально-психологічний стан його військових частин та підрозділів, психічний стан окремих військовослужбовців.

В усіх провідних арміях світу створені спеціальні сили, які у разі необхідності здійснюють комплекс заходів спрямованих на досягнення воєнно-політичних цілей інформаційно-психологічними засобами. Так наприклад у державах блока НАТО цей комплекс визначається терміном «психологічні операції» (ПсО). Незважаючи на різноманіття організаційних форм і специфіку національних традицій в різних країнах блоку, еталоном при здійсненні ПсО зостаються США.

Це цілком зрозуміло, тому що американська система по-перше, вбирає в себе все що напрацьовано в інших країнах, а по-друге, положення Польового статуту армії США FM 33-1 «Психологічні операції» постійно змістовно оновлюються з урахуванням сучасного досвіду війн та збройних конфліктів. Відтак на наш погляд використання Збройними Силами України відповідних теоретико-методологічних напрацювань, передбачених стандартами НАТО, значно посилить спроможності нашої держави у веденні інформаційного протиборства в умовах війни з російською федерацією.

Згідно польового статуту FM 33-1 психологічні операції – це планова пропагандистська і психологічна діяльність, що проводиться в мирний або воєнний час, розрахована на іноземні ворожі, дружні чи нейтральні аудиторії для того, щоб впливати на їхнє ставлення та поведінку у сприятливому напрямку для досягнення як політичних, так і військових національних цілей США. Психологічні операції, як правило ведуться одночасно на трьох рівнях: стратегічному, оперативному й тактичному.

Нажаль, наш ворог також уважно вивчає американський досвід і зараз проти нашої держави ведуться психологічні операції на всіх трьох рівнях. Це легко зрозуміти, достатньо проаналізувати інтернет за останні пів-місяця. Так ворожі TG-канали активно поширюють інформацію про те, нібито бійців спецпідрозділу «Кракен» відправлять у Закарпатську область для проведення там мобілізації. Російські фейкороби також зазначають, що особливу увагу вони надаватимуть угорцям, як доказ рашисти також прикріплюють скріншоти нібито листування двох бійців «Кракена». Також під час моніторингу інформаційного простору було виявлено відео, на якому невідома особа у формі Збройних сил України заявляє про те, що у Закарпатській області почалося мінування кордону з Угорщиною. Незважаючи на спростування Державної прикордонної служби України, цей відеоролик активно розповсюджують російські ЗМІ та анонімні TG-канали. Зрозуміло, що розповсюджуючи цей фейк і постановочні відео, ru-пропагандисти намагаються негативно вплинути на настрої цивільного населення України. Ще один яскравий приклад брехні, ворожі TG-канали з посиланням на американські видання MSNBC та NBC4 Washington поширюють інформацію про те, що нібито американські букмекери почали приймати ставки на політичні вбивства в Україні. Насправді це чергова ПСО російської

пропаганди, оскільки на офіційних сторінках вищевказаних видань статті з відповідним змістом відсутні. Розповсюджуючи брехню від імені іноземних видань, рашисти намагаються надати їй більше достовірності. Мета таких фейків – створити ілюзію розколу між Президентом та вищим військовим керівництвом України.

Що стосується психологічних операцій на підтримку військових дій тактичного рівня, то вони плануються та здійснюються на користь досягнення найближчих чи короткострокових цілей. Психологічні операції на цьому рівні проводяться з метою здійснення впливу на військовослужбовців та цивільне населення у прифронтовій зоні. Під час їх проведення використовують візуальну, звукову або відео-звукову техніку. ПсО проти особового складу збройних сил базуються на використанні двох основних почуттів, що притаманні людині: страху смерті й взаємної ворожості, а також на нестабільності зв'язку між передовою й тилом. Для вирішення завдання деморалізації особового складу задіюються як традиційні (листівки, радіомовлення тощо), так і сучасні інтернет способи пропаганди. Значний ефект може бути отриманий передусім при наданні правдоподібної, але провокуючої страх або почуття незадоволеності інформації.

Вітчизняний та зарубіжний досвід переконливо доводять, що захист військ від ПсО ворога повинен представляти собою систему заходів, спрямованих на прогнозування, профілактику, оцінку, зрив інформаційно-психологічного впливу на особовий склад військових підрозділів і частин та подальшу ліквідацію його негативних наслідків (які іноді за ефективністю можливо порівняти зі зброєю масового ураження).

Тому у Збройних Силах України була створена розгалужена система протидії інформаційно-психологічному впливу ворога, заходи якої здійснюються цілеспрямовано та за єдиним планом. На етапі прогнозування виявляються можливі канали інформаційно-психологічного впливу на особовий склад підрозділів. З'ясовуються можливі об'єкти ПсО ворога. Досвід свідчить, що такими як правило є: солдати і сержанти; військовослужбовці-жінки; офіцери; етнічні, політичні та конфесійні групи; знову мобілізовані військовослужбовці; вояки, що довготривалий час приймають участь в бойових діях тощо. Обговорюються події, які ворог може використати (наприклад факти дезертирства або здачі у полон, міжнаціональні та інші протиріччя). На етапі профілактики головним є глибоке

роз'яснення військовослужбовцям справжніх цілей, способів, можливих наслідків підривних акцій ворога та психологічних механізмів деформації особистості військовослужбовця під впливом ворожої пропаганди. Зрив ПсО передбачає швидке виявлення засобів інформаційно-психологічного впливу та їх негайне придушення та знищення. Не менш важливим є рішуче припинення розповсюдження панічних слухів та настроїв, будь яких провокаційних дій, збір і знищення листівок та інших ворожих матеріалів. На етапі ліквідації наслідків ПсО ворога: здійснюється аналіз і оцінка результатів; з'ясовуються найбільш слабкі місця в системі інформаційно-психологічного захисту підрозділів та частин; проводяться психореабілітаційні заходи з постраждалими військовослужбовцями; відновлюється боєздатність дезорганізованих підрозділів; приймаються відповідні рішення по панікерам, дезертирам та зрадникам (якщо такі випадки мали місце); визначаються заходи з оптимізації системи протидії інформаційно-психологічному впливу ворога.

Протидія та захист військ від психологічних операцій ворога є важливою складовою частиною морально-психологічного забезпечення бойових дій. Вони здійснюються командирами, штабами, заступниками з морально-психологічного забезпечення, військовими психологами на протязі усього періоду створення підрозділів, у ході їх підготовки, проведення бойового злагодження та ведення бойових дій.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

І.А. Нікіфоров, кандидат технічних наук, доцент

А.Ю. Зінченко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

З самого початку Першої світової війни уряди воюючих країн, окрім Німеччини, створили спеціальний апарат для ведення пропаганди серед військ та населення противника, деморалізації ворога та впливу на громадську думку на території нейтральних держав. З плином часу ці органи з'явилися у всіх збройних формуваннях країн світу, однак у Німеччині вони виникли після 1918 р.

Агітаційно-психологічний вплив здійснювався переважно через друковану продукцію. Його основними видами були: газети, листівки, листи полонених, плакати, фальшиві продовольчі картки тощо. Найпопулярнішими серед них стали листівки. Першими серед них були листи німецьких військовополонених з англійських таборів своїм родичам. Пропагандистський сенс полягав у відповідному виборі листів: перевага надавалася тим, у яких мова йшла про хороше ставлення до полонених. Ілюстровані листівки користувалися особливою популярністю серед солдатів. Деякі з них використовували гостру класову аргументацію. Відповідальність за розв'язання і ведення війни покладалася на німецькогокайзера, пруське юнкерство та військову бюрократію. Листівки видавалися чималими тиражами. Так, у жовтні 1918 року лише в Англії було випущено 5 мільйонів 360 тисяч листівок. Спочатку пропагандистські матеріали розповсюджував спеціально виділений ескадрон. А у 1918 році в Англії був винайдений і випробуваний агітаційний снаряд.

Також під час війни вперше були створені спеціалізовані органи та організації, які займалися пропагандою проти ворожих військ і мирного населення. Від вузьких розмов перших років війни (головним чином дискредитація військово-політичного керівництва), з наївними та погано оформленими з друкарської точки зору листівками, пропагандистський апарат воюючих країн відійшов на другому році війни, почали використовувати ширші теми, вміло розпалювати конфлікти у ворожому таборі, здійснювати психологічний вплив на власні війська, розпалювати антивоєнні настрої серед цивільних людей.

П. Уорбертон писав: «Сьогодні основним завданням у війні є не знищення збройних сил противника, як це було раніше, а пригнічення морального стану населення ворожої країни в цілому до такого рівня, щоб воно примусило свій уряд піти на укладення мирного договору. Збройне зіткнення армій – лише один із способів досягнення цієї мети». Це ми спостерігаємо і сьогодні, постійні бомбардування цивільних об'єктів, критичну інфраструктуру та чисельні вбивства мирного населення нашої країни, призводять до зниження психологічного стану населення. Всі ці події спричиняють стрес, тривогу та страх. Це може призвести до погіршення психічного здоров'я громадян та потребує подальшої психосоціальної підтримки. Однією з її видів є пропаганда, що активно прогресує та набуває

різних видів під час повномасштабного вторгнення. Ворог супроводжує постійні ракетні атаки інформаційними, що безумовно впливає на моральний стан населення. Пропаганда країни агресора намагається впливати на свідомість громадян з самого початку нашої Незалежності, якій ми активно даємо відпір. Інформаційна війна вийшла на новий рівень і тепер її проявами є безліч засобів: меми, відеоролики, кібератаки, телебачення та мережа інтернет, все це як і у роки Першої світової війни спрямоване на деморалізацію ворога, але з плином часу набуло нових форм та видів.

Таким чином, Перша світова війна визначилася помітним розвитком пропаганди як ефективного інструменту впливу на громадську думку та підтримку військового зусилля. Пропаганда стала суттєвим елементом воєнної стратегії, допомагаючи формувати уявлення та мобілізувати суспільство в інтересах військових цілей.

ЦІННОСТІ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

*С.М. Соболева, кандидатка педагогічних наук, доцентка
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Війна має складний, багатосторонній вплив на суспільство та викликає неоднозначну реакцію, що може варіюватися від позитивної мобілізації ресурсів до негативних наслідків для психологічного стану та трансформації соціальних цінностей. Під час війни динаміка соціальної напруги, суспільної свідомості, цінностей та ціннісних орієнтацій тісно пов'язана різними соціальними, економічними та політичними чинниками. Вплив війни може бути як позитивним, так і негативним, призводити як до деструктивних, так і конструктивних змін щодо переоцінки цінностей і норм, розвитку нових технологій, інновацій, міжнародного співробітництва тощо.

Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну перед кожним українським громадянином, суспільством цілому гостро постало питання переосмислення світосприйняття, переоцінки соціальних та індивідуальних цінностей і визначення їх пріоритетності. Ця проблема набула особливої актуальності для досліджень фахівців різних галузей наукового знання.

Аналіз основних ідей теорій війни класиків соціології дає можливість визначити важливу роль соціальних цінностей, норм, класових відносин та конфліктів у формуванні реакції суспільства на війну. Згідно з Е. Дюркгеймом війна може призвести до реорганізації або втрати спільних цінностей і норм, якими підтримується суспільство. Війна може сприяти змінам соціальної системи, соціальних цінностей та структур і зростанню впливу бюрократичних установ (М. Вебер). За Т. Парсонсом цінності є надзвичайно важливими для підтримки стабільності в суспільстві, а війна може викликати дисонанс у цінностях і призвести до їхньої переоцінки.

Сучасні війни, найчастіше, не мають ідеологічного пояснення та чітко визначеної мети, але мають потужну зброю – масмедіа, які щодня інформують населення про ситуацію на фронті, змушують громадян бути в курсі всіх подій завдяки різним політичним та воєнним експертам. Невід’ємною технологією сучасних війн стали маніпуляції, що можуть кардинально змінити суспільну свідомість та ціннісні орієнтації людини [2, с. 57]. Війна, що перекручує всю інформацію про події і взагалі є суцільною неправдивою інформацією, на думку Ж. Бодрійяра, втрачає стан реальної війни [1].

У нашому дослідженні поняття «цінність» ми розглядаємо як об’єктивну значимість явища або процесу, на якій заснована оцінка. Цінністю можна вважати все те, що для особистості є значущим та відіграє важливу роль в її життєдіяльності.

Під поняттям «соціальна цінність» ми розуміємо значимість явищ і предметів реальної дійсності з точки зору їх відповідності або невідповідності потребам суспільства, соціальних груп чи особистості. Поняття соціальних цінностей включає оцінку суб’єктом суспільних явищ, їх об’єктивного значення в певних історичних умовах.

Соціальні цінності є об’єктивно існуючими елементами суспільної свідомості, що виступають елементами орієнтацій, інтеріоризованих особистістю. Вони об’єднуються у дві групи: цінності, що виступають засобами організації та регуляції поведінки людини (може оцінюватись як соціально схвальна чи засуджувана); цінності, що трактуються як ідеальне відображення соціальних відносин людей у соціальних інститутах і структурах.

За суб’єктами або носіями цінності можуть бути індивідуальними, груповими (колективними) та загальнолюдськими. Індивідуальні цінності людини, з позиції психології, формуються з

народження, зберігаються протягом життя та у процесі дорослішання корелюються з цінностями суспільства, в якому вона живе, проявляються у різноманітних патернах залежно від ситуації та соціальних взаємодій.

Дослідники виокремлюють, чотири типи цінностей:

- цінності виживання, до яких належать економічна й фізична безпека, матеріальні цінності, нетерплячість до інакодумства, ксенофобія, низька оцінка свободи та прав людини, готовність прийняти авторитаризм, покірність;

- цінності самовираження (високі оцінки особистості, прав і свобод людини, успіх, матеріальні блага, гендерна рівність), поширеність яких в країні тісно пов'язане з рівнем її благополуччя;

- традиційні (релігія, сім'я, патерналізм, соціальний конформізм);

- секулярно-раціональні, що виражаються у раціональній поведінці, досягненні успіху, перевазі світської держави, незначній ролі релігії.

Узагальнюючи різні підходи до визначення сутності поняття «ціннісні орієнтації», ми розглядаємо їх як складний соціально-психологічний феномен, який визначає загальний підхід людини до світу та до себе, що виражається через спрямованість, потреби, інтереси, переконання, установки, діяльність, поведінку.

За час російсько-української війни у кожного українця змінилося світосприйняття, відбулася переоцінка всіх цінностей, відчуття себе, свого місця у суспільстві та світі, відбулося усвідомлення цінності життя. Все, що було непотрібним у мирному житті, стало важливим та першочерговим, і навпаки, – стало неактуальним те, що було раніше необхідним. Остаточно зникли пострадянські цінності. Сформувався новий домінуючий соціальний тип особистості, для якого інтереси суспільства і народу стоять вище, ніж власні інтереси.

Соціологічні дослідження ГС «Візит Юкрейн» свідчать, що війна зруйнувала базову цінність кожної людини – довіру до світу (83% громадян України почали менше довіряти людям). Але, попри постійну напругу та негативні емоції, сформувалися нові загальнознайдені цінності – українська держава та відчуття гордості за неї, безпрецедентна згуртованість, рішучість дій проти ворога, непохитна віра в перемогу та світле майбутнє. Пріоритетними

цінностями стали повага до військовослужбовців, взаємодопомога, людяність, оптимізм, сміливість і винахідливість. Саме такі цінності визначають сьогодні важливі риси національного характеру українців та стають підґрунтям для подальшої трансформації українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Анна Клоун Жан Бодріяр як радикальний філософ: феномен війни та тероризму, 2019. URL:<https://plomin.club/jean-baudrillard-as-a-radical-philosopher-the-phenomenon-of-war-and-terrorism/>
2. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

МЕХАНІЗМИ ТА НАСЛІДКИ КОГНІТИВНОЇ ВІЙНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*О.Ю. Панфілов, доктор філософських наук, професор
С. П. Донченко*

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У сучасних умовах поширення інформаційних технологій, когнітивна війна стає все більш потужним та вагомим аспектом сучасних конфліктів, де людська свідомість стає своєрідним полем бою. Така війна потенційно може розколоти суспільство та підірвати його здатність чинити супротив агресорові. Під час російсько-української війни ця проблема є надзвичайно актуальною та потребує ретельного дослідження, розуміння специфіки та пошуку ефективних шляхів уникнення її наслідків.

Узагальнюючи різні підходи науковців до визначення поняття «когнітивна війна», можна зазначити, що це – не лише боротьба за інформацію, але й змагання за контроль над її сприйняттям, інструментами якої є дезінформація, маніпуляція та тиск на когнітивні процеси, що спричиняють суттєвий вплив на суспільство. Когнітивна війна відрізняється від інформаційно-психологічної війни за своєю метою, стратегією, об'єктами засобами дії та спрямована на

захоплення людського капіталу країни. Її цілі можуть бути обмежені найближчими перспективами, або ж можуть бути стратегічними (розрахованими на десятки років).

Сучасна когнітивна війна охоплює широкий спектр стратегій для впливу на громадську думку та суспільстводля створення персоналізованого впливу, а також кібератаки на критичну інфраструктуру. Держави, терористичні групи та інші суб'єкти використовують ці техніки для досягнення своїх політичних, економічних та військових цілей.

Основними механізмами сучасної когнітивної війни є:

- дезінформація та фейк-ньюз (пропагандистські чи неправдиві інформаційні матеріали), що є серйозною загрозою в інформаційному просторі. Ці інструменти когнітивної війни використовуються для спотворення фактів, маніпуляцій з метою зміни суспільної думки та створення певного образу подій чи осіб;

- соціальні мережі та алгоритмічна фільтрація. Соціальні мережі використовують алгоритмічну фільтрацію для добору контенту, який може зацікавити користувача. Однак ця фільтрація може призводити до утворення інформаційної бульбашки – стану інтелектуальної ізоляції, явища, спричиненого результатами персоналізованого пошуку, в якому алгоритм веб-сайту вибірково припускає, яку інформацію користувач хотів би бачити, базуючись на інформації про користувача. Це може посилити ехо-камери та обмежити різноманіття перспектив. Розуміння того, як алгоритми впливають на нашу інформаційну бульбашку, є важливим для розвитку більш об'єктивного уявлення про світ;

- кібератаки на психіку, які включають в себе спроби впливати на емоційний та психологічний стан осіб через використання інтернет-ресурсів та технологій. Це може проявлятися у поширенні дезінформації, маніпуляції соціальними мережами, а також у застосуванні інших технік, щоспричиняють виникнення стресу, паніки або негативних емоцій.

Ефект когнітивного впливу відбувається шляхом побудови конкретних алгоритмів мислення, зв'язків причин і наслідків, умов взаємодії стимулів та реакцій. Когнітивний аспект інформаційної війни, здебільшого, реалізується через поширення наративів у середовищі масової культури, науки та розважального контенту. Нездатність

суспільства розрізняти відверту пропаганду від прихованої відображає високий рівень ефективності останньої.

Під час російсько-української війни росія постійно використовує різні способи та методи ведення когнітивної війни, що виражається у здійсненні інформаційної агресії, історико-культурної експансії та когнітивному викривленні реальності. Об'єктом військового впливу є український народ, суспільство та держава. Це є серйозною стратегічною проблемою для України, адже такі види пропаганди як дезінформація, інформаційно-психологічні операції чи диверсії вважаються інструментом лише тактичного рівня або, за окремих умов, тільки відволікаючим фактором.

Найбільш акцентований удар стратегічного спрямування ворог завдає в когнітивній площині, де він здатен впливати на систему моделювання мислення. Вплив на моделі мислення є ключовим елементом стратегії інформаційної війни та когнітивного впливу російської федерації, адже дозволяє створити фундамент для будь-яких інших видів агресії, включаючи збройну, економічну чи політичну.

Зазначимо, що когнітивного впливу зазнають люди всіх вікових категорій, але різного за ефектом та силою впливу, відповідно до здатності індивіда критично мислити, аналізувати та об'єктивно сприймати інформацію. До найбільш уразливих категорій населення належать діти та підлітки.

Сьогодні, як і до повномасштабного вторгнення, РФ активно проводить інформаційні та когнітивні операції проти України, метою яких є дестабілізація українського суспільства та руйнування його зсередини. Це потребує адекватної відповіді з боку держави та здатності населення протистояти когнітивним впливам.

Основним методом запобігання та захисту в умовах когнітивної війни вважається підвищення рівня медіаграмотності, що передбачає:

- ознайомлення з методами та прийоми когнітивного впливу на людину для ефективного його розпізнавання;
- спостереження за змінами в медійному середовищі, визначення факторів зовнішнього впливу на інформаційний простір;
- розвиток у кожного члена суспільства навичок розпізнавання дезінформації;

- уміння критично оцінювати інформацію та різні точки зору, звертатися до надійних джерел та експертів для підтвердження чи спростування інформації;

- здатність активно перевіряти інформацію, факти та вживати заходів щодо переконання у їх достовірності, звертати увагу на докази та контекст;

- співпрацю та обговорення отриманої інформації;

- уникнення емоційного реагування на інформацію та контроль за власними емоціями.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що в умовах російсько-української війни, коли російська федерація за допомогою засобів когнітивної війни намагається моделювати поведінку і алгоритми мислення всередині українського суспільства, є очевидною необхідністю поширення серед населення медіаграмотності, створення оптимальних умов для ментального розвитку суспільства та побудова моделей щодо формування і контролю за пізнавальними процесами.

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ

*Є. Г. Староконь, кандидат психологічних наук, доцент
Житомирський військовий інститут ім. С.П. Корольова*

Д.Д. Паньшина

Є.В. Попов

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Війна між Україною та росією триває вже понад дев'ять років і характеризується безпрецедентними з часів Другої світової війни проявами жорстокості й насильства, скоєнням агресором численних воєнних злочинів. Серед воєнних злочинів, скоєних армією росії, світову спільноту шокують своєю масовістю випадки знущання над цивільними особами, в першу чергу факти проведення позасудових страт, застосування тортур, фізичного і сексуального насильства, позбавлення волі з утриманням у нелюдських умовах. Винятковий цинізм вчинення подібних звірств полягає не лише у їх жорстокості, а й у тому, що на офіційному рівні російська влада продовжує наголошувати на «визвольній місії» так званої «спеціальної воєнної операції» і позиціонувати український народ у якості «братнього».

Ставлення до мирних громадян, яке демонструє російська армія, кардинально суперечить уявленням сучасної військової культури, дає підстави стверджувати – керівництво армії росії свідомо відмовляється від гуманних методів ведення війни, передбачених міжнародним правом.

Не менш агресивний характер і руйнівні масштаби інформаційної війни, яку синхронно з конвенційною війною веде росія проти України. Інформаційна та пропагандистська кампанії росії завдають величезної шкоди ментальному здоров'ю українського населення. Сучасні дослідження, які проводяться на досвіді українського соціуму, показують, що рівень психічних розладів, травмувань і захворювань серед населення значно зріс за період російської агресії. Особливо вразливими до негативного впливу інформаційних операцій та пропагандистських акцій є люди, які мають попередній досвід психічних розладів, а також молодь та люди похилого віку.

Агресивні інформаційна та пропагандистська кампанії спричинять серед українського населення різноманітні психічні розлади, найбільш типовим з яких є посттравматичні стресові розлади (ПТСР), тривожні розлади, депресії та суїцидальні думки.

Зростаюча кількість дезінформації, фейків і маніпулятивних інформаційних кампаній є серйозним викликом для збереження ментального здоров'я громадян. Інформаційна агресія, зокрема в контексті сучасної інформаційної епохи, може вплинути на психологічний стан усіх без винятку категорій населення – як військовослужбовців, так і цивільних осіб. У збереженні ментального здоров'я громадянам може допомогти використання різних профілактичних і оздоровчих підходів, методик та технологій.

По-перше, медіаосвіта та інформаційна грамотність, які передбачають навчання критичному мисленню, аналізу джерел інформації та визначенню надійності інформації. Освіта в цих сферах сприяє розвитку медіакультури суспільства, допомагає громадянам дотримуватися інформаційної гігієни, розпізнавати фейки, дезінформацію і вчасно реагувати на маніпуляції в медіа.

По-друге, психологічна підтримка. Професійні психологи та психотерапевти можуть надати громадянам і військовослужбовцям необхідну допомогу для подолання стресу та тривожності, які можуть виникати внаслідок інформаційної агресії.

По-третє, соціальна підтримка та колективна психотерапія – родина, друзі та громади мають потужний потенціал щодо надання психологічної підтримки в часи війни, у кризових та надзвичайних обставинах. Актуальне значення має також вплив колективної психотерапії на ментальне здоров'я.

По-четверте, для підтримки ментального здоров'я важливе значення мають фізична активність та дотримання здорового способу життя. Навіть обмежена фізична активність та здоровий режим допомагають знизити рівень стресу та тривожності.

По-п'яте, активна громадська позиція і політична активність відіграють позитивну роль у протидії інформаційній агресії. Громадяни, які розуміють політичний контекст подій та мають можливість впливати на суспільні рішення, матимуть інформаційний імунітет, будуть менше вразливими до маніпуляцій.

Слід підкреслити важливість комплексного та гнучкого застосування різних ресурсів та підходів щодо підтримки ментального здоров'я людей в умовах інформаційної агресії. Медіаосвіта та інформаційна грамотність, психологічна та соціальна підтримка, фізична активність, активна громадська участь і політична освіта виконують важливі ролі в захисті ментального здоров'я в умовах інформаційної агресії. Комбінація цих ресурсів та підходів може стати ефективним інструментом для збереження психологічної стійкості та адаптивності в умовах надзвичайних обставин.

Список використаних джерел

1. «Атовський синдром», або як відновити психіку після війни. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=26086>
2. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: https://gradus.app/documents/307/Gradus_Research_Mental_Health_Report...
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 1. – Київ, 2018. – С. 48–53.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РФ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ)

*О.А. Савчук, кандидат психологічних наук
Харківський національний університет Повітряних Сил
ім. Івана Кожедуба*

*В.І. Пасічник, кандидат психологічних наук, доцент
Національна академія Національної гвардії України*

Дезінформація останніми роками довела свою «дієвість» в інформаційних середовищах розвинутих демократій. Найбільш кричущими доказами стали:

втручання у вибори: розвідка США оприлюднила інформацію про те, що російська федерація, протягом 2020-2022 років, втручалася у вибори щонайменше у 9 країнах. За даними американської розвідки керівництво рф вірить в ефективність таких операцій [1];

неправдиві заяви про вакцинацію чи маски під час пандемії COVID-19, які призвели до зниження рівня захисту населення внаслідок недотримання профілактичних рекомендацій та в цілому ускладнили управління розв'язанням проблем, пов'язаних з пандемією [2].

З початку «гібридної» агресії рф проти України російська федерація активно використовувала дезінформацію як інструмент пропаганди для дестабілізації західних демократій і підризу їх солідарності з Україною. З початком повномасштабного російського вторгнення в Україну перелік цілей російської пропаганди лише збільшився.

На теперішній час розповсюдження російської пропаганди у Німеччині фрагментовано, що пов'язано із закриттям у березні 2022 року телевізійного каналу RT DE (Russia Today Deutsch), який був основним її розповсюджувачем на початку російського повномасштабного вторгнення в Україну в лютому 2022 року. До акторів, які зайняли місце RT DE в інформаційному просторі належать посольства Росії, так звані «альтернативні медіа» та проросійські впливові особи [2].

Наративи російської пропаганди в Німеччині найчастіше зосереджуються на:

- знеціненні України;
- легітимізації власних військових дій;

підриві здатності Німеччини (ЄС, міжнародного співтовариства) щодо адекватного реагування на загрози країни-агресора [2].

З метою руйнування солідарності з Україною російською пропагандою проводяться активні компанії з дезінформації, які спрямовуються проти українських біженців. Такі компанії реалізуються у різних формах. До поширених тем можна віднести, наприклад, неправдиві звинувачення, пов'язані з незаконним привласненням гуманітарної допомоги чи агресивною поведінкою українських біженців за кордоном, або подання підтримки Україні, що постраждала, як загрози власним основним потребам. Неправдиві заяви про біженців з України не просто залишаються в цифровому просторі, а й переносяться в реальний світ [2].

Зафіксовані випадки, коли антиукраїнські наративи російської пропаганди у Німеччині поєднувались з іншими попередньо сформованими планами. Наприклад, проблема українських біженців змішувалась з драматичними повідомленнями про нібито смертельну вакцину від COVID-19 або з повідомленнями про імміграцію з арабського регіону. Оскільки зазначені теми від самого початку мали негативний контекст, то це змішування посилювало негативне забарвлення суспільного сприйняття українських громадян [2].

Підбурювання проти українських біженців продовжується і зараз, але найбільше протестів проти українських біженців побоювались влітку 2022 року (на тлі проросійських демонстрацій і протестів проти енергетичної кризи). На щастя, ці побоювання несправдились. Однак, у багатьох містах Німеччини сформувалося середовище, яке можна знов мобілізувати в наступні кризові моменти. У теперішній час агітація, спрямована проти українських біженців, більш активно проводиться у невеличких містечках на сході Німеччини [2].

Очевидно, що дезінформація стала фундаментальним викликом для демократичних суспільств. «Дієвість» такої форми впливу обумовлена використанням законних можливостей, які забезпечуються у демократичних суспільствах з метою реалізації принципів демократії, із злочинними цілями. В першу чергу, мова йде про свободу як найвищу соціальну цінність, про політичну свободу як найважливішу умову демократії та про свободу слова та вільні засоби масової інформації [3]. Демократичні цінності утворюють основу, завдяки якій забезпечується захист прав людини, дотримання інтересів

спільнот та сталий розвиток країн. Очевидно, що відмова від демократичних стандартів є неможливою. Тоді виникає логічне питання: на що спиратись демократичним суспільствам для протидії дезінформації?

Пліч-о-пліч зі свободою завжди йде відповідальність. Тому, на нашу думку, вдосконалення системи відповідальності за використання свободи слова з аморальною або злочинною метою є єдино можливим шляхом розв'язання проблеми дезінформації в демократичних суспільствах. Особи, зацікавлені у поширенні дезінформації, захищаються, представляючи її поширення як реалізацію свободи слова, хоча насправді будь-яка дезінформація є лише нахабною атакою демократії.

Список використаних джерел

1. Соколенко О. Розвідка США: РФ втручалася у вибори щонайменше у 9 країнах – DW – 21.10.2023. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/rozvidka-ssa-rf-vtrucalasa-u-vibori-sonajmense-u-9-krainah/a-67170915> (дата звернення: 28.10.2023).
2. Lamberty P., Frühwirth L. Pro-Russian Disinformation and Propaganda in Germany: Russia's full-scale Invasion of Ukraine. CeMAS, 2023. 25 p.
3. Основні цінності сучасної демократії - Основи політології: Навчальний посібник. Політологія: Онлайн бібліотека - Книги, підручники, реферати, лекції. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-3357.html> (дата звернення: 28.10.2023).

ДУАЛІСТИЧНА ПРИРОДА СТРАХУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

В.В. Артюхова, кандидат психологічних наук

В. Яковчук

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У бою солдати піддаються реальному страху, серед яких страх смерті, інвалідності та страх потрапити у полон, що належить до провідних психотравмуючих чинників бою. Ця тимчасова фізіологічна реакція виникає у відповідь на стресові чинники й суттєво впливає на поведінку кожного військовослужбовця, усі його психічні процеси,

проте по-різному. Страх виникає через незадоволення однієї з базових потреб людини – потреби у безпеці та є необхідною реакцією на небезпеку, раптовість та непрогнозованість бойової обстановки. Проте іноді цей страх може набувати максимальної інтенсивності та токсичного характеру, в таких випадках військовий не контролює свою поведінку, демонструє фізіологічні інстинктивні реакції на стрес, що запускаються біологічно ранніми структурами головного мозку та забезпечують виживання.

Переживання страху смерті вважається природньою реакцією організму військовослужбовця на небезпеки бою, він мобілізує й активізує бойову готовність та утримує бійця від ризикових рішень, він сприяє кращому запам'ятовуванню небезпечних подій. Проте, коли реакція страху занадто сильна, це паралізує здатність до раціонального мислення, порушує адаптаційне функціонування військовослужбовця, дезорієнтує його, наражаючи на небезпеку. За таких обставин військовослужбовець не може нести відповідальність ні за виконання бойового завдання, ні за своє життя, перетворюючись на об'єкт впливу та маніпуляції. Окрім того, встановлено, що страх смерті пов'язаний із симптомами посттравматичного стресового розладу, що підкреслює факт впливу переживання досвіду смерті на розвиток ПТСР.

Отже, страх має дуалістичну природу: з одного боку він виступає стимулюючим, мобілізуючим механізмом, а з іншого – повністю дезорієнтує та дестабілізує особистість. Саме тому, для оптимізації психологічного стану військовослужбовців та ефективності їх бойової діяльності доцільним виявляється мінімізувати одну із сторін прояву страху та активізувати іншу. Зрозуміло, що в умовах сучасного бою повністю позбутись страху неможливо, проте можна навчитись його контролювати й зробити своїм союзником.

Важливо підкреслити, що страх смерті то є лише одним з проявів багатофакторного феномену ставлення до смерті, що де термінується взаємозв'язком культурних, релігійних, соціальних, індивідуально-психологічних та ряду інших факторів.

Результати ряду досліджень свідчать, що для комбатантів характерний значно менший страх смерті та фізичних змін власного тіла і болю, ніж у військових, які не мали бойового досвіду. Також учасники бойових дій із збільшенням віку та вислуги демонструють

більш позитивний образ смерті. Такий результат пояснюється тим, що досвід військовослужбовців зіткнення із смертю своїх побратимів та загрозою власному життю, навчив їх приборкувати свій страх на свідомому й підсвідомому рівнях.

Досліджуючи страх смерті на війні, науковці стверджують, що він має певну динаміку та обумовлений переважно ситуацією невизначеності, несподіваності, власної безпорадності, невідомості того, що чекає військовослужбовця, чи виживе він. Дане положення підтверджують висловлювання самих комбатантів, які стверджують, що максимально страх вони відчують під час очікування та після бойової операції, у ситуації здійснення атаки, почуття страху відчувається не так гостро. Те, наскільки сильною буде емоція страху в умовах небезпеки залежить не тільки від особливостей нервової системи комбатанта, а від того як він оцінює цю небезпеку. Якщо військовослужбовець вважає, що небезпека є нездоланною, то в нього виникає паралізуючий страх. У випадку, якщо вважає, що він здатний впоратись з такого роду ситуацією, то в нього виникають емоції, що мобілізують та активізують. Отже почуття страху у військовослужбовців обумовлюється переважно невідомістю й тісно пов'язано із уявою та пам'яттю, а також того, як він оцінює власні сили, що і має бути враховано під час психологічної підготовки військовослужбовців та розробці й реалізації відповідних психопротифілактичних програм з елементами психоедукації.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПРОТИБОРСТВО ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

О.В. Величко, к.е.н, доцент

Державний торговельно-економічний університет

О.В. Зогуля

Миколаївський національний аграрний університет

Умови війни завжди випробовують не лише фізичну, але й психічну стійкість особистості. Цей період характеризується нестабільністю, стресом, непередбачуваністю подій, що сприяє формуванню особливих психологічних параметрів в кожного із нас. Серед наслідків війни вплив на психічне здоров'я мирного населення є одним із найвагоміших аспектів, який сьогодні набуває все більшого значення, особливо для української спільноти. Аналіз динаміки

захворюваності населення України свідчить про значний її ріст та поширеності психічних розладів. Люди можуть відчувати постійний страх, напругу та важкість у власному емоційному стані [2].

Психологічний аспект в умовах війни виявляється через низку викликів, з якими стикається безпосередньо особистість. Відповідно виявлення відбувається через різні ситуації, соціальні конфлікти та внутрішні напруження, які впливають на становлення нового суспільства в цілому [3].

Незважаючи на те, що у постконфліктних умовах проблеми психічного здоров'я набувають зростаючого значення, існує розповсюджена тенденція сприймати наслідки травми, зумовленої масовим насильством, як тимчасові та які не призводять до серйозних психічних розладів. Однак наукові дослідження вказують на те, що вплив подій війни на психіку може бути довготривалим та має потенціал призвести до серйозних наслідків для психічного здоров'я.

Необхідно розуміти, що війна йде не тільки на фронті. Війна вже в кожному: на фронті – фізична, поза ним – психологічна. Багато людей відчувають втому і, можливо, втратили внутрішній ресурс. Тому важливо знаходити способи здобуття сил та підтримки. Сучасні напрями психологічної науки, такі як психологія життєдіяльності та психологія екстремальних ситуацій, допомагають не лише описати складні ситуації, але й надати конкретні поради та методи розвитку внутрішньої стійкості. Вони розглядають особистісний рівень, де важливо не лише вижити, але й зростати через виклики, що ставлять перед нами надзвичайні обставини [2].

Людина в умовах війни вивчає власну здатність адаптуватися до непередбачуваних обставин та витримувати стресові ситуації. Надзвичайно важливим елементом життєвого досвіду, особливо для військових, які стикаються з екстремальними умовами, де кожне прийняте рішення може суттєво визначити подальший розвиток подій та вплинути на власну та командну безпеку. Вивчення власних меж психологічної стійкості стає важливим етапом самопізнання та розвитку особистості. Військова служба, як випробування, спонукає особу не лише до фізичного вдосконалення, але й до розвитку ментальної міцності. Здатність швидко та ефективно реагувати на несподівані виклики та приймати важливі рішення стає вирішальним аспектом, що допомагає військовим протистояти труднощам і забезпечує їхню успішну адаптацію до воєнного середовища [3].

Здатність до емоційного контролю є одним із найважливішим психологічним параметром. У військових діях особистість повинна управляти власними емоціями, щоб приймати об'єктивні рішення та діяти на користь команди та країни [2].

Психологічні ресурси особистості – це індивідуальні можливості людини до існування, які виявляються в її прагненні до самовизначення. Психологічна винахідливість людини проявляється в її здатності до саморозвитку, здатності бути компетентною в життєвих і професійних питаннях, самостійності в прийнятті рішень, самостійності в подоланні складних життєвих ситуацій, здатний підтримувати та надихати інших на творчість та досягнення успіху. Характеристиками психологічної ресурсності є знання людиною власних психологічних ресурсів, уміння актуалізувати та використовувати свої ресурси [2].

Елементами психологічних ресурсів особистості є різноманітні фактори, які визначають її самовпевненість та здатність до саморозвитку. Серед цих компонентів можна виокремити внутрішню впевненість, що стає фундаментом для досягнення особистих та професійних цілей.

Прагнення до успіху та віра у власні можливості визначають ставлення особистості до викликів та навчання помилках. Творчий потенціал також сприяє внутрішньому росту та формуванню позитивної життєвої парадигми. Робота над собою та самореалізація в професійній сфері обумовлюють глибоке розуміння особистісних потреб та досягнень. Основою для психологічного благополуччя стає внутрішня відповідальність за власне життя та вибір [1].

Збереження ресурсів та цілісності особистості забезпечується шляхом підтримання адекватної соціальної поведінки. Насамперед це високий рівень активності. Необхідно спробувати знайти для себе такий вид діяльності, який сприятиме активній позиції в ситуації, що склалася, допоможе свідомості людини мати віру в майбутнє і безпосередньо проживати у стані «тут і зараз».

Психологічне протиборство особистості допомагає людині бути здатною до актуалізації власних можливостей з метою саморозкриття у взаєминах, надання підтримки іншим, подолання кризових та стресових обставин, зокрема в умовах війни. Не менш важливою є здатність розробляти плани та стратегії в умовах нестабільності, що допомагає особистості адаптуватися до нових

обставин та шукати конструктивні вихідні шляхи. Такий підхід допомагає особистості через поставлену ціль досягти позитивного результату у процесі подолання складних ситуацій та збереження фізичного та психічного здоров'я загалом [2].

Незважаючи на виклики, які приносить воєнний час, особистість може активувати внутрішні резерви для подолання стресу, збереження емоційного балансу та утримання психічного здоров'я.

У підсумку, психологічне протиборство особистості в умовах війни виступає своєрідним психологічним щитом, спрямованим на збереження внутрішньої гармонії людини та вибудовування конструктивних стратегій поведінки, які допомагають зберігати спокій.

Список використаних джерел

1. Ващенко І., Іваненко Б. Б. Психологічні ресурси особистості в подоланні складних життєвих ситуацій. Проблеми сучасної психології. 2018. № 40. С. 33–49.
2. Швець А., Кальниш В., Трінька І. Психофізіологічні аспекти розвитку «гібридної війни». Військово-профілактична медицина. 2021. Т. 2, № 4. С. 48–59.
3. Піддубний І. Політичні події та соціальне життя Буковини у 1919 році. Науковий вісник Чернівецького Національного університету імені Юрія Федьковича. 2020. № 52. С. 84–106.

ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ЕТНІЧНИХ ПРОТИРІЧ В УКРАЇНІ ДЛЯ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА У 1991–2014 РОКАХ

*О. С. Гончарова, кандидат історичних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

Події, що відбулися в Україні у 2014 році, продемонстрували важливість протидії інформаційно-психологічним впливам з боку інших держав. Вони через формування відповідних суспільно-політичних настроїв у іншій державі намагаються реалізувати свої геополітичні плани. Зазвичай така політика ними здійснюється упродовж тривалого часу і спрямована на дестабілізацію

внутрішньополітичної ситуації. Щодо України політику маніпулювання свідомістю її громадян довгий час здійснювала Російська Федерація, виношуючи далекоглядні плани відновлення свого статусу імперського центру. Одним із аспектів внутрішньополітичного життя України, який російська сторона обрала у якості засобу для дестабілізації ситуації стали етнічні протиріччя. Частково наша держава успадкувала їх від попередніх історичних етапів, а частково придбала сама у результаті непослідовної етнополітики.

Здобуття незалежності Україною поставило перед її громадянами проблему самовизначення національної та етнічної ідентичності, що ускладнювалася різноманіттям культур та традицій. Законодавством України усім етнічним спільнотам були надані найширші права, які відповідають принципам сучасного права та моралі. Однак це не зняло усіх етнічних протиріч. Однією з найгостріших проблем для нашої держави, яку не вдалося подолати лише законодавчими актами, була нерівність умов історичного й культурного розвитку різних регіонів, різноманітні політичні, економічні, та конфесійні інтереси, навіть серед українців. На тлі кризового стану України, постійних політичних скандалів, постала загроза поділу українського багатонаціонального суспільства на дві основні групи: одна – з національно-орієнтованими уявленнями, інша – з регіонально-територіальною спрямованістю [6, с. 125]. Етнічні та культурні відмінності активно використовувалися різними політичними групами в середині країни, що приводило до ще більшої дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в нашій країні. Використовувалися вони і зовнішніми силами. Особливу активність у цьому процесі проявляла Російська Федерація, застосовуючи різноманітні засоби для дестабілізації етнополітичної ситуації в Україні з метою досягнення власних геополітичних цілей.

В першу чергу, ставка була зроблена на існуючу в Україні чисельну російську етнічну меншину. Так, згідно з даними перепису 2001 р. представники цієї етнічної спільноти становили 17,3 % від всього населення нашої держави. Розселені вони на території країни були досить нерівномірно, становлячи від 1,2 % населення Тернопільської області до 39 % населення Луганської області. Понад половини представників цієї національності проживали в шести східних областях України – Донецькій, Луганській, Запорізькій,

Дніпропетровській, Харківській і Сумській [2, с. 80]. Така етнічна ситуація стала результатом того, що за радянських часів ці регіони були перетворені на російську промислову зону, що зумовило міграцію сюди росіян та асиміляцію місцевого населення. Окрім значної частки російського та російськомовного населення у цих областях, важливу роль відігравало й їх прикордонне розташування поруч з колишньою метрополією, роблячи легким об'єктом для формування проросійських настроїв серед населення. Процес розбудови незалежної держави перетворив російське населення на національну меншину. Через це російська еліта зробила ставку на утвердження російських культурних цінностей та дискримінацію української мови і культури в районах з більшою часткою росіян. Акцентувалася увага на історичній присутності росіян у цих регіонах та підживлювалися їх претензії на регіональне домінування – все це зумовлювало політику Росії щодо «підтримки закордонних співвітчизників».

У якості інструменту інформаційного тиску на свідомість етнічних росіян та російськомовного населення інших національностей було обрано національні товариства, створення яких було дозволене українським законодавством. Станом на кінець 2013 р., за даними Представництва Росспівробітництва у Києві, в Україні активно працювали 142 «організації співвітчизників», 14 з яких були загальноукраїнськими [1, с. 167]. Хоча більшість з них займалася культурно-просвітницькою діяльністю, серед них були й такі, що мали сумнівну репутацію. До таких організацій можна віднести: Союз православних громадян України; Український філіал Інституту країн СНД; Всеукраїнський правозахисний громадський рух «Російськомовна Україна»; Міжнародну громадську організацію «Вірне козацтво»; Всеукраїнську громадську організацію «За Україну, Білорусь і Росію»; Всеукраїнську громадсько-педагогічну організацію «Російська школа»; Всеукраїнську громадську організацію «Російсько-український інтеграційний форум» та багато інших. Найбільша кількість з цих організацій діяла саме в тих областях, де була значною частка етнічних росіян в складі населення: Донецькій, Луганській, Миколаївській, Одеській, Херсонській. Вони просували ідеї єдності слов'янських народів, оперуючи у якості історичної підстави для цього російською інтерпретацією подій давнини; сіяли невдоволення політикою України в середовищі російської

національної меншини в нашій державі, що спричиняло політичну дестабілізацію особливо в регіонах її компактного проживання; впливали на суспільно-політичну думку в державі, коригуючи її у бік, вигідний Російській Федерації та ін. [3, с. 220–221]. Їхня ідеологія та активності спрямовані були проти України, мали антиукраїнський та антидержавний характер, вони намагалися завадити самостійному розвитку України. Значну допомогу у реалізації цих завдань їм надавали засоби масової інформації проросійського спрямування, що поширювалися в Україні та фінансувалися Російською Федерацією. Вони свої публікації спрямовували на поступове зниження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення; відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації в державі та впровадження власної політики «керованого хаосу»; формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу; домінування російської мови, культури та традицій для утвердження самоідентифікації при одночасному витісненні української мови та культури.

Однією з улюблених тем, на якій спекулювали політики Російської Федерації та проросійські сили в Україні було мовне питання та обмеження прав російської етнічної спільноти в нашій державі. З моменту проголошення незалежності України проводилася обережна українізаційна політика в суспільстві в публічних сферах, життя якого переважала російська мова. Навіть такі незначні кроки викликали супротив на Сході та Півдні України. Це дало привід деяким політичним силам час від часу порушувати питання про підвищення статусу російської мови, що тут же підхоплювалося проросійськими засобами масової інформації і приводило до дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в державі. Через це мовне питання в Україні вийшло далеко за межі етнолінгвістичної сфери й набуло відверто політичного звучання. Жодна політична криза періоду *державного* самовизначення України, жодна виборча кампанія не обійшлися без спекуляції фактором білінгвізму. Замість сприяння розвитку української мови держава нерідко вдавалася до спроб обмеження вживання російської, що викликало невдоволення її носіїв та активізацію зусиль політичних сил, що виступали за збереження двомовності. Внаслідок такої ситуації чимала частина громадян під впливом зацікавлених політиків та проросійських засобів

масової інформації сприймала ці кроки як дискримінаційні щодо російськомовного населення. Це засвідчили результати соціологічного дослідження кінця 1990-х років: мовну політику держави негативно (радіше негативно) оцінили 48 % респондентів, зокрема, 60 % російськомовних [6, с. 130].

Функціонуванню та розвитку російської мови в Україні сприяла підтримка Російською Федерацією ряду українських посадовців, політиків та організацій, що працювали на її користь в Україні. Одним із значущих кроків у напрямку цієї політики стало прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики» у 2012 році, щопривів до підсилення позицій російської мови в нашій державі. Один з авторів цього закону, народний депутат України С. Ківалов, отримав у лютому 2013 року медаль Пушкіна від президента Російської Федерації В. Путіна за «значний внесок у збереження та популяризацію російської мови та культури за кордоном» [4]. Особливе місце у зміцненні позицій російської мови в Україні належить і Д. Табачнику, який з березня 2010 по лютий 1914 року обіймав посаду міністра освіти і науки України. В одному з інтерв'ю на російській радіостанції «Відлуння Москви» він відзначив свою вирішальну роль у забезпеченні друку шкільних підручників російською мовою за кошти з державного бюджету України. Табачник також заявив про розширення обсягів вивчення російської літератури в українських школах, повернення до практики проведення всеукраїнських шкільних олімпіад з російської мови та літератури. Він також висловився про свою боротьбу з «опором націоналістів» у системі освіти [8]. Намагання проросійських сил увести в Україні другу державну мову мало антиукраїнське нетолерантне спрямування, дискримінаційний характер щодо етнічних українців й інших національних спільнот України, шкодило суверенітету й міжнародному іміджу країни. Проросійські національно-політичні рухи, домігшись задоволення своїх вимог один раз, згодом посилювали б їх. А за ними з тими ж претензіями цілком справедливо могли б виступити і решта етнічних меншин. Про те що звинувачення України у обмеженні російської мови були безпідставними свідчать той факт, що у 2012 р. вона була домінуючою мовою в населених пунктах і регіонах, у яких проживало переважно російськомовне населення, а в деяких сферах, наприклад, у друкованих ЗМІ, книговиданні та книгорозповсюдженні спостерігалось беззастережне панування

російської мови по всій Україні (понад 60 % сумарного накладу газет, 83 % – журналів, близько 87 % книг у продажу) [10].

Протягом років незалежності небезпеки ідентифікаційного розмежування крилися в особливостях етнополітичної карти Автономної Республіки Крим. Незважаючи на відносно мирний характер розвитку етнополітичної ситуації, на півострові зберігався латентний стан напруженості, яка загострювалася час від часу на етнічному і релігійному ґрунті. До її розпалювання доклала чимало зусиль і Російська Федерація, використовуючи ту обставину, що 58,3 % загальної кількості жителів півострова були етнічними росіянами [2, с. 80]. Серед таких кроків були неодноразові намагання проросійських організацій та партій провести ініціативи щодо виходу Криму зі складу України та його приєднання до Російської Федерації; спроби проголошення незалежності Криму та скасування в законному порядку Конституції автономії 1998 року, яка забезпечує перебування півострова в складі України. Очевидно, що ці нормативно-правові акти були нелегітимними, порушували українське законодавство, призводили до дестабілізації ситуації на півострові та загострення міжетнічних відносин. В. О. Котигоренко, аналізуючи етнополітичну ситуацію в Криму, слушно зазначав, що вона може мати згубні наслідки для національної безпеки, територіальної цілісності та суверенітету України. Дослідник визначав наступні загрози на які нашої державі слід звернути особливу увагу: втручання Росії у внутрішні справи України з метою блокування її євроінтеграційних зусиль та спроби провокувати російську спільноту Криму на конфлікт з Українською державою та більшістю її населення; створення та функціонування російських організацій у Криму, які заявляють про наміри виходу автономії зі складу України та приєднання до Російської Федерації; негативне ставлення етноросійської більшості до депортованих народів, що повертаються до Криму [5, с. 38]. Центральна влада ж бажаючи не загострювати етнополітичні суперечності в Криму практично не втручалася в сферу етнонаціональних взаємин півострова. Це створило сприятливу обстановку для Російської Федерації утримувати вигідне для себе етнокультурне середовище. Певним балансом та нейтралізуючим фактором вимог етнічно заангажованої російської більшості на півострові виступали зростаючі етнокультурні та етнополітичні вимоги кримськотатарської національної меншини. Тому протягом

багатьох років незалежності вдавалося зберегти видимість етнополітичної стабільності на півострові, перевівши етнополітичний конфлікт між основними етнічними спільнотами у латентний стан.

Зміна влади в Україні у лютому 2014 року, усунення від керівних посад осіб які перебували на проросійських позиціях, тісно співпрацювали з Росією та проводили проросійську мовну та етнокультурну політику, ставило під сумнів збереження в Криму будь-яких її політичних позицій. Тож, під час Євромайдану жителів Криму, які переважно слідували за новинами на російських телеканалах, лякали ідеєю поширення «коричневої чуми» та приходом «бандерівців», які, за їхніми словами, масово направлялися до Криму з метою насадження жорсткого етнополітичного курсу та припинення використання російської мови. Це створило необхідні для РФ суспільно-політичні настрої і місцеве населення виходило на мітинги щодо підтримки попередньої влади, яку сприймало як символ стабільності. Місцевій владі, як стратегію захисту етнополітичної самобутності півострова та своїх повноважень, було нав'язано рішення звернутися до Російської Федерації із заявою у якій зазначалося, що: «З урахуванням того, що Крим – це російська автономія, російська за національністю, за культурою і мовою... нашим захисником може бути тільки Російська Федерація» [9, с. 76]. Зрозуміло, що Російська Федерація «підтримала» місцеву владу Криму, пообіцявши не залишитися осторонь у випадку, «якщо життю і здоров'ю російських співвітчизників на території України буде загрозувати небезпека» [7]. Одночасно з цим, у російських ЗМІ спостерігається сплеск інформації про утиски етнокультурних, політичних прав росіян та російськомовних українців на Сході та Півдні України. Однією з основних внутрішніх причин ескалації етнополітичного конфлікту на півострові, які не тільки загострили взаємини між етнічними спільнотами, а й призвели до введення іноземних військ стала відсутність уваги держави до етнополітичних та етнопольових проблем, які виникали на півострові та тієї політики яку проводила Російська Федерація для їх ескалації.

Таким чином, відносини між Україною та Російською Федерацією 1991–2014 рр. були складними. Незважаючи на постійні розмови про дружбу, конфлікти та суперечки між країнами тривали майже постійно. Навіть у періоди перебування при владі в нашій країні проросійських урядів РФ не полишала здійснювати в Україні

політику, спрямовану на маніпулювання свідомістю її громадян. Її лідери періодично нагадували про «спільну культуру», «історичні духовні корені». Такі інформаційно-психологічні вприскування у етнополітичний простір України уповільнювали процес формування української політичної нації, посилювали регіоналізацію за соціокультурною ознакою та денационалізаційні тенденції у суспільній свідомості українців. Інформаційно-психологічний тиск та пропагандистські кампанії Росії довкола етнічних протиріч в Україні привели до дестабілізації внутрішньополітичної ситуації і зробили можливим анексію Криму, а згодом привели до військових дій на Сході нашої держави. Це стало можливим і ще й тому, що владні структури України не вважали за потрібне звертати увагу на відверті прояви російської пропаганди та спроби впливу на свідомість громадян і не створили ефективних механізмів протидії цьому.

Список використаних джерел

1. Асланов С. А. Дестабілізація етнополітичної ситуації в Автономній Республіці Крим. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 52. С. 163–171.
2. Гончарова О. С. Етнічні меншини в Україні: історико-антропологічний вимір: Навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету. Харків: Антиква, 2017. 204 с.
3. Інформаційно-психологічне протиборство: підручник. Вид. 2-е перекладене, доповнене та перероблене / за заг. ред. В.В. Бедь, В.М. Петрика. К.: ПАТ «ВІПОЛ», 2018. 386 с.
4. Кивалов получил медаль от Путина и пообещал сделать русский государственным. *Думська*. 2013. 22 февраля. URL: <https://dumskaya.net/news/kivalov-poluchil-medal-ot-putina-i-poobeschal-em-024676/> (дата звернення 15.11.2023).
5. Котигоренко В. О. Ризики для держави в контексті етнополітичних загроз соціальної стабільності. *Віче*. 2008. № 19. С. 38–40.
6. Кривицька О. Спільна ідентичність в умовах дезінтеграції українського суспільства: особливості і шляхи формування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Вип. 3-4. С. 124–141.
7. Росія обіцяє втрутитися, якщо «росіянам в Україні буде загроза». *Українська правда*. 2014. 25 лютого: URL:

<https://www.pravda.com.ua/news/2014/02/25/7016276/> (дата звернення 11.11.2023).

8. Табачник: С русским языком всё в порядке. *Comments.ua*. 2011. 31 мая: URL: <http://comments.ua/digest/261273-tabachnik-s-russkim-yazikom.html> (дата звернення 20.11.2023).

9. Туранський М. Пропагандистська кампанія Росії у підготовці до анексії Кримського півострова. *Військово-історичний меридіан*. 2017. Вип. 3 (17) С. 67–80. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/04.10.2017/pdf/VIM_17_2017-67-80.pdf (дата звернення 20.11.2023).

10. Українська мова втрачає позиції в освіті та книговиданні, але тримається в кінопрокаті. *Тексти.ORG.UA*. 2012. 9 листопада. URL: http://texty.org.ua/pg/article/movchun/read/41135/Ukrajinska_mova_vtrachaje_pozyciji_v_osviti_ta (дата звернення 15.11.2023).

АРХАЇЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

І.В. Кравченко, кандидат педагогічних наук, доцент

М.О. Кузнєцов

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Актуальність формування патріотизму військовослужбовців Збройних Сил України продиктовано відкритою агресією РФ проти України, гострим інформаційним протиборством в умовах війни.

Питання світобачення, ідеології, патріотизму в процесі підготовки майбутніх офіцерів сьогодні набули великого значення. Зростає потреба в духовному збагаченні офіцерського корпусу, членів їх родин.

Патріотизм воїнів, їх почуття любові до Вітчизни, які втілюються у служінні її інтересам, має основоположне значення для розвитку Збройних сил України [1, с.16].

Рівень патріотичної вихованості військовослужбовців і сучасні вимоги, які постають перед ними як громадянами-патріотами суверенної держави, висувають необхідність звернути увагу на теорію і практику виховання, а саме: один із напрямів – національне виховання.

Аналіз робіт військових науковців, а саме: Е. Афоніна, С. Гречко, В. Маслова, Г. Темко, І. Томчука, Ю. Красильника, Л. Карпової-Чемерис, Г. Яблонської свідчить про неперервні пошуки шляхів удосконалення процесу виховання військовослужбовців [2, с. 21].

В епоху Київської Русі виховний ідеал українського суспільства, який сформувався в дохристиянський період, – сильний, умілий робітник, добрий орач, спритний мисливець, мужній захисник своєї землі – був доповнений з часу прийняття християнства новими рисами: вірою в Бога, правдивістю, пошаною до старших і батьків, потягом до знань, до освіти. У кінці IX – на початку X ст. виховання простих людей, князів, бояр мало переважно родинний характер. У сім'ї молодь отримувала необхідні військові знання та уміння: верхової їзди, стрільби з лука, долаття перешкод. Після певної підготовки юнаків брали у військові походи. У другій половині X ст. виховання дітей знаті та простих людей почало істотно відрізнятися. Підготовкою дітей князів та бояр до військової справи почали займатися воеводи з метою формування офіційно визнаних лицарів.

Історія козацького війська – справжня скарбниця військових традицій. Сформувався ідеал козака-патріота, який об'єднав в собі тверду віру в Бога, відданість Церкві, жертвну любов до Батьківщини. Українська козацька педагогіка знайшла свій вираз у навчально-виховній діяльності козацьких, січових, братських шкіл, Острозького культурно-освітнього осередку, Києво-Могилянської академії. Визнано, що українська козацька педагогіка була глибоко самобутнім явищем. Її оригінальність і ефективність проявлялися на усіх рівнях: родинному, родинно-шкільному навчанні в колегіумах, академіях, власне на військовому рівні.

Козацька епоха заклала надійну основу українського патріотизму, яка отримала своє філософсько-педагогічне обґрунтування у спадщині Г. Сковороди.

Помітне пошквалення у розвитку українського патріотизму відбулося у першій половині XIX ст., в кінці XIX ст. та на початку XX ст. і розвивалося в контексті загальної боротьби нашого народу за своє національне відродження. Про це свідчить поява поеми І. Котляревського «Енеїда» – твір, що утверджує дух козацького бойового товариства, мужність і патріотизм.

Великий внесок у її подальший розвиток зробили М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, О. Духнович, К. Ушинський, М. Коцюбинський, Б. Грінченко, Д. Яворницький, П. Куліш, Д. Лепкий, М. Максимович, М. Сумцов, М. Грушевський.

В умовах антинаціональної політики царату українські патріоти М. Лисенко, П. Мирний, І. Крип'якевич, В. Гнатюк, М. Кропивницький, І. Нечуй-Левицький своєю творчістю підносили українську культуру і науку до європейського рівня.

Гімном України стала пісня «Ще не вмерла України ні слава, ні воля», написана відомим українським поетом, етнографом П. Чубинським і композитором М. Вербицьким у 1862–1863 рр.

Військові традиції нашого народу розвинулися і розквітли завдяки діяльності західноукраїнських патріотичних організацій: Січ, Січові Стрільці, Сокіл, Пласт, які виховували молодь у душі патріотизму, готовності до визвольних змагань.

Найбільшою заслугою стрілецтва стало збройне повстання 1 листопада 1918 р., створення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) та її Збройних сил – Галицької Армії (ГА).

Організаційним і керівним органом патріотичного виховання особового складу легіону Українських Січових Стрільців (УСС) та Галицькій Армії була Пресова Квартира, діяльність якої охоплювала військову, ідеологічну, політичну, виховну та культурну сфери. Її основним завданням була пропаганда знань історії народу та його змагання за волю. Потужним чинником патріотичного виховання стало видання журналів у легіоні УСС «Новініана», «Самоохотник», «Бомба», «Червона Калина» та ін. УГА – «Стрелець», «Козацький голос», «Стрелецький шлях» та ін. Велике значення в справі формування патріотичних почуттів відіграло відродження українських військових нагород, прийняття власної військової присяги. Вихованню патріотизму як стрільців, так і населення, сприяла стрілецька пісня.

В Галицькій Армії ефективна військово-патріотична робота була налагоджена завдяки діяльності бюро пропаганди в корпусах і бригадах, а також старшин освіти та польових духівників.

Отже, патріотичне виховання в українських збройних формуваннях ґрунтувалось на кращих традиціях українського народу, що забезпечило їх боєздатність, високий морально-бойовий дух.

Падіння царату у 1917 р. викликало підйом національного патріотизму в українців, що привело до створення Української Народної Республіки. 22 січня 1918 р. IV Універсалом Україна проголошена незалежною, вільною, суверенною державою.

Героїчний бій під Крутами 29 січня 1918 р. ствердив, що молодь прагне мати свою незалежну державу. Пам'ять про цю героїчну сторінку нашої історії живить патріотичні почуття сучасної молоді, закликає бути гідними захисниками України.

Маловідомий факт прояву вищої форми патріотизму узимку 1918 р., після деякої затримки під Крутами, російські більшовики захопили українських генералів Яківа Гандзюка та Яківа Сафонова. Колишній царський підполковник М. Муравйов запропонував генералам перейти на бік більшовиків, але отримав рішучу відмову. «Ви помилилися – ми українці», – сказав генерал Я. Гандзюк. Розлючений стійкістю українських командирів М. Муравйов наказав їх розстріляти.

З часу утворення СРСР Україна перебувала у невизначеній ситуації: з одного боку, вона незалежна держава, а з іншого, – частина імперії. Усі, хто цікавилися історією України, спілкувалися українською мовою, вважалися «зрадниками». Розпалювалась ворожнеча між регіонами України: «східняками» та «західняками». За найвищий прояв патріотизму було оголошено боротьбу з українофільством, яке трактувалося як український буржуазний націоналізм.

Ідея суверенності Української держави ніколи не вмирала на західноукраїнських землях. У січні 1929 р. у Відні було створено Організацію українських націоналістів (ОУН), метою якої була боротьба за самостійну соборну державу, в якій гарантуються права людини.

Для реалізації цих завдань існувала політична префектура ОУН та політвиховники УПА. Головним в патріотичному вихованні вояків було використання усної пропаганди і агітації у формі бесід, короткого інформування, зміст яких розкривав загарбницькі цілі німецького фашизму, роз'яснював глибину небезпеки, яка нависла над Україною, справедливий характер боротьби українського народу, можливість усвідомлення особистої відповідальності за долю Батьківщини, ненависть до німецьких окупантів. Для ведення виховної роботи створювалися відділи політико-виховної роботи:

рейдові та територіальні. Вони розробляли програми, плани виховної роботи, готували тези виступів. Активно здійснювався процес пошуку форм виховної роботи, які б уможливили підняти її на якісно новий рівень. Для цих цілей при УПА була створена Українська пресова служба (УПС).

Державотворчий процес надзвичайно гостро поставив питання про розбудову атрибутів державності. Важливою подією на цьому шляху стало створення власних Збройних сил – гаранта захисту державної незалежності, територіальної цілісності та суверенітету країни. Тому цілком логічним стало прийняття Верховною Радою України 24.08.1991 р. разом із Актом проголошення незалежності України Постанови «Про військові формування на Україні», згідно з якою усі військові формування, дислоковані на території Республіки, підпорядковувались Верховній Раді України, утворювалось Міністерство оборони України. Уряду було доручено розпочати створення ЗСУ, Республіканської гвардії та підрозділу охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів і Національного банку України

Перед керівництвом ЗСУ постали непрості й відповідальні завдання щодо недопущення розколу офіцерського корпусу, зміцнення військової дисципліни, формування національної свідомості та патріотизму у військовослужбовців. За цих умов гасло духовного відродження абсолютно логічно було висунуто на перший план. Суть його полягала у пошуку в глибинах історії та національних традиціях українського народу надійної та стабільної світоглядної опори, яка була вкрай необхідною в умовах перехідного періоду.

Час диктував необхідність підняття пластів народної культури та знаходження в минулому самобутніх зародків національного розвитку, фактора прогресу, які через історичні обставини були забуті, втрачені або свідомо знищені [3, с. 605–612].

Національний ґрунт сьогодні визначає сутність патріотичного виховання воїна. Сутність формування патріотизму особистості полягає у рівні патріотичного виховання, що є основним показником його готовності до діяльності в різних сферах військової служби, яка включає спрямованість на цю діяльність (потреби, мотиви, інтереси, ціннісні орієнтації), самосвідомість (здатність особистості до самоконтролю, самовдосконалення і самовизначення), професійну придатність (наявність спеціальних знань, навичок, умінь) та комплекс

індивідуально-психологічних особливостей і якостей, які забезпечують високу результативність діяльності.

Таким чином, патріотичне виховання військовослужбовців Збройних Сил України під час повномасштабної агресії РФ проти України, в умовах гострого інформаційного протидія виступає як організований, планомірний і цілеспрямований процес передачі особистості воїна національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у нього національно-громадянської самосвідомості, патріотичних переконань і поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій для досягнення повної перемоги над ворогом.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми діяльності органів військового управління щодо підвищення результативності виховної роботи, зміцнення морально-психологічного стану особового складу. – К.: Вид. ГУВР, 1999.-90.с
2. Афонін Е. Становлення Збройних сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми / НАН України. Ін-т соціології // Відп. ред. Л.В. Сохань, Л.Ф. Бурлачук. – К.: Інтеграфік, 1994. – 304 с.
3. Кирилов В.. Концептуальні засади виховної роботи в Збройних Силах України. Особливості її проведення у військових частинах, підрозділах. Вартіві неба № 21-24, лютий 2002 р.

ПРОТИДІЯ ОПЕРАЦІЯМ ВПЛИВУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Т.С. Майко, кандидат політичних наук
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

Супротив діям впливу, що реалізуються через інформаційне середовище, вимагає всебічного підходу. Зовнішнє втручання має складну природу, і акцент на окремих його аспектах недостатній для ефективного протидія.

Сучасне суспільство працює з даними інакше, ніж було 10 років тому. Нині кіберпростір є головним утворювачем повідомлень. Інформаційне середовище потребує більшої уваги для забезпечення безпеки та незалежності в середовищі, де люди, організації та системи збирають, обробляють та передають дані. Кіберпростір та інфосфера – це невіддільні складові інформаційного середовища, що функціонують

у трьох взаємодіючих вимірах: фізичному, віртуальному та когнітивному. Сучасне віртуальне інформаційне середовище відрізняється від традиційного через постійну динаміку, коли повідомлення створюються та обробляються завдяки різноманітним інструментам, медіа-центрам, соціальним мережам, блогам та мережі веб-сторінок. Виникає питання про рівень контролю, який має користувач над інформацією у віртуальному просторі та його вплив на уявлення про світ та прийняття рішень.

Користувачі інтернету отримують доступ до повідомлень у розсіяному порядку. Вибір конкретного вмісту, як і впливового контенту, що впливає на національне інформаційне середовище через пошукові системи, не випадковий. Це результат дії алгоритму, що виконує завдання, задане користувачем пошуковій системі через введення певного запиту. Такий ілюзорний контроль над інформаційним оточенням виявляється у соціальних медіа. Структура цих платформ в певному відношенні примушує користувачів перебувати в індивідуалізованому інформаційному просторі, створеному не тільки на основі свідомих рішень користувача, але й з використанням інтегрованих та профільованих повідомлень, розрахованих на докладну аналітику.

Сучасне віртуальне інформаційне середовище не просто інший спосіб передачі повідомлень. Це складна система впливу і підтримки користувачів, яка стимулює їх використовувати обрані інформаційні об'єкти та соціальні медіа. Це також середовище, розуміння якого дозволяє акторам, що планують інформаційні атаки, втручатися у пізнавальні здібності людини та її процесу прийняття рішень.

Група або соціальна група, яка працює в такому середовищі, стає легко визначуваною цільовою аудиторією. Під «визначенням» мається на увазі не лише результат роботи алгоритмів, які використовуються для створення профілів та кращої адресації повідомлень з урахуванням користувацьких вподобань. Головне полягає у доступі до більш доступних даних для профілів. Визначення потреб конкретної аудиторії не є великою проблемою для осіб із відповідними навичками. Але як це може відбуватися, якщо вони не мають доступу до даних з соціальних мереж?

Найефективнішим способом є визначення через взаємодію, що відбувається. Це дозволяє аналізувати не лише розмір інформаційного простору, кількість об'єктів чи користувачів, які формують його через

свою активність, але й перевіряти наслідки реакцій на повідомлення. Таким чином, спеціаліст може встановити динаміку комунікації або основні характеристики аудиторії (включаючи психологічні та світоглядні), навіть оцінити реакцію на спрямовані стимули.

У цьому контексті комунікація включає всі можливі методи впливу. Вплив, започаткований подіями у реальному світі, належить до широкого спектру, за допомогою якого можна аналізувати реакцію аудиторії з урахуванням психологічних особливостей та методів дослідження, які також стають важливою частиною аналізу аудиторії.

Процес визначення поширення вмісту та реакції медіа, включаючи окремих журналістів, дозволяє створювати моделі впливу, які можна використовувати для медійних атак або навіть для ініціювання подій, що приховують дії противника.

Основні інструменти, що можна використовувати під час планування інформаційної операції, показують, наскільки складні та багатоманітні можуть бути методи впливу. Їхнє значення перевищує рамки дій, виконуваних лише у соціальних мережах чи через медіа. Розкриття стратегій РФ, наприклад, потребує всебічного підходу. Визначення повідомлень не повинно обмежуватися перевіркою лише медійного або пропагандистського контенту; воно має базуватися на аналізі всього спектру можливостей, якими можуть користуватися державні чи приватні суб'єкти для проведення операцій.

З розвитком інтернету кіберпростір став ключовим простором комунікації, який активно використовується для маніпулювання інформаційним оточенням у всіх вимірах, незалежно від того, чи вони відкриті, чи приховані. Проте кіберпростір не представляє собою єдиний аспект операційного впливу. Часто він залишається в тіні порівняно з реальними подіями або прихованими діями у фізичному світі.

Саме тому настільки важливий аналіз подій та супроводжуваних їх повідомлень. Це допомагає визначити цілі медійних операцій, що, в свою чергу, дозволяє вжити ефективних запобіжних заходів. Поширення вмісту у кіберпросторі, таке як відомі «тролінгові» акції, є лише частиною ширшого процесу впливу й має бути аналізоване в контексті інших дій суб'єкта, який здійснює інформаційну атаку. Наприклад, залучення державних структур або виступи представників адміністрації до таємних дій, здійснених російськими службами безпеки, часто корелюються з координаційною маніпуляцією

інформаційними повідомленнями, що стають засобом подальшої пропаганди у медійному середовищі (віртуальному).

Правильне розуміння цих механізмів відкриває можливість подальших кроків для відновлення контролю над потоком інформації. Тому діагностика інформаційного оточення потребує аналізу всіх його аспектів: фізичного, де наявні конкретні стимули, натхнені або спровоковані свідомо; віртуального, на який ці події опосередковано впливають, викликаючи різноманітні інформаційні наслідки; та когнітивного, що дозволяє визначити потенційну мету операцій противника.

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ КУРСАНТІВ ПІД ВПЛИВОМ ТОКСИЧНОГО КОНТЕНТУ

В.В. Артюхова, кандидат психологічних наук

Б. О. Опришко

*Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана
Кожедуба*

Інформаційний потік, насичений різноманітним контентом, який обвалюється на споживачів кожного дня викликає стурбованість щодо їх психологічного здоров'я та благополуччя. У сучасному цифровому світі використання соціальних мереж стало масовою та значною частиною нашого життя. За останні роки використання соціальних мереж значно зросло, особливо це помітно на фоні епідемії корона вірусу у 2020 році, повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році в Україну. Це й зрозуміло, адже соцмережі в певний період були чи не єдиним засобом спілкування, вони надавали можливість бути в курсі останніх новин, контактувати з близькими, обмінюватись інформацією та думками, а також допомагали зняти напругу.

Через масове захоплення людства різноманітними соціальними мережами зростає стурбованість щодо негативних наслідків для психологічного благополуччя населення, які можуть виникати через споживання недиференційованого, часом токсичного, фейкового та маніпулятивного контенту, яким насичені соцмережі.

Ряд досліджень, присвячених даному питанню, свідчить, що використання соціальних мереж пов'язано з тривогою, самотністю та депресією й соціальною ізоляцією, а з іншого боку сприяє

формуванню почуття єдності з іншими людьми, що українці і відчували на початку війни. Отже всупереч хвилюванням щодо вірогідного негативного впливу соціальних мереж на благополуччя, з'являються все більше досліджень, які підкреслюють, що вони можуть грати важливу роль в формуванні ідентичності, сприяти соціальній взаємодії, формуванню та підтримці взаємовідносин та обміну ідеями. Проте, також доведено, що соціальні мережі викликають залежність від них та смартфону, провокуючи тим самим поширення фобингу та соціальної ізоляції. Також на теренах Інтернету набирає поширення кіберзалякування, на яке вказують від 11,2% до 56,9% підлітків у Китаї.

Отже література надає суперечливі дані, щодо впливу соціальних мереж на психологічне благополуччя користувачів, підкреслюючи необхідність диференційованого дослідження з урахуванням часу та виду спожитого контенту. Інформаційний контент певною мірою відображає політичну ситуацію в країні та світі у цілому й може виступати інформаційною зброєю. Стрічки новин у соціальних мережах насичені токсичною інформацією, містять елементи медіанасильства та фейкову інформацію. Такого роду інтенсивні інформаційні потоки можуть негативно відобразитися на нестійкій емоційно-мотиваційній сфері курсантів та студентів та спричинити стрес, підвищення рівня тривоги, страху за власне життя та агресію.

З метою визначення психологічного благополуччя курсантів під впливом токсичного контенту нами було проведено дослідження, у якому взяли участь 27 курсантів ХНУПС. Аналіз його результатів свідчить, що більшість опитаних (55,6%) проводять у соціальних мережах більше 5 годин на день, передивляючись при цьому стрічку новин чи розважальний контент. При чому отриману інформацію вони оцінюють переважно як негативну (55,6%). Таким чином, більшість свого вільного часу курсанти знаходяться під впливом негативного інформаційного контенту різного спрямування.

Щодо стану психологічного благополуччя, то майже половина опитаних його оцінила як задовільний, тобто в цілому курсанти відчують, що не в змозі контролювати своє життя у повній мірі, вони не впевнені у своїх позиціях та тривожаться щодо майбутнього. Крім того, 59,2% курсантів своє фізичне здоров'я розцінюють як середнє, вони не відчують достатньої активності та сил, також у них

можуть виникати порушення сну та тривожність. Якість спілкуванні 51,9% оцінюють на середньому рівні, що може вказувати на наявність певних труднощів у частини курсантів при встановленні та підтримці сприятливих дружніх стосунків.

Результати проведеного дослідження вказують на зниження якості психологічного благополуччя, що може бути обумовлено якістю споживаемого контенту або детермінуватись іншими чинниками, що потребує подальшого детального дослідження.

З метою збереження психологічного здоров'я курсантам рекомендується мінімізувати споживання новин, які заповнені повідомленнями про бойові дії, теракти, блекаут, безробіття, продовольчу кризу та фінансову нестабільність, а також дотримуватись правил інформаційної гігієни. Серед яких слід виокремити:

- звертатись лише до достовірних джерел та перевіряти інформацію;
- бути критичними до новин, які швидко поширюються, або викликають широкий спектр бурхливих емоцій;
- аналізувати стилістику написання новин тощо.

НЕОЛОГІЗМИ ТА ІПСО: ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

Г.Г. Єнчева, кандидат філологічних наук, доцент

В.Є. Воробйова, магістр

Національний авіаційний університет

В умовах сучасного інформаційного суспільства, де інформаційно-психологічні спеціальні операції (ІПСО) стають неодмінною складовою стратегічного впливу, роль неологізмів виявляється ключовою. Ця стаття пропонує глибокий порівняльний аналіз використання неологізмів у друкованих ЗМІ, зосереджуючись на їхній ролі у психологічних технологіях інформаційного протиборства. В особливості дослідження – вплив цих явищ на українське суспільство, розкриваючи наслідки для населення та його сприйняття інформації в контексті глобального порівняння.

Варто звернути увагу, що в Україні та світі активізувалися дії Росії, спрямовані на вплив на свідомість людей за допомогою інформаційно-психологічних операцій (ІПСО). Ці операції стали невід'ємною складовою гібридної війни, яку Росія веде проти України та інших країн світу. ІПСО Росії засновані на маніпулюванні масовою свідомістю та використанні пропаганди з метою впливу на настрої та поведінку людей. Варто зазначити, ІПСО Росії можуть мати різні форми та методи, але основна мета завжди залишається одна - вплив на суспільство та державу з метою досягнення своїх політичних, економічних та військових цілей. Російське ІПСО може включати у себе такі методи: розповсюдження фейкових новин, створення хештегів та мемів, використання соціальних мереж та медіа, створення фальшивих профілів та ретельне планування акцій.

Одним з основних принципів російських ІПСО є використання емоційних та психологічних впливів на людей. Наприклад, розповсюдження фейкових новин про смерть або поранення цільових осіб може викликати емоційну реакцію та негативне ставлення до них. Також, використання хештегів та мемів може створити певну асоціацію у головах людей та впливати на їхнє сприйняття тієї чи іншої інформації. Розглянемо також іншу тактику російського ІПСО, а саме тактика «ділення та заволодіння», щоб створити розбрат та ворожнечу між різними групами людей, що може призвести до подальшого розколу та дестабілізації суспільства російська пропаганда також намагається створити уявлення про те, що конфлікт є двостороннім, і винятково належить лише Україні та Росії. Така риторика забезпечує відсутність згадок про те, що Росія порушила міжнародне право та виконала агресію проти України. Такі маніпуляції можуть мати серйозні впливи на суспільство та державу, тому необхідно вживати заходів для їхнього протидії. Для початку, важливо розуміти, що деякі інформаційні матеріали можуть бути неправдивими або недостовірними, тому потрібно бути обачними та перевіряти джерела, перш ніж ділитися ними. Також, важливо розвивати критичне мислення та аналітичні навички, щоб здати розрізнити інформацію, яка є фактом, від тієї, яка є маніпуляцією.

Перша статтю, яку ми проаналізували на наявність неологізмів у контексті ІПСО має назву «**Russia creates long-term psychological operations in US and Europe – NYT**», газета «UKRAINSKA PRAVDA» [3]. Автор статті використовує неологізми вдумливо та ефективно. Вони допомагають читачам зрозуміти складні поняття та

ідеї. Наприклад, використання неологізмів «псевдожурналістика» та «кремлівська пропаганда» допомагає читачам зрозуміти, як Росія використовує пропагандистські ЗМІ для поширення дезінформації. Пропонуємо розглянути більш детально неологізми із статті:

- ***the Kremlin's involvement*** [3]

«*Russian secret services have been using special methods of influence to conceal **the Kremlin's involvement** in promoting pro-Russian and anti-Ukrainian narratives in the United States and Europe*» – «Російські спецслужби використовують спеціальні методи впливу, щоб приховати **причетність Кремля** до просування проросійських та антиукраїнських наративів у США та Європі».

У даному випадку неологізм утворений шляхом суфіксації, тобто додавання суфікса до одного з компонентів. Суфікс '-s' утворює присвійний відмінок іменників у англійській мові. Таким чином, неологізм «*the Kremlin's involvement*» можна буквально перекласти як «причетність Кремля».

- «***future Western influencers***» [3]

«*The Russians wanted to create a network of **future Western influencers** who would become supporters of the Kremlin.*» – «Росіяни хотіли створити мережу **майбутніх західних інфлюенсерів**, які б стали прихильниками Кремля».

Неологізм утворений шляхом композиту, тобто об'єднання двох слів в одне. У контексті речення, яке ми навели, неологізм «*future Western influencers*» означає, що російські спецслужби планують залучити до своєї діяльності молодих людей із західних країн, які мають потенціал стати успішними інфлюенсерами (впливовими особами). Ці люди будуть використовувати свої акаунти в соціальних мережах для поширення проросійської пропаганди та дезінформації.

Друга стаття, яка зацікувала нас своїми новими лексеми була «**What is the goal of the main kremlin PSYOP in the war against Ukraine**» [6], що розміщена на українському сайті Центру протидії дезінформації англійською мовою. Розглянемо наступні приклади неологізмів, які пов'язані із ПІСО:

- ***blows of unprecedented force*** / «***PSYOP-makers***» [6]

«*Commemorative dates are a special «point» of the russian ideology. On the eve of May 9, August 24, and February 24, **PSYOP-makers** like to intimidate Ukrainians with **blows of unprecedented force***» – «Пам'ятні дати є особливим «пунктом» російської ідеології. Напередодні 9

травня, 24 серпня та 24 лютого «творці ПСГО» люблять залякувати українців «ударами небаченої сили».

Неологізм «*blows of unprecedented force*» утворений шляхом суфіксації, тобто додавання суфікса до існуючого слова. Суфікс -ed утворює прикметник від дієслова. Таким чином, неологізм «blows of unprecedented force» можна буквально перевести як «вдарені небувалою силою». У контексті речення, неологізм «*blows of unprecedented force*» означає, що удари, які Росія завдала Україні, були надзвичайно потужними. Вони призвели до масштабних руйнувань і людських жертв.

Наступний неологізм «*PSYOP-makers*» утворений шляхом абрєвіації, тобто скорочення слова або словосполучення. Неологізм «*PSYOP-makers*» означає, що Росія активно використовує психологічні операції для досягнення своїх цілей у війні проти України. Ці операції спрямовані на дезінформацію, пропаганду та формування громадської думки.

- «*bloody fireworks*»/ *moscow* [6]

«*On the eve of May 9, 2022, «PSYOP-makers» claimed that «moscow is preparing «bloody fireworks» for Ukrainians on May 9, «putin will declare war and mass mobilization,»*» - «Напередодні 9 травня 2022 року «PSYOP-мейкери» заявили, що «москва готує українцям «кривавий феєрверк» на 9 травня, «Путін оголосить війну і масову мобілізацію».

Неологізм «bloody fireworks» утворений за допомогою метафори. Слово «fireworks» (феєрверк) має позитивну конотацію, а слово «bloody» (кровавий) – негативну. Таким чином, автор неологізму створює образ жадливого, кривавого салюту, який символізує смерть та руйнівну силу війни.

Конкретно, шлях утворення неологізму можна описати таким чином:

- Вибір двох основ: «fireworks» (феєрверк) та «bloody» (кровавий).
- З'єднання цих основ за допомогою суфікса -s.
- В результаті утворюється слово, яке має новий, незвичайний, асоціативний зміст.

Неологізм «moscow» (з маленької літери) утворений за допомогою графічного засобу – написання слова з маленької літери. Цей засіб використовується для вираження певного ставлення до того,

що називає слово. Написання слова «moscow» з маленької літери є знаком неприйняття Росії та її політики.

Наступна стаття, що була розміщена на українському сайті Центру протидії дезінформації із англomовним перекладом була «**Are situations in Ukraine and Israel similar?**» [1]. Розглянемо наступний неологізм, який був утворений графічним способом також, а саме:

- *kremlin* [1]

«*The **kremlin** has its own military in the region, maintains close ties with the Islamic Revolutionary Guard Corps, Islamic Jihad, Hamas and other Iranian-affiliated groups that are trained in Syria under the supervision of russian instructors*» – «**кремль** має власну армію в регіоні, підтримує тісні зв'язки з Корпусом вартових ісламської революції, «Ісламським джихадом», «Хамасом» та іншими пов'язаними з Іраном групами, які навчаються в Сирії під наглядом російських інструкторів».

Неологізм «kremlin» використовується для підкреслення того, що російський політичний режим має образ агресивного та небезпечного ворога.

Американська психологічна асоціації також описала проблему щодо ролі психологічної війни в битві за Україну («**The role of psychological warfare in the battle for Ukraine**») [5]. Представимо деякі неологізми, які є новими в українському суспільстві. Наприклад:

- «*LikeWar*» [5]

«*To describe the growing role of online media in political conflicts, Singer helped coin the term «**LikeWar**»* – «Щоб описати зростаючу роль онлайн-медіа в політичних конфліктах, Сінгер допоміг створити термін «**LikeWar**».

Неологізм «LikeWar» утворений за допомогою злиття двох слів: «like» (лайк) та «war» (війна). Цей неологізм використовується для опису використання соціальних мереж та інших онлайн-платформ для ведення політичних конфліктів.

Автором неологізму «LikeWar» є американський письменник та військовий експерт Пітер Сінгер. Він ввів цей термін у своєму книзі «**LikeWar: The Weaponization of Social Media**» (2018). У цій книзі Сінгер досліджує використання соціальних мереж для ведення політичних конфліктів, зокрема для поширення пропаганди, дезінформації та маніпуляції громадською думкою.

- «*gish gallop*» [5]

«Another ploy Russian President Vladimir Putin has used to great success is conspiracy **«gish gallop»** or rapid-fire lying, said Roozenbeek, for instance around the Malaysian Airlines disaster of 2014» – «Ще одна хитрість, яку російський президент Володимир Путін використав із великим успіхом, – це конспірологічний **«гіш-галоп»**, або швидка брехня, – сказав Розенбек, – наприклад, щодо катастрофи Малайзійських авіаліній у 2014 році».

Неологізм «gish gallop» утворений за допомогою метафори. Слово «gish» – прізвище американського адвоката і політичного діяча Герберта Гіша, який був відомий своїми довгими і заплутаними виступами. Слово «gallop» – означає «галоп». Таким чином, автор неологізму створює образ людини, яка швидко й несвідомо висловлює безліч брехливих аргументів.

- **«emergency meetings»** [5]

«They also helped reveal that Putin's so-called **«emergency meetings»** were actually prerecorded when one official's wristwatch did not match the Kremlin's story» – «Вони також допомогли виявити, що так звані **«надзвичайні зустрічі»** Путіна насправді були попередньо записані, коли наручний годинник одного чиновника не збігався з історією Кремля».

Неологізм «emergency meetings» утворений шляхом словотворення на основі наявних у мові морфем. Також неолексема «emergency meetings» використовується для опису зустрічей, які проводяться в надзвичайних ситуаціях. У цьому випадку зустрічі Путіна з чиновниками були названі «emergency meetings», оскільки вони були проведені під час російського вторгнення в Україну.

KYIV POST (українське видання) опублікував цікаву статтю 22 серпня 2023 року під назвою: **«Russia's Latest Propaganda Unpacked by PSYOP Group»** [2]. Наступні неологізми, які були задіяні у даній статті описані нижче:

- **«Russia's «firehose of falsehoods»** [2]

«**«Russia's «firehose of falsehoods»** will feature new tropes designed to destroy Western confidence and Ukrainian civilian confidence in Kyiv's war effort, a counter-PSYOP body has announced.» – «Російський **«номік брехні/номік неправдивої інформації»** буде включати нові тропи, покликані знищити довіру Заходу та довіру українського цивільного населення до військових зусиль Києва, оголосив орган, що бореться з PSYOP».

Неологізм «firehose of falsehoods» утворений за допомогою метафори. Слово «firehose» (пожежний шланг) є метафорою для потоку дезінформації, який поширюється Росією.

Конкретно, шлях утворення неологізму можна описати таким чином:

- Вибір слова «firehose» (пожежний шланг).
- Додавання до цього слова суфікса -es, який має значення множини.

У результаті утворюється слово, яке має новий, незвичайний, асоціативний зміст.

- **«down to its last resources»** [2]

«Messaging about Ukraine being **«down to its last resources»** in its summer counteroffensive» – «Повідомлення про те, що Україна **«вичерпує свої ресурси»** під час літнього контрнаступу».

Неологізм «down to its last resources» утворений шляхом словоскладання. Слово «down» (вниз) є префіксом, який означає зменшення або зниження. Слово «resources» (ресурси) є іменником, який означає запаси чогось, що можна використовувати. Таким чином, автор неологізму створює слово, яке має значення «вичерпувати ресурси».

У контексті вище, неологізм «down to its last resources» використовується для опису ситуації, в якій Україна знаходиться на межі вичерпання своїх ресурсів з погляду пропаганди ворога.

- **war-weary Ukrainians** [2]

«Emotionally based «fakes and manipulations» to raise resentments between war-weary Ukrainians.» – «Емоційні «фейки та маніпуляції» для розпалювання образи між **втомленими війною українцями»**».

Неологізм «war-weary Ukrainians» утворений шляхом словоскладання. Слово «war» (війна) є іменником, який означає військові дії. Слово «weary» (втомлений) є прикметником, який означає відчувати втому. Таким чином, автор неологізму створює слово, яке має значення «втомлені війною українці».

Українська мультимедійна платформа для мовлення «UKRINFORM» також розмістила цікаву статтю у якій були задіяні неологізми, які ідеально описують ідеї ІПСО [4]. Наприклад:

- **an anonymous video «Your Last Chance»** [4]

«In late August – early September, **an anonymous video «Your Last Chance»** was actively distributed in the media space of Ukraine and

Russia – a call for the military to surrender.» – «Наприкінці серпня – на початку вересня в медіа-просторі України та Росії активно поширювався **анонімний ролик «Твій останній шанс»** – заклик до військових здатися».

Неологізм «Your Last Chance» утворений шляхом телескопії, тобто злиття початкових частин двох слів. У даному випадку це слова «your» і «last chance». Телескопія є способом утворення неологізмів у сучасній англійській мові, оскільки дозволяє лаконічно й образно виражати нові поняття. Неологізм «Your Last Chance» означає «твій останній шанс». Цей термін використовується для позначення заклику до військових здатися.

• ***a confession of Simonyan*** [4]

«*Such a confession of Simonyan made it possible to expose one of the Russian networks for the distribution of propaganda materials to Ukraine*» – «Таке **зізнання Симоньян** дозволило викрити одну з російських мереж розповсюдження пропагандистських матеріалів в Україну».

Неологізм «a confession of Simonyan» утворений шляхом фразеологізації, тобто перетворення фрази в слово. Переклад представленого неологізму «a confession of Simonyan» можна запропонувати наступний: «зізнання Симоньян» або «зізнання російської пропагандистки».

• ***invincible Russia*** [4]

«*The video was shot considering the key messages of Russian propaganda about the «invincible Russia,» the resistance to which allegedly made no sense*» – «Відео зняте з урахуванням ключових посилів російської пропаганди про **«непереможну Росію»**, опір якій нібито не мав сенсу».

Переклад цього неологізму українською мовою може бути здійснений різними способами. Один із варіантів – це «непереможна Росія». Цей переклад є буквальним і точно передає значення оригінального слова. Однак, він може сприйматися як пропагандистський, оскільки підкреслює мілітарну могутність Росії.

Інший варіант перекладу – це «Росія, яка вважає себе непереможною». Цей переклад є більш точним, оскільки відображає те, що Росія сама вважає себе непереможною, хоча це не є правдою.

Ще один варіант перекладу – це «Росія, яка прагне бути непереможною». Цей переклад підкреслює амбіції Росії щодо досягнення військової переваги.

• **pro-Lukashenka channels** [4]

«...small **pro-Lukashenka channels** aimed at the Belarusian audience (#WeBelarus, Tsikhanouskaya's Moustache, Belarusian Kitchen)» – «...малі **пролукашенківські канали**, орієнтовані на білоруську аудиторію (#WeBelarus, «Вуса Ціхановської», «Білоруська кухня»)».

Неологізм «pro-Lukashenka channels» (пролукашенківські канали) утворений шляхом додавання префікса «pro-» (про-) до іменника «Lukashenka» (Лукашенко). Префікс «pro-» означає «за», «на користь».

У контексті війни в Україні цей неологізм використовується для позначення каналів, які поширюють пропаганду на підтримку режиму Лукашенка. Ці канали часто використовують дезінформацію та маніпуляції для дискредитації України та її союзників.

Україна та інші країни світу повинні бути обережні та пильні щодо можливих інформаційно-психологічних операцій Росії, та діяти на основі принципів демократії, права та свободи. Тільки таким чином можна протистояти маніпулятивним діям Росії та забезпечити мир та стабільність у світі. Діяльність українських мас-медіа активізувалася з перших днів російсько-української війни, і зараз вони працюють у режимі 24/7. Медіа відіграють важливу роль у психологічній підтримці українців та спрямовані на зміцнення ідеї про єдину, сильну, демократичну націю, що бореться за свою свободу. З'являється чимало нових слів, які, незважаючи на дещо сленговий характер, займають вагому місце в українській мові та є красномовним свідченням незламності та нескореності українського народу, його кмітливості та оптимізму навіть у найскладніших ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Are situations in Ukraine and Israel similar? Center for Countering disinformation, 2023. URL: <https://cpd.gov.ua/en/articles-en/are-situations-in-ukraine-and-israel-similar/>
2. Pete Shmigel. Russia's Latest Propaganda Unpacked by PSYOP Group, 2023. URL: <https://www.kyivpost.com/post/20812>

3. Russia creates long-term psychological operations in US and Europe – NYT: Ukrainska pravda, 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2023/08/25/7417151/>

4. Russian narratives in propaganda video: UKRINFORM, 2023. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/3768636-your-last-chance-the-story-of-a-russian-psyop.html>

5. The role of psychological warfare in the battle for Ukraine: American Psychological Association, 2023. URL: <https://www.apa.org/monitor/2022/06/news-psychological-warfare>

6. What is the goal of the main kremlin PSYOP in the war against Ukraine: Center for Countering disinformation, 2023. URL: <https://cpd.gov.ua/en/articles-en/what-is-the-goal-of-the-main-kremlin-psyop-in-the-war-against-ukraine/>

ПЕДАГОГІЧНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

А.І. Кравченко, кандидат педагогічних наук

*Військовий коледж сержантського складу Військового інституту
телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут*

Одним із складників ефективного формування комунікативної взаємодії курсантів військових закладів вищої освіти Збройних Сил України у первинній професійній підготовці є дотримання законності і правопорядку у військових колективах особливо в умовах російсько-української війни.

В юридичних нормах, що регулюють відносини у військовій сфері, виражається державна політика з питань оборони держави, військового будівництва, підвищення боєготовності і боєздатності. Запровадження в життя правових норм, що регулюють військові відносини, здійснюється насамперед через повсякденну діяльність командирів (начальників), посадових осіб військового навчального закладу, всього особового складу. Важливим складником цього багатогранного процесу виступає діяльність із забезпечення відповідності прийнятих управлінських рішень чинному законодавству України, наказам і директивам начальників. При цьому забезпечення правопорядку і законності серед військовослужбовців вищих військових

навчальних закладів досягається комплексом виховних, організаційних та інших заходів, керованих командирами й начальниками всіх рівнів, що здійснюються у поєднанні з правоохоронною діяльністю військових прокуратур і військових судів.

В юридичній літературі питанню кримінальної відповідальності за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями приділялась значна увага. Відповідні проблеми досліджували такі вчені, як Г. В. Андрусів, М. Л. Бажанов, В.В. Бондарев, Ф. С. Бражник, М. В. Васильєв, П. А. Волостнов, А.А. Герцензон, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, В. С. Давиденко та інші.

Злочинність у Збройних Силах України є дуже небезпечним дестабілізуючим фактором, який негативно впливає не тільки на них, але й на державу в цілому, а стан справ у Збройних Силах України, особливо у вищих військових навчальних закладах, уважається одним із індикаторів, базуючись на якому можна визначити стан національної безпеки й оборони України.

Найбільш небезпечним та надзвичайно тривожним наслідком криміногенної ситуації в Збройних Силах України є живучість і поширеність злочинів насильницького та корисливого спрямування, що широко відомі в кримінальному законодавстві, слідчій та судовій практиці України під назвою «порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями».

Сьогодні стан військової дисципліни у курсантських колективах вищих військових навчальних закладів, як і у військах загалом, викликає занепокоєння в суспільстві. Г. Д. Темко так говорив із цього приводу: «Жодна проблема в Українській державі, будівництві Збройних сил не може бути розв'язана без неухильного дотримання всіма військовослужбовцями встановлених законодавством порядків і правил. Для військового організму, яке б найновіше озброєння він не мав у своєму розпорядженні, це – вирішальна умова ефективного, якісного функціонування і виконання поставлених перед ним відповідних завдань. Але реальна дійсність, на жаль, не дає підстав вважати, що цей напрямок військової діяльності забезпечений. Аналіз правопорушень свідчить, що загальний стан військової дисципліни, організованості та правопорядку, морально-психологічна обстановка у військових колективах, незважаючи на вживані заходи, продовжує погіршуватись. Певні групи правопорушень ми й досі неспроможні

ліквідувати: замах на життя і здоров'я особового складу, безчинство щодо місцевого населення. Не вдається належним чином забезпечити збереження майна, зброї; нейтралізувати випадки самовільного залишення військової частини. Все більше турбує недисциплінованість офіцерського складу».

Загальновійськовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно правовими документами визначена організація життя та діяльності військового колективу вищого навчального закладу, формування комунікативної взаємодії курсантів на основі статутних вимог є обов'язковою нормою і головним законом для кожного військовослужбовця. У зв'язку з цим, на нашу думку, більш детального вивчення й осмислення потребують педагогічно-правові засади комунікативної взаємодії курсантів, проблеми статутних відносин між військовослужбовцями, особливо впродовж первинної професійної підготовки.

Статутні стосунки між курсантами – це категорія не тільки військова, але й педагогічна, моральна, що має широкий громадянський контекст та вагоме державне значення. Тому у військовому колективі не можна недооцінювати негативне значення нестатутних взаємовідносин між курсантами, їх соціально-політичну загрозу.

Це пояснюється тим, що, по-перше, нездорові явища між курсантами стають відомими їхнім рідним, близьким і знайомим, створюють спотворене уявлення про дійсні порядки в Збройних Силах України. За таких умов розмови про виховні недоліки перед вступом до вищого військового навчального закладу, котрі, безумовно, мають місце, не сприймаються серйозно. Суспільство завжди вірило в армію як школу формування справжніх чоловіків, громадян держави, незважаючи на певні негативні стереотипи й недоліки військової служби. Основна умова цього – зразковий статутний порядок у військових колективах навчального закладу, здорові взаємини між військовослужбовцями, що забезпечуються науковими підходами до формування комунікативної взаємодії.

По-друге, за відсутності здорової атмосфери у військовому середовищі юнаки втрачають віру в силу і вищість законів і законності, розчаровуються у встановленому порядку проходження військової служби, відчують невдоволеність взаємовідносинами між військовослужбовцями. Таким чином, не можна допустити, щоб побут і життя у військових навчальних закладах визначались не статутними, а

негативно спрямованими взаєминами між курсантами, командирами і викладачами, котрі свідомо чи несвідомо роз'єднують військові колективи, перешкоджаючи створенню здорового виховного середовища.

По-третє, недостатньо сформована комунікативна взаємодія, особливо впродовж первинної професійної підготовки, та позастатутні взаємовідносини між курсантами неминуче призводять до серйозних моральних порушень як у ініціаторів негативних дій, так і в тих, хто потерпає від них, а також у байдужих спостерігачів цих виявів. Усе це накладає деструктивний відбиток на свідомість і майбутній життєвий шлях офіцера.

Аналіз статей Кримінального кодексу України стосовно військовослужбовців і кримінальної відповідальності за скоєння військових злочинів дозволив виділити ті з них, які, на наш погляд, безпосередньо пов'язані з недоліками у формуванні міжособистісної комунікативної взаємодії та вадами в налагодженні суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин у ході первинної професійної підготовки.

Таким чином, усі військові правопорушення можна розподілити на три групи:

1. Правопорушення, не передбачені у Кримінальному кодексі України, які можуть бути визнані тільки дисциплінарною провинною (порушення форми одягу, запізнення до строю, вчинене вперше самовільне залишення території військового розташування тривалістю менше доби тощо).

2. Правопорушення, віднесені законом до військових злочинів (Стаття 232. Непокора; Стаття 233. Невиконання наказу; Стаття 236. Насильницькі дії щодо начальника та ін.).

3. Правопорушення, які хоча й віднесені законом до військових злочинів, але за пом'якшуючих обставин вимагають застосування правил Дисциплінарного статуту (Стаття 234. Опір начальникові або примушення його до порушення службових обов'язків; Стаття 235. Погроза начальникові; Стаття 237. Образа підлеглим начальника або начальником підлеглого; Стаття 238. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями при відсутності між ними відносин підлеглості тощо).

Названі ознаки та види правопорушень і злочинів, які здійснюються на підставі нестатутних відносин, дозволяють зробити висновок, що такі взаємовідносини між військовослужбовцями мають

антигуманний, антилюдський характер, завдають значної шкоди боєготовності і боєздатності Збройних Сил, а відтак – і справі захисту Батьківщини в сучасних умовах російсько-української війни.

Важливе значення у справі попередження й подолання правопорушень, уникнення негативно спрямованих позастатутних відносин належить виховній роботі у військах, зокрема, й у вищому військовому навчальному закладі. У відповідності до Концепції виховної роботи у Збройних Силах України остання визначається як система організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування і розвиток у військовослужбовців професійно необхідних психологічних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високу бойову і мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань і частин, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування військових колективів.

Таким чином, дотримання основних вимог загальновійськових статутів Збройних Сил України та інших нормативно правових актів сприяє зміцненню військової дисципліни та правопорядку у підрозділах, дружини та військового братерства, що в свою чергу позитивно впливає на бойову готовність та боєздатність війська в цілому.

Список використаних джерел

1. Концепція виховної роботи у Збройних силах та інших військових формуваннях України. – К. : Друк, 1998. – 6 с.
2. Темко Г. Дисципліною військо міцніє / Г. Темко // Військо України. – 1997. – № 1-2. – 79 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

С. М. Соболева, кандидатка педагогічних наук, доцентка

О. О. Завгородній

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Повномасштабне вторгнення рф в Україну стало глобальним викликом всьому світу, кардинально змінило життя та долі українців. Війна призвела до загибелі тисяч громадян, руйнування житлових

будинків та інфраструктурних об'єктів. Мільйони людей вимушено стали внутрішньопереміщеними особами або біженцями, які виїхали за межі країни. Ті, хто залишився, змушені були мобілізувати всі внутрішні ресурси, певним чином адаптуватися до реалій війни та зануритися на тривалий час у надзвичайний (воєнний) стан. Тому, питання адаптації українського суспільства до соціальних умов, зменшення психологічних навантажень та надання психологічної допомоги населенню є сьогодні однією із найактуальніших проблем.

У загальному розумінні поняття «адаптація» визначається як пристосування заради виживання. Завдяки процесу адаптації досягається оптимізація функціонування систем організму тайого збалансованість в системі «людина – середовище». Успішність адаптації залежить, переважно, від особливостей та наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій, що застосовує людина. Здатність до адаптації є, водночас, інстинктом власне життя та набутими навичками [1].

Досліджуючи сутність адаптації, ми розрізняємо поняття психологічної та соціально-психологічної адаптації. Психологічна адаптація здійснюється шляхом пристосування людини до наявних у суспільстві вимог у процесі узгодження індивідуальних цінностей, переконань та суспільних норм. Це здатність людини пристосовуватися до тих умов, у яких вона перебуває, за допомогою фізіологічних, психологічних особливостей та генетичних факторів. Психологічна адаптація людини здійснюється в різних сферах життєдіяльності, як-то: соціальній, соціально-психологічній, навчально-пізнавальній та професійній.

Соціально-психологічну адаптацію ми розглядаємо як рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості та середовища, активний процес використання суб'єктом стратегій і способів опанування ситуацією, що залежить від самої особистості та інших суб'єктів (соціальних груп, спільнот), які взаємно адаптуються та створюють єдиний адаптивний простір [2].

Російсько-українська війна призвела до утворення екстремальних соціальних умов, що уявляють собою сукупність соціальних, економічних, технологічних, екологічних, організаційних, психічних і психофізіологічних чинників. Вони суттєво виходять за межі суспільних і природних норм, негативно впливають на

життєдіяльність особистості, соціальних груп або всього суспільства [3].

Психологічний стан особистості тасоціальних груп в екстремальних умовах проявляється як певна реакція на вкрай несприятливі обставини. Він не є статичним. Зміни у психологічному стані відбуваються у кілька етапів. На першому етапі він проявляється як шок, заціпеніння, потрясіння, істерика, страх, стрес. У ситуації, коли руйнується звичний плін життя, людина сприймає нові обставини як абсурд, порушується логіка її мислення, звужується свідомість, концентрується увага на проблемі порятунку, відбувається активний пошук будь-якої форми виживання, можливої в даних умовах. Через певний час людина набуває позабуденого досвіду та настає часткова адаптація.

На другому етапі спостерігаються дистрес, емоційне вигорання, розгубленість, безпорадність, невпевненість у завтрашньому дні, але взаємодія з оточуючим світом не зводиться лише до емоційних реакцій. Людина намагається впоратися з собою, оцінити ситуацію, визначити своє місце в системі соціальних відносин, але не може повністю адаптуватися. Повністю подолати комплекс негативних емоцій можливо лише за умови виходу із зони екстремальних умов. Тому, людина та суспільство вцілому переходять стан очікування що трактується як соціально-психологічний процес, що супроводжує період реалізації прогнозу, передбачення, пророцтва, в які вони повірили [3, с. 47–48].

Тривалий час перебуваючи в умовах війни українське суспільство поступово адаптується до сучасних воєнних реалій, набуває особливого травматичного досвіду. Найбільшою проблемою, що визначається переважною більшістю українців (67% за дослідженнями Національного демократичного інституту), стає психологічне здоров'я.

Основними ознаками негативного психологічного стану українців сьогодні можна вважати наступні:

- масовість та неспинне зростання психотравм, у тому числі дитячих;
- низький рівень психологічної культури населення;
- брак та нестача підготовки професійних психотерапевтів, які вміють працювати з воєнною травмою;

- недостатність довготривалих програм відновлення для людей із травматичним досвідом;
- брак якісного обладнання та підходів до психодіагностики українців;
- неготовність суспільства, психологічної та медичної служб до повернення військових;
- наявність окремих ознак поляризації українців на фоні єдності в боротьбі проти ворога;
- завищені очікування від життя після перемоги (чимало українців відкладають життя на потім).

Отже, подолання означених вище проблем є актуальним завданням держави і громадянського суспільства. Вони потребують більш глибокого дослідження та пошуку ефективних шляхів їх вирішення.

Список використаних джерел

1. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації // *Вісник Львівського університету. Сер. «Філософські науки»*. 2003. Вип. 5. С. 433–442.
2. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. ІСПП НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/705075/1/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BA%D0%B0_c%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%9A%D0%94%D0%A3.pdf (дата звернення: 11.11.2023).
3. Українське суспільство в умовах війни. 2022: Колективна монографія /С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. С. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ЗНАРЯДЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ РОСІЇ

А.А. Бабич, кандидат юридичних наук, доцент

С.І. Бистрова

О.О. Веприцький

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційна війна у сучасних умовах є одним з вирішальних факторів перемоги. Особливо це важливо для України, яка веде асиметричну війну проти ядерної держави з переважаючим військовим потенціалом. Від того, як за кордоном сприймають події в Україні, залежить і рівень політичної підтримки, і обсяги допомоги, і масштаби запроваджених проти агресора санкцій [1].

Поняття «інформаційна війна» увібрало в себе цілий перелік явищ, що виявляються в житті громади при взаємодії мас, народів, соціальних груп. Постійно ведуться дискусії, конференції і саме це підтверджує актуальність цієї теми.

На сьогодні відбувається процес докорінного переосмислення сформованого образу інформації та сутності інформаційних воєн, її цілей та методів. Особливо гостро це відчувається у складовій зовнішньополітичного курсу російської федерації відносно України та під час повномасштабної російської військової агресії в 2022 році.

Рф використовує психологічні операції та дезінформацію, яка перетворилася на стандартну та невід'ємну практику «гібридної» війни – зовнішньої політики кремля у глобальному масштабі.

Події, що розгорнулися в Україні, є найбільшим випробуванням всієї історії української державності. Російська федерація продовжує використовувати проти України активні форми інформаційно-психологічного впливу та явну пропаганду з метою консолідації власного населення, дестабілізації внутрішньої ситуації в нашій державі, а також «легітимізації» своїх агресивних дій на зовнішній арені.

Для того, щоб зрозуміти як саме росія веде інформаційну війну слід розуміти до яких маніпуляцій вона вдається. Напрямами та способами інформаційних воєн російської федерації проти України були й залишаються:

- поступове зниження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного значення;
- відповідне дозування та спотворення інформації з метою дестабілізації ситуації в державі та впровадження власної політики «керованого хаосу»;
- формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, а також відповідне руйнування почуття нації та народу;
- домінування російської мови, культури та традицій для утвердження самоідентифікації при одночасному витісненні української мови та культури.

Дуже важливу роль у російській пропаганді займають медіа та соціальні мережі. росія активно використовує різноманітні медіа, включаючи телебачення, радіо та друківані видання, для поширення пропаганди та дезінформації. На жаль, це часто супроводжується зміщенням фактів та псевдодоказами, щоможе ввести громадськість у стан збентеженості.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною інформаційної війни, оскільки вони надають можливість звертатися безпосередньо до широкої аудиторії в реальному часі. Вони надають можливість розповсюдження пропаганди та дезінформації, а також для мобілізації громадян. росія та інші держави, що ведуть інформаційну війну, активно створюють фейкові акаунти та ботів у соціальних мережах. Ці акаунти розповсюджують пропагандистські повідомлення, коментарі та фейкові новини, що може призвести до спотворення дійсності та маніпуляції громадською думкою.

Соціальні мережі надають можливість точного спрямування пропаганди та інформації на конкретні групи та аудиторії. Вони збирають велику кількість даних про користувачів, що дозволяє підбирати контент, що відповідає їхнім інтересам та переконанням. Соціальні мережі дозволяють швидко поширювати фейкові новини та теорії змови. Це може призвести до створення образу ворога або поширення дезінформації щодо конкретних подій.

Соціальні мережі також надають можливість моніторити та аналізувати активність користувачів, досліджувати тренди та реакції на певні події. Це допомагає розвідці та аналітикам в реальному часі вимірювати вплив інформаційних кампаній. В цілому, соціальні мережі стали ключовим інструментом інформаційної війни, оскільки

вони дозволяють інформації та пропаганді швидко досягати великої аудиторії та впливати на сприйняття подій і фактів.

Протистояння пропаганді в соціальних мережах – це важливе завдання сучасного суспільства. Щоб забезпечити кращий захист від маніпуляцій та дезінформації, необхідно розвивати медійну грамотність та критичне мислення. Медійна грамотність допомагає розпізнавати джерела, яким можна довіряти, а критичне мислення допомагає аналізувати інформацію, а не просто приймати її за істину.

Одним із ключових аспектів є перевірка інформації перед її поширенням. Завжди важливо перевіряти джерело інформації та шукати додаткову підтверджуючу інформацію. Також, важливо бути уважним до алгоритмів соціальних мереж, які можуть показувати нам інформацію, яка підтверджує наші погляди.

Підтримка різноманітності та об'єктивності в інформаційному просторі також грає важливу роль у боротьбі з пропагандою. Постійне обмеження свого кола читання і слідкування лише за однією точкою зору може призвести до «фільтрування мислення» і створення «бульбашки», в якій пропаганда легше знаходить свій ґрунт.

Отже, розуміння сутності інформаційної війни є надзвичайно важливим для України. Інформаційна війна не менш важлива, ніж військова діяльність, оскільки від того, як події в Україні сприймаються за кордоном, залежать рівень політичної підтримки та обсяги допомоги від міжнародних союзників.

Інформаційна війна росії проти України – це невидима, але вельми впливова війна, яка має глибокі соціокультурні та політичні наслідки. Росія використовує інформаційні та психологічні методи для підризу стійкості та зміни уявлень про події в Україні. Пропаганда здійснюється всіма можливими способами, застосовуючи при цьому маніпулятивні технології, перекозчування фактів [2, с. 160].

Україна має відповідати цим викликам шляхом підвищення інформаційної грамотності свого населення, розкриття та дезактивації російської пропаганди та активної комунікації зі світовим співтовариством. Тільки відповідь на всі ці виклики може допомогти зберегти суверенітет та незалежність України в умовах інформаційної війни.

Список використаних джерел

1. Корсунський С. Інформаційна складова війни: як Росія намагається послабити підтримку Заходу. *Radio Свобода*: URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/informatsiyna-viyna-rosiyskyu-vplyv/31811302.html> (дата звернення: 03.11.2023).

2. Бевз Т. Українці і росіяни під прицілом російської пропаганди. *Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. С. 150-163 URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_ukraintsi.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ З ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА КРАЇН ЧЛЕНІВ НАТО В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

*О.О. Буряк, заступник начальника кафедри психології та педагогіки
Д.В. Трофименко
О.І. Сташук
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Інформаційне протиборство, яке триває в ході російсько-української війни, включає в себе різноманітність методів та різнобарвність технологій, що використовуються з обох сторін.

Протягом певного періоду, починаючи з 2014 року, російська сторона активно використовує інформаційні технології для своїх власних цілей. Це включає в себе широку гаму дезінформаційних, маніпуляційних та пропагандистських методів, спрямованих на вплив на громадську думку та зміну світоглядних переконань.

Російська пропаганда використовує такі методи як:

- Розповсюдження фейкових новин та інформаційних матеріалів шляхом використання соціальних мереж, сайтів та інших онлайн-платформ. Це включає в себе широкий спектр тем, від викривання конкретних осіб до спотворення подій та геополітичних процесів.

- Використання ботів та фейкових акаунтів для розповсюдження дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Це дозволяє створити враження широкої підтримки або обурення від однієї чи іншої розповіді чи погляду.

- Використання російських медіа для пропаганди своїх інтересів та спотворення подій. У багатьох випадках російські медіа є каналом розповсюдження контрольованої і пропагандистської інформації.

На протидію російським дезінформаційним компаніям, Україна широко використовує передові технології інформаційного протиборства країн членів НАТО. Наші партнери мають розвинуті інформаційні технології та досвід, допомагають в боротьбі з дезінформацією, кібератаками та сприяють підвищенню кібербезпеки України.

Ці технології включають:

- Аналіз та перевірку інформації. Це виявлення фейкових новин, фальсифікацій та маніпуляцій в інформаційних матеріалах. Разом з цим, дослідники займаються розробкою алгоритмів для автоматичного виявлення дезінформації та пропаганди.

- Розробка контрпропаганди. Це означає створення та поширення матеріалів, які демонструють фальшивість дезінформації та розкривають правду за допомогою доказів та фактів.

- Використання соціальних мереж та інтернет-платформ для поширення альтернативних поглядів та фактів. Це включає створення спеціальних резервів, обмін досвідом з країнами-партнерами та співпрацю з науковцями та експертами.

- Інформування громадськості про російську пропаганду та її методики. Це освіта громадян, відкриті дебати і публічні лекції з метою свідомого розуміння загроз та розповсюдження інформаційного грамотності.

- Співпраця між країнами та міжнародними організаціями, для обміну інформацією, координації заходів та спільної роботи над боротьбою з російською пропагандою та дезінформацією.

Українська компанія, яка займається штучним інтелектом, Primer модифікувала свою комерційну службу транскрипції та перекладу голосу за допомогою штучного інтелекту, щоб вона могла розуміти перехоплені російські повідомлення та виділяти інформацію, що стосується Збройних Сил.

Також наша країна використовує програмне забезпечення для розпізнавання облич на основі штучного інтелекту (ШІ), щоб ідентифікувати вбитих російських військовослужбовців та повідомляти їхнім родичам про їхню смерть – це ШІ Clearview.

Останній використовує розпізнавання облич, щоб знайти профілі вбитих солдатів у соціальних мережах.

Це допомогло нам поліпшити свої можливості виявлення та протидії російським дезінформаційним компаніям. Завдяки технологіям, наданим країнами-членами НАТО, Україна отримала інструменти для моніторингу соціальних медіа, аналізу інтернет-контенту і виявлення та спростування фейкової інформації.

Крім того, країни-члени НАТО надають підтримку Україні в сфері кібербезпеки. Зокрема, надання технічної підтримки, допомога в побудові кіберінфраструктури та вдосконалення кіберзахисту допомогли Україні підвищити свою стійкість до кіберзагроз і кібератак, в тому числі з боку Росії.

Також важливо відзначити, що країни-члени НАТО надають військову підтримку, включаючи навчання, обмін розвідувальною інформацією та постачання військової техніки. Це також впливає на хід російсько-української війни, сприяючи зміцненню обороноздатності України.

Отже, застосування технологій з інформаційного протиборства країн-членів НАТО в ході російсько-української війни полягає в їхній значущості та впливі на динаміку конфлікту. Технологічна підтримка та експертиза в усуненні дезінформаційних компаній та в захисті від кіберзагроз є важливим чинником, який сприяє зміцненню України в цій війні.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МЕДІА ПРОСТОРУ

К.О. Яндола

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

О.Л. Стокіпна

*Державна гімназія-інтернат з посиленою військово-фізичною
підготовкою «Кадетський корпус»*

Інформаційно-психологічне протиборство в медіа просторі відображає сучасні методи і техніки впливу на громадську думку та психологію індивідів через розповсюдження інформації. Це може бути використано для досягнення різних цілей: політичних, економічних, геополітичних тощо. Враховуючи той факт, що ми сьогодні

перебуваємо в стані гібридної війни, то інколи навіть важко виокремити, що в кожному випадку є первісним.

Описуючи сучасний медіапростір, експерти зазначають цілу низку різноманітних медіа-форм та платформ, які надають доступ до освітньої, політичної, розважальної та іншої інформації.

Сучасний медіапростір є динамічним і широким. Він надає безліч можливостей для споживачів, але також вимагає критичного мислення і уважності до джерел інформації.

Сьогодні інформація подається різними засобами та способами.

Перш за все, це Інтернет. Останні роки Інтернет-медіа стали основним засобом доступу до новин, відео, аудіо, блогів і соціальних мереж. Веб-сайти новин, блоги, форуми та платформи для спільного контенту стали невід'ємною частиною медіа простору.

Значного поширення набувають соціальні мережі. Такі платформи, як Facebook, Twitter, Instagram, YouTube і LinkedIn, стали основними каналами для спільного контенту та спілкування. Вони відіграють важливу роль у поширенні інформації та впливі на громадську думку.

За час російсько-української війни набули великої популярності спільні онлайн-трансляції, такі як стрімінг відео, підкастинг, живі вебінари, які приваблюють різні цільові аудиторії.

Серед молоді популярності набувають мобільні додатки, які використовують на смартфонах і планшетах для новин, розваг та спілкування. Це дозволяє користувачам отримувати доступ до медіа-контенту в будь-який час та в будь-якому місці.

На увагу заслуговують й подкасти (відеокласти), які також набули популярності. Вони також надають можливість споживачам слухати різноманітний контент, включаючи новини, розважальний контент, підручники та багато іншого.

Глобалізаційні процес та розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій дозволяють сьогодні платформам персоналізувати контент для кожного користувача на основі їхніх інтересів і попередньої активності. А враховуючи можливості сучасних медіа-технологій створювати багатомедійний контент, який включає в себе відео, аудіо, графіку, анімацію та взаємодію з глядачем або слухачем, це робить медіа більш релевантним і привабливим з одного боку, але й більш загрозованим з іншого.

Однак, не варто забувати й про традиційні ЗМІ (газети, журнали, телебачення і радіо), які все ще мають своє місце в медіапросторі. Крім того, часина з них значно трансформувалися і розміщують свій контент в Інтернеті та на соціальних мережах.

Отже, важливою навичкою сучасного суспільства стає вміння орієнтуватися в медіапросторі, знати та дотримуватися правил медіагігієни, бути медіавідповідальним. Для цього варто оцінити сильні та слабкі сторони сучасного інформаційного простору. Проведений нами SWOT-аналіз продемонстрував наступне.

Сильні сторони (Strengths):

1. Широкий доступ.
2. Різноманітність контенту.
3. Великий обсяг контенту.
4. Можливості заявити про себе.
5. Взаємодія з аудиторією.
6. Персоналізація.

Слабкі сторони (Weaknesses):

1. Великі потоки місінформації та дезінформація.
2. Постійне перебування в інформаційному шумі.
3. Порушення прав приватності та безпеки.
4. Алгоритми фільтрації на платформах соціальних мереж і пошукових системах можуть обмежувати доступ до різних точок зору та джерел інформації.

Можливості (Opportunities):

1. Сучасні технології і інновації можуть покращити споживчий досвід і підвищити ефективність медіа-платформ та контенту.
2. Постійний розвиток технологій створює можливості для інновацій в медіапросторі, включаючи використання віртуальної реальності, штучного інтелекту та інших передових рішень.
3. Медіапростір дає можливість досягти глобальної аудиторії та взаємодіяти з різними культурами та ринками.
4. Збільшення інформаційної грамотності споживачів може сприяти розрізненню інформації та боротьбі з дезінформацією.

5. Технології дозволяють створювати персоналізований контент для кожного користувача на основі їхніх інтересів та попередньої активності.

Загрози (Threats):

1. Певні зацікавлені групи можуть використовувати медіапростір для маніпуляції громадською думкою та розповсюдження негативної інформації.

2. Поширення дезінформації може спричинити недовіру до медіа та журналістики.

3. Зникає межа в площині «віртуальне-реальне».

4. Зростання кількості недоброчесних медіа, ботів тощо.

5. Медіайні платформи знаходяться в зоні ризику, а саме кібератак і зламу, що може призвести до витоку конфіденційної інформації.

6. Зростає тиск на уряди регулювати медіапростір, що може вплинути на свободу слова та доступ до інформації.

Отже, в сучасному медіапросторі спостерігається низка особливостей, які впливають на спосіб, яким ми споживаємо і взаємодіємо з інформацією та медіа-контентом. Розуміння та усвідомлення особливостей сучасного медіапростору дає можливість проектувати основні засоби та заходи, які з одного боку розвиватимуть можливості його застосування для суспільства, а з іншого вчасно реагувати на нові виклики, які потребують уважності та розуміння для того, щоб здійснювати свідомий вибір і бути відповідальним споживачем медіа-контенту.

ВНУТРІШНІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПЕРЕХІД ДО СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ СИЛ ОБОРОНИ

А.А. Голота

М.І. Кожушко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У Стратегії воєнної безпеки України (25.03.2021) визначено, що одним із заходів всеохоплюючої оборони України є нав'язування своєї волі в інформаційному просторі, а формування та реалізація ефективної воєнної політики ґрунтується, зокрема, на стратегічних комунікаціях та інформаційній політиці у воєнній сфері. У свою чергу в Стратегії інформаційної безпеки (28.12.2021) була поставлена стратегічна ціль – створення ефективної системи стратегічних комунікацій (СК).

Сьогодні, в умовах воєнної агресії та інформаційної війни з боку РФ, постановка цього питання набула особливої актуальності, адже після другої світової війни йде найбільше за масштабом військове протистояння, яке, з одного боку, сформувало небувалу коаліцію прихильників України, а з іншого – визначило певну нерішучість держав колективного півдня та різноманітність бачень окремих держав світу щодо ведення війни до повного звільнення України від окупантів. Воно також привнесло відмінності у висвітленні ходу бойових дій та стану внутрішньо-політичних відносин. Все це потребує термінової і повної реалізації системи стратегічних комунікацій в інтересах реалізації стратегічних цілей України, підтримки її іміджу та високого морального духу захисників нашої держави, недопущення різнобічного висвітлення ходу бойових дій, формування та реалізації стратегічних наративів серед наших прихильників, противників та тих, хто вагається, недопущення внутрішньо-політичних напружень через факти корупції, окремі випадки неналежного забезпечення бойових підрозділів та ветеранів.

В цьому контексті доцільно звернути увагу на таке розуміння інформаційної війни в Енциклопедії сучасної України: «Інформаційна війна – це вплив на населення іншої країни у мирний або військовий час через розповсюдження певної інформації та захист громадян власної країни від такого впливу» [1]. Важливий сенс має і наукова думка про те, що проти України активно проводяться інформаційно-психологічні операції та інформаційно-психологічні впливи, які складають *єдину систему операцій* з взаємопов'язаними цілями, спрямованими на зниження рівня *морально-психологічного стану особового складу* Збройних Сил та інших структур сектору безпеки і оборони [2]. Також ми повністю погоджуємось з думкою Почепцова Г., який розглядає інформаційну війну як «...комунікативну технологію впливу на масову свідомість з *короткочасними та довгостроковими цілями*». Тобто інформаційні війни йшли і йдуть безперервно, приховано або відкрито для досягнення цілей у визначених цільових аудиторіях. Тому завдання протидії інформаційному впливу наявного та потенційного противника беззаперечно є довгостроковими, доктринальними, загальнодержавними.

На нашу думку система МПЗ виконала свою важливу роль у збереженні вертикалі керування процесами у сфері самоідентифікації

та впровадження національно-державницької ідеології і *стала перехідним етапом до державного рівня впливу на формування належного морально-психологічного потенціалу (морального духу) військовослужбовців Збройних Сил України*. Реалізація духовного потенціалу держави відноситься до інформаційної сфери (сфери комунікацій) і співпадає із завданнями державних та відомчих стратегічних комунікацій щодо нав'язування своєї волі в інформаційному просторі, в які вже включені заступники командирів з МПЗ через сферу внутрішніх комунікацій. Так склалося у часі, що назрілий перехід від відомчої системи морально-психологічного забезпечення до державної концепції використання духовного потенціалу (забезпечення морального духу) військ об'єктивно співпадає з розвитком нового військово-політичного функціоналу – Стратегічних комунікацій. І хто як не заступники командирів з МПЗ на даний час володіють знаннями і здібностями, щоб прийняти на себе завдання системи СК, які мають здійснюватись на всіх рівнях військового управління.

На нашу думку, на час ведення бойових дій завдання існуючих структур МПЗ тактичного рівня є актуальними. Але при цьому треба визнати, що їх реальні повноваження не відповідають їх назві. Доцільно змінити назву посад заступників командирів з МПЗ на посади заступників командирів з *питань* МПЗ або заступників з морально-психологічної підготовки (підтримки), а ще краще – заступників командирів із стратегічних комунікацій. При цьому термін «морально-психологічне забезпечення» в силу чисельних факторів, які формують МПС особового складу, має бути «своїм» для всіх без виключення структур державного та військового управління, кожного командира і начальника, адже ця сфера суспільної свідомості стосується діяльності всіх посадових осіб. І назва структур МПЗ не повинна дезорієнтувати всі інші структури щодо їх ролі у питаннях МПЗ. Завдання щодо МПЗ мають бути включені у обов'язки всіх посадових осіб без очікування ними відповідних рекомендацій з боку будь-яких керівних структур в мирний або воєнний період. При цьому заступники командирів із стратегічних комунікацій мають вирішувати спеціальні завдання щодо аналізу СПО, оцінки МПС, роботи з громадськістю та ЗМІ, протидії інформаційному впливу противника, ідеологічної роботи, національно-патріотичної роботи, інформаційного забезпечення, військово-патріотичного виховання, використання ТЗІ тощо.

Особливого значення в умовах гібридних війн набуває світоглядно-інформаційна стійкість військовослужбовців, оскільки саме від їх психологічного стану, рівня патріотизму, фахової підготовки, ціннісних переконань залежить обороноздатність держави. Світоглядно-інформаційна стійкість військовослужбовців являє собою синтез переконань, цінностей, принципів та ідеалів національно-патріотичного спрямування з всебічною поінформованістю щодо процесів та явищ, які відбуваються в середині країни та за її межами. Зміцнення світоглядно-інформаційної стійкості військовослужбовців не можливе без глибоких знань щодо різних сфер суспільного життя та навичок критичного мислення задля якісного сприйняття, оброблення та інтерпретації інформаційних потоків. Розуміння сутнісних характеристик світоглядно-інформаційної стійкості військовослужбовців безпосередньо корелюється з такими феноменами як духовна безпека, інформаційна безпека, культурно-історична самоідентифікація, національно-патріотичне виховання тощо [3].

Список використаних джерел

1. Інформаційна війна. – (Енциклопедія сучасної України). URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12460 (звернення: 23.09.2023).
2. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері: монографія / Г.В. Певцов, А.М. Гордієнко, С.В. Залкін, С.О. Сідченко, А.О. Феклістов, К.І. Хударковський. – Х.: Вид. Рожко С.Г., 2017. – 276 с.
3. Калиновський Ю.Ю. Світоглядно-інформаційна стійкість військовослужбовців в умовах гібридної війни / Ю.Ю. Калиновський // XVIII міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Новітні технології – для захисту повітряного простору»: тези доповідей, 27 – 28 липня 2022 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2022. – 660 с.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА

Р.А. Михайловський, І.М. Будур

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Головною причиною зростання міжнародних конфліктів нинішньої епохи є прагнення низки держав реалізувати свої геополітичні інтереси. Домінування інформаційної складової в структурі сучасної цивілізації спричинило переміщення конфліктної логіки з мілітарної в інформаційну площину та сферу бізнесу і комерції, що позначилося появою якісно нових характеристик у геополітичного протиборства між провідними державами світу за досягнення переваги у світовому інформаційному просторі.

Справжній переворот в інформаційній боротьбі спричинила сучасна науково-технічна революція: більш активно (глобально) почали проводитись психологічні операції, інтенсивніше впроваджуватися нові інформаційні технології. Наочною ілюстрацією цьому є війни та воєнні конфлікти початку ХХІ століття, аналіз яких свідчить про те, що хід та кінець воєнних дій будь-якого масштабу в сучасному світі визначається мистецтвом ведення інформаційної боротьби.

Інформаційне протиборство було й залишається супутником міждержавного спілкування, і його учасники не схильні оголошувати реальні витрати на покращання власного іміджу й дискредитації протилежної сторони. Слід зазначити, що інформаційне протиборство (у вузькому розумінні) – це комплекс заходів інформаційного характеру, здійснюваних з метою захоплення й утримання стратегічної ініціативи, досягнення інформаційної переваги над противником і створення сприятливого пропагандистського підґрунтя при підготовці й веденні бойової й іншої діяльності збройних сил.

Найвищою формою інформаційного протиборства є «інформаційна війна» під якою розуміють сукупність заходів, що вживаються з метою досягнення інформаційної перемоги над суперником шляхом впливу на його інформаційні системи, процеси, комп'ютерні мережі, громадську та індивідуальну свідомість та підсвідомість населення й особового складу військових сил при одночасному захисті свого інформаційного середовища.

Через свою ефективність «інформаційні війни» вже використовуються як головний інструмент впливу на міжнародні відносини. Відстоювати свої позиції в інформаційному протиборстві набагато легше тим країнам, які мають гармонійно розвинуте, а звідси й захищене інформаційне суспільство. Але, слід зауважити, що наше суспільство виявилось не підготовленим до адекватної протидії цьому явищу, особливо в умовах бурхливих сучасних міжнародних та внутрішньодержавних подій та глобального інформаційного протиборства, що нині відбувається. За оцінками експертів, які знайшли підтримку в ході вказаних міжнародних заходів, жодна держава світу в умовах інформаційної глобалізації не здатна самостійно забезпечити власну інформаційну безпеку.

Так, формування світового інформаційного простору внесло істотні кількісні та якісні зміни у зміст і характер сучасних викликів і загроз інформаційній безпеці. Відповідно, під впливом таких докорінних змін сучасних інформаційних викликів і загроз має видозмінюватися й характер протидії їм. Варто також звернути увагу на те, що в сучасній геополітичній ситуації змінюється політика практично всіх європейських країн, а також роль і місце військово-політичних механізмів забезпечення безпеки й оборони.

З геополітичної точки зору нова інформаційна ера змінює традиційні уявлення про символи могутності й способи досягнення світового панування. Так, аналізуючи основні геополітичні зміни в інформаційній сфері можливо тверджувати, що інформаційний простір західних держав стрімко перетворюється в єдиний глобальний інформаційний простір, де домінуючу роль у контролі над інформаційними потоками відіграють США і країни ЄС. Істотно розширився військово-інформаційний простір, контрольований країнами НАТО, що включає території Східної Європи, країн Балтії. Однією з основних сфер геополітичного протиборства стає інформаційний простір глобального, регіонального і національного рівнів.

Очевидно, що за довгостроковими прогнозами, перспективи світового розвитку визначатиме глобальне перегрупування сил у результаті інформаційного прогресу в США, ЄС, Японії, Китаї, Індії та росії. Передбачається розвиток трьох потужних геостратегічних та інформаційних центрів світу: американського, європейського й азійського. Але, подібним центром інформаційного впливу в цих

умовах намагається бути і російська федерація, де зокрема активно розробляються і застосовуються на практиці інформаційно-психологічні засоби ведення глобального інформаційного протиборства. Насамперед, вони стосуються сфери використання інформації проти людського інтелекту.

Слід звернути увагу на те, що більшість країн світу вже зіштовхнулася з проблемами кібертероризму, кіберзлочинності й іншими проблемами інформаційної безпеки. Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до поширення інформаційної агресії і насилля, набувають поширення спроби маніпуляції свідомістю людини, агресивна реклама, періодично проводяться інформаційно-психологічні операції. За оцінками американських експертів майже у 120 країнах світу ведуться розробки інформаційної зброї або її елементів. Згідно з висновками вчених та експертів європейських країн, України, РФ і США наслідки використання сучасної інформаційної зброї можуть бути співставними із застосуванням зброї масового ураження. Інформаційно-психологічна боротьба суб'єктів геополітичної конкуренції стає визначальним фактором у формуванні геополітичного балансу сил і конкуруючих геополітичних утворень. Вона встановлює нові закономірності формування нових геополітичних центрів сили та визначає геополітичну міць і значення суб'єктів конкуренції.

Нині, практично, всі держави світу є учасниками геополітичних протистоянь. Кардинальна зміна геополітичної картини світу, підвищення ролі світової громадської думки, досягнення багатьма державами інформаційній стадії розвитку, революційні перетворення в техніці й озброєнні та низка інших факторів змінили структурні компоненти геополітичного протиборства.

У період кризи інформаційний потенціал держави використовується з метою впливу на механізми прийняття рішень противника, як гнучкий стримуючий механізм демонстрації намірів та інформування про національні інтереси. Під час збройного конфлікту інформаційну складову вже застосовують у процесі виконання військових завдань з метою досягнення як фізичних, так і психологічних результатів. Інформаційно-психологічні технології, спрямовані на координацію дій учасників конфлікту, застосовуються для маніпулятивного впливу при прийнятті політичних рішень і служать інструментом рефлексивного втручання безпосередньо у сам

процес конфліктної взаємодії. Відповідно, якість і результативність використовуваних технологій, очевидно, можуть вплинути на результат міжнародного конфлікту. Тому, у конфліктний період інформаційна політика держави має всіляко продовжувати забезпечувати національні військово-політичні цілі і впливати на бачення ситуації противником.

Отже, новітні виклики і загрози в інформаційній сфері становлять реальну загрозу безпеці людства та міжнародному правопорядку.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

І.І. Булах, викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист

Відокремлений структурний підрозділ Уманський фаховий коледж технологій та бізнесу Уманського національного університету садівництва

У сучасних військово-політичних реаліях важко і навіть недоречно заперечувати роль інформації як інструменту протистояння, фактично – зброї. Інформація дозволяє вигравати війни та політичні кризи без жодного пострілу, формуючи та розпалюючи внутрішні протиріччя. Така тактика характерна для війн нового формату – гібридних, де безпосередній військовий фактор є лише однією зі складових цілого.

Саме тому, в умовах безпосереднього воєнного зіткнення інформація є стратегічним інструментом перемоги. Якісна державна інформаційна політика здатна посприяти тактичним, оперативним і стратегічним перемогам. В час, коли джерелом інформації і лідером суспільної думки може стати практично кожен, поширювана інформація не завжди може відповідати потребам, які диктуються захистом національної безпеки.

Право, як регулятор суспільних відносин може і повинно бути використане для належного урегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки. При цьому введення повної, тотальної цензури, так званих «законів військового часу» однозначно не є хорошим виходом. В демократичній державі влада повинна

відповідати на вимогу суспільства забезпечувати демократичні права і свободи там, де це можливо, навіть в умовах воєнного стану

Варто звернути увагу на те, що в умовах, коли цілий комплекс інформації розрахований на маніпулювання громадською думкою, свідомістю людини та подається за допомогою фізіологічних і психологічних методів і засобів її сприйняття, постає питання низького рівня інформаційної культури, що спричиняє зниження здатності людини до критичного сприйняття, стає важливим аналіз та оцінка отриманої інформації. У цьому випадку здатність до формування власної думки практично відсутня.

Цілком правильно вважати, що інформаційна безпека передбачає: належний рівень інформаційної культури, тобто теоретичну і практичну підготовку особистості, що забезпечує захист і реалізацію її життєво важливих інтересів і гармонійний розвиток в умовах інформаційного суспільства, незалежно від наявності інформаційних загроз; здатність держави створити умови для гармонійного розвитку та задоволення інформаційних потреб особи незалежно від наявності інформаційних загроз; забезпечення, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особи; захист від різноманітних інформаційних загроз.

Оскільки інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні та внутрішні чинники, розглянемо найважливіші з них, а саме: 1) політична обстановка у світі відноситься до зовнішніх чинників, наслідки яких не завжди можна спрогнозувати; 2) наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; 3) стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни є внутрішнім чинником, що свідчить про нашу конкурентоспроможність та готовність протистояти ворогові; 4) внутрішньополітична обстановка в державі.

Водночас інформаційна безпека є складною, динамічною, цілісною соціальною системою, компонентами якої є підсистеми безпеки особистості, держави і суспільства. Саме взаємозалежна, системна інформаційна єдність останніх складає якісну визначеність, покликану здійснити захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, забезпечити їх конкурентоздатний, прогресивний розвиток

Забезпечення інформаційної безпеки завдяки послідовній реалізації грамотно сформульованої національної інформаційної стратегії значною мірою може сприяти забезпеченню досягнення успіху при вирішенні завдань у політичній, військово-політичній, військовій, соціальній, економічній та інших сферах державної діяльності. Так втілення в життя вдалої інформаційної політики може суттєво вплинути на розв'язання внутрішньополітичних, зовнішньополітичних і військових конфліктів.

Беззаперечним є той факт, що сучасні загрози інформаційній безпеці кидають виклик далеко за межі держави і посягають не тільки на національний простір але мають важкі глобальні наслідки. З огляду на це, для того аби попередити та протидіяти сучасним інформаційним загрозам, необхідно не лише прийняти нормативну основу але й забезпечити функціонування інституційного механізму забезпечення інформаційної безпеки, в тому числі освітнього компоненту.

Мова йде про послідовну системну діяльність державно-правових інституцій, які б ефективно реалізовували національні інтереси в інформаційній сфері, були б здатними не тільки вчасно реагувати на поширення інформаційних фейків та неправдивої інформації але й були б здатними загалом попереджувати інформаційні конфлікти та формувати інформаційну культуру суспільства загалом. Окрім того, з огляду на існуючі глобальні загрози та виклики, ефективно протидіяти інформаційній агресії видається вможливім залучаючи до цього процесу міжнародні організації, інституції та міжнародну спільноту. Адже як свідчать реалії сьогодення, кордону при проведенні війни в інформаційному полі не існує.

Сьогоднішні воєнні реалії чітко демонструють, що інформація є зброєю «масового ураження». Тому необхідно створити ефективний механізм, який би забезпечив державну інформаційну безпеку і дотримання прав людини та водночас дозволив би людям не відчувати ефекту посягань на свободи та демократію. Найбільша цінність українців полягає у їх розумінні та сприйнятті понять свобода і справедливість. Саме це вони зараз відстоюють, і розплачуються за них власним життям. Для побудови ефективної системи інформаційної безпеки важливо покласти в його основу три логічні складові механізму цієї системи: 1) технічна – тобто створення і функціонування всіх необхідних технічних складових систем;

2) політична – державна політика повинна бути спрямована на забезпечення інформаційної безпеки; 3) правова – оформлення всіх пов'язаних елементів у якісні нормативно-правові акти.

Формування інформаційної безпеки в умовах війни є комплексною технічною та політико-правовою діяльністю уповноважених органів, спрямованою на захист держави, суспільства і людини. У воєнний час захист інформаційної безпеки держави є пріоритетним оскільки безпосередньо від нього залежить безпека суспільства і людини.

Необхідно розуміти, що за умов воєнних дій держава часто об'єктивно неспроможна гарантувати права людини в повному об'ємі. Однак збереження фундаментальних засад на основі політичної та правової взаємодії механізмів забезпечення інформаційної безпеки оберігає підвалини демократії та систему загальних принципів права від руйнування волюнтаристськими рішеннями. Якщо війна валить стіни нашої конституційної оселі – міцний фундамент демократизму дасть змогу їх відновити і відбудувати.

Загалом політика інформаційної безпеки як суспільне явище має комплексний характер, включаючи внутрішню та зовнішньополітичні, економічні, технологічні, військові та інші елементи, тому вимагає комплексного підходу. Діяльність органів державної влади повинна спрямовуватися на виконання конкретних завдань у цій сфері й об'єднуватися єдиною метою – надання належних умов для реалізації забезпечення інформаційної безпеки України. Система інформаційної безпеки держави є складовою частиною загальної системи національної безпеки країни та становить сукупність органів державної влади, недержавних структур і громадян, які повинні узгоджено здійснювати діяльність по забезпеченню інформаційної безпеки на основі єдиних правових норм, ефективно протистояти інформаційним загрозам за сучасних умов.

ВПЛИВ ПРИКЛАДНОГО РІШЕННЯ POWER BI В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИБОРСТВІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Д.О. Феденко

*Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана*

У світі сучасних конфліктів роль інформаційних операцій стає все більш визначальною, особливо у контексті російсько-української війни. В цьому контексті, прикладне рішення Power BI виявляє великий потенціал для вдосконалення інформаційного протиборства. Power BI, як інструмент бізнес-аналітики, не лише надає можливості збору та обробки даних, але й використовує їх для ефективного прийняття стратегічних рішень.

У цьому контексті, детальний аналіз впливу Power BI може виявити ключові аспекти його застосування в інформаційному протиборстві, такі як збір та аналіз інформації, візуалізація даних, підтримка стратегічних рішень, моніторинг гуманітарних аспектів та захист від дезінформації. Цей аналіз покликаний розкрити, як Power BI може використовуватися для оптимізації реагування на зміни в політичній, військовій та гуманітарній обстановці, сприяючи ефективній стратегічній відповіді на сучасні виклики військового конфлікту [1].

1. Збір та аналіз інформації

Power BI дозволяє автоматизовано збирати інформацію з різних джерел, включаючи соціальні мережі, новинні портали, супутникові дані та інші джерела. Це дозволяє оперативно отримувати дані з перших рук і використовувати їх для подальшого аналізу.

2. Візуалізація даних

Power BI допомагає створювати динамічні візуальні звіти, які спрощують сприйняття складної інформації. За допомогою графіків, карт та інших візуальних елементів можна швидко сприймати ключові тренди, зміни в обстановці та інші важливі аспекти воєнного конфлікту.

3. Підтримка стратегічних рішень

Аналітичні дані, представлені в Power BI, стають основою для прийняття стратегічних рішень. Наприклад, вони можуть

використовуватися для оцінки ефективності оборонних стратегій, розташування військ та інших важливих аспектів військової тактики.

4. Моніторинг гуманітарних аспектів

Power BI може бути використаний для відстеження гуманітарних наслідків конфлікту, таких як кількість внутрішньо переміщених осіб, гуманітарні потреби та реакція міжнародної спільноти. Це дозволяє ефективніше реагувати на гуманітарні кризи, що можуть виникнути внаслідок воєнного конфлікту.

5. Захист від дезінформації

Power BI може виявляти та аналізувати розповсюдження дезінформації за допомогою алгоритмів машинного навчання. Це допомагає ідентифікувати та вирізняти фейкові новини, маніпуляції інформацією та інші спроби впливу на громадську думку.

6. Інтеграція з іншими системами

Power BI може бути легко інтегрований з іншими системами, такими як системи управління військовою технікою, системи звітності та інші. Це забезпечує повністю інтегровану систему моніторингу та аналізу, підвищуючи загальну ефективність та оперативність [2].

Вплив прикладного рішення Power BI в інформаційному протиборстві під час російсько-української війни виявляється в його комплексному використанні для збору, аналізу та візуалізації великого обсягу даних. Power BI не лише надає засоби для оперативного моніторингу подій, але і стає основою для прийняття стратегічних рішень, що визначають розвиток конфлікту.

В контексті збору інформації, Power BI відзначається здатністю автоматизовано інтегрувати дані з різних джерел, включаючи соціальні мережі та новинні портали. Це дозволяє оперативно відстежувати ключові аспекти воєнного конфлікту та гнучко реагувати на зміни у ситуації. Система візуалізації Power BI грає важливу роль у забезпеченні зрозумілості складних даних. Інтерактивні графіки та діаграми допомагають оперативно виявляти та аналізувати тренди, сприяючи швидкому розумінню ключових аспектів конфлікту [3].

Підтримка стратегічних рішень відбувається завдяки аналітичним даним, які дозволяють оцінювати ефективність військових стратегій та розташування сил. Це робить Power BI необхідним інструментом для розробки та реалізації ефективних стратегій у воєнних операціях. Моніторинг гуманітарних аспектів та захист від дезінформації стають не менш важливими в контексті війни.

Power BI, інтегруючись з різними системами, може служити інструментом для відстеження та управління гуманітарними викликами та захисту від впливу дезінформації.

Усе це свідчить про те, що використання Power BI в інформаційному протиборстві не лише оптимізує збір та обробку даних, а й робить стратегічне прийняття рішень більш обґрунтованим та ефективним у сучасних умовах ведення війни.

Список використаних джерел

1. Булига О. Згуртоване сімейство програм MSPower BI.НТУ, 2022. 148 с.
2. Сидорова А.В., Біленко Д.В., Буркіна Н.В. Бізнес-аналітика. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 104 с.
3. Швиданенко Г.О., Дмитренко А.І. Бізнес-діагностика: практикум. К.: КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2018. 160 с.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, БОТІВ ТА АНАЛІТИКИ ДАНИХ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

І.Д. Кондратович

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Інформаційна війна стала важливою складовою сучасних конфліктів і суперництв. Із розвитком технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), ботів та аналітики даних, методи та стратегії інформаційних операцій зазнали суттєвих змін.

Наприклад, сучасний Кремль розглядає використання штучного інтелекту (ШІ) як потужний інструмент для поширення дезінформації та маніпуляції громадською думкою. Цей підхід охоплює різноманітні засоби, такі як телебачення, радіо, інтернет-сайти, та популярних блогерів, які пропагують вміст на платформах, таких як Telegram, Youtube та соціальні мережі.

Штучний інтелект має значний потенціал для створення фото-, аудіо- і відеофейків, а також для автоматизованої роботи ботів. Він може взяти на себе функції тисяч «фабрик тролів» і створювати ілюзію масової підтримки кремлівських наративів у соціальних мережах. ШІ може використовувати ключові слова та лексику для автоматизованого написання коментарів, які впливають на аудиторію.

Важливо відзначити, що реальний вплив на аудиторію мають інфлюенсери, такі як політики, пропагандисти, блогери та конспірологи, а не лише безіменні боти чи інтернет-тролі. Однак ШІ може значно посилити роль останніх, збільшуючи їх кількість та дозволяючи налаштовувати їх для різних цільових аудиторій.

Український уряд у 2020 році схвалив «Концепцію розвитку штучного інтелекту», яка визначає штучний інтелект як комп'ютерну програму. З цим визначенням правове регулювання використання штучного інтелекту схоже на регулювання інших програмних продуктів. Таким чином, обговорення нормативно-правового регулювання щодо штучного інтелекту на даний момент зарано.

Завдяки швидкому розвитку ШІ, виникає необхідність у створенні ефективних заходів безпеки та регулювання використання цієї технології. Співпраця між українськими урядовими органами та BigTech компаніями для запобігання розповсюдженню дезінформації та виявлення і припинення діяльності ботоферм має бути активною та розвиватись. Ці питання важливі для забезпечення безпеки як національної, так і глобальної інформаційної сфери. [1]

ШІ відкриває безмежні можливості для обробки та аналізу величезних обсягів інформації в реальному часі. У контексті інформаційної війни, ШІ може бути використаний для виявлення та аналізу трендів у соціальних мережах, реакції громадськості на події та поширення фейкових новин. ШІ може автоматично відслідковувати ключові слова, фільтрувати та аналізувати величезну кількість інформації, що дозволяє оперативно реагувати на події та впливати на громадську думку.

Боти, програмні агенти, що автоматизовано виконують завдання в інтернеті, стали потужним інструментом у сфері інформаційної війни. Вони можуть швидко поширювати інформацію, коментувати, лайкати та поширювати повідомлення в соціальних мережах, створюючи враження активності від реальних користувачів. Боти можуть бути використані для розповсюдження дезінформації, маніпуляції громадською думкою та підриву довіри до медіа.

Аналітика даних грає ключову роль у зборі, обробці та інтерпретації інформації в інформаційній війні. Вона допомагає визначити ефективність інформаційних операцій, ідентифікувати цільову аудиторію та прогнозувати її реакцію на різні повідомлення. За допомогою аналітики даних можна вдосконалити стратегію

інформаційної війни та забезпечити більший вплив на громадську думку.

Використання ШІ, ботів та аналітики даних у інформаційній війні створює як можливості, так і загрози. З одного боку, це дозволяє ефективніше впливати на громадську думку та реагувати на події. З іншого боку, це відкриває можливість для поширення дезінформації та маніпуляції. Також важливо враховувати етичні аспекти використання цих технологій у сфері інформаційної війни.

Міністерство цифрової трансформації вже використовувало штучний інтелектуальний аналіз навіть до того, як конфлікт досяг повномасштабного вторгнення. З березня 2022 року вони почали використовувати технологію розпізнавання облич Clearview AI для ідентифікації можливих загроз. За допомогою цієї технології було зібрано до 30 мільярдів фотографій із соціальних мереж та новинних джерел. Такий підхід вже успішно використовувався для розкриття злочинів у різних країнах, включаючи США, де поліція користувалася цією технологією для пошуку злочинців близько мільйону разів.

Однак існує загроза стосовно конфіденційності та безпеки даних. Іншими словами, чи правомірно збирати дані з відкритих джерел без належного інформування та згоди користувачів. Можливість того, що фотографії користувачів соціальних мереж можуть бути використані без їхнього відома, залишає питання без відповіді.

Ця технологія використовується вже не перший рік в інформаційній війні та на блокпостах, і це породжує серйозні запитання стосовно захисту особистих даних. Тому дуже важливо, щоб при використанні технологій, які базуються на штучному інтелекті, як у випадку Clearview AI, було забезпечено високий рівень захисту даних та дотримання етичних норм. Сучасні технології вимагають глибокого розуміння їхнього функціонування і можливих ризиків, а також розробки адекватного регулювання для забезпечення контролю і безпеки.[2]

Штучний інтелект, боти та аналітика даних стали важливими інструментами в інформаційній війні. Вони дозволяють швидко реагувати на події, впливати на громадську думку та формувати образи. Проте, використання цих технологій потребує обачливості та врахування етичних аспектів. У сучасному світі інформаційна війна

стає все більш складною та динамічною, і використання сучасних технологій грає ключову роль у цьому процесі.

Список використаних джерел

1. Ukrinform. Штучний інтелект і дезінформація: можливості та ризики в умовах війни. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3691961-stucnij-intelekt-i-dezinformacia-mozlivosti-ta-riziki-v-umovah-vijni.html>.
2. Використання штучного інтелекту під час війни: чи нові технології можуть порушувати права людини? – Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/vykorystannia-shtuchoho-intelektu-pid-chas-viyny-chy-novi-tekhnologii-mozhut-porushuvaty-prava-liudyny/>.

РОЛЬ МАС-МЕДІА ТА ІНТЕРНЕТУ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ВІЙНІ

Д.В. Пасічник

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Засоби масової інформації у сучасному світі відіграють важливу роль у формуванні свідомості та поведінки індивідів. Вони є потужними інструментами, що дозволяють поширювати різноманітну інформацію та впливати на маси людей. Однак важливо враховувати, що цей вплив відбувається не завжди очевидно або безпосередньо.

ЗМІ, будучи носіями новин та інформації, здатні створювати певні психологічні реакції у глядачів, читачів та слухачів. Вони можуть привертати увагу глядачів, розповідаючи цікаві та актуальні події, але також можуть впливати на їхні цінності, переконання та ставлення до різних аспектів життя. Також відіграють важливу роль у формуванні громадської думки. Вони можуть акцентувати увагу на певних проблемах або питаннях, впливаючи на спосіб, яким суспільство їх розглядає. Це може вплинути на прийняття рішень на політичному, економічному та соціокультурному рівнях.

Однією з особливостей впливу ЗМІ є те, що він відбувається через віддаленість від аудиторії. Глядачі, читачі або слухачі зазвичай

сприймають інформацію, отриману від ЗМІ, як об'єктивну та достовірну, що робить цей вплив більш суттєвим.

Отже, засоби масової інформації мають величезний вплив на суспільство, формуючисвідомість, ставлення та реакції людей. Цей вплив може бути значущим як на індивідуальному рівні, так і на рівні громадської думки, що робить його важливою складовою сучасного інформаційного простору [1].

Психологічні війни завжди були складовою конфліктів та війн. З розвитком технологій, особливо мас-медіа та інтернету, їх вплив на психологічний стан цільової аудиторії значно зростає.

Мас-медіа та інтернет можуть використовуватися для створення та поширення дезінформації, включаючи фейкові новини, фотомонтаж та маніпулювання даними. Це призводить до спотворення реальності та створення неправильних уявлень та переконань серед громадськості.

Мас-медіа впливають на громадські настрої шляхом акцентування певних аспектів подій та висвітлення їх у певному світлі. Це може викликати певні емоційні реакції, такі як страх, гнів або обурення, та створювати героїв та ворогів, впливаючи на поведінку громадськості.

Медіа можуть акцентувати на релігійних, етнічних чи політичних розбіжностях для створення ворожнечі між групами населення. Це призводить до конфліктів та насильства.

Мас-медіа можуть застосовувати різні методи, включаючи компрометуючу інформацію, шантаж чи психологічний тиск на опонентів, політичних критиків або журналістів, щоб придушити опозицію чи здійснити тиск на них.

Мас-медіа можуть грати важливу роль у формуванні громадської думки щодо воєнних операцій. Це може бути досягнуто через підбадьорення публіки підтримувати війну або через створення образу ворога. Засоби масової інформації можуть бути задіяні для психологічної підтримки військових дій. Мас-медіа також можуть впливати на психологічний стан політичних лідерів та впливових особистостей через поширення критики, розголошення інформації та засудження їхніх дій. Цей вплив може викликати стрес, реакції та зміну політичної поведінки [2].

Розглядаючи ці аспекти, важливо розуміти, як мас-медіа та інтернетможуть бути використані для психологічнихвійн. Для захисту від їх впливу необхідно розвивати медіаграмотність серед населення,

критичнее мислення та зусилля для виявлення дезінформації та маніпуляції інформацією. Усі ці заходи є важливими для збереження психологічної стійкості суспільства та забезпечення інформаційної безпеки нації.

Список використаних джерел

1. Стратегія воєнної безпеки України. Затв. Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>.

2. Історія інформаційно-психологічного протиборства : підруч. / Я.М. Жарков та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є.Д.Скулиша. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. 212 с.

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ВІЙНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ДИСКУРС

А. І. Буліч, аспірант кафедри філософії

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Право людини вільно шукати, одержувати, передавати й поширювати інформацію займає почесне місце у низці конституційних прав і свобод, проголошених Конституцією України. Накопичений досвід розвитку інформаційного суспільства в Україні і, особливо, воєнний досвід українського суспільства переконливо свідчить про необхідність кардинальних змін у сфері правової інформації. Це зумовлюється актуальністю завдань, пов'язаних із створенням єдиної, внутрішньо узгодженої правової системи, що відображає нові явища в розвитку галузей права і законодавства в умовах інформаційної війни.

Багаточисельність таємниць та надзвичайно велика кількість органів і посадових осіб, які мають «повноваження» втаємничувати інформацію в умовах війни, призвели до того, що у нас «усе секрет і ніщо не таємниця». Для пересічного громадянина подолання бар'єрів, які вибудовують такі таємниці у сфері публічної діяльності влади за умов відсутності дієвого контролю за її органами з боку громадян і цивільних (громадських, громадянських) структур, в умовах війни

стало практично неможливим, що сприяє розвитку системної корупції в державному апараті.

Серед усіх прав людини у сучасному суспільстві особливо виділяються інформаційні права, зокрема, право на інформацію. Зазначене право справедливо використовується в різних контекстах, виступає як багатозначне явище, дослідження якого відкриває безліч сторін для обговорення, що в умовах війни виходить за рамки чисто політичної сфери в царину соціальну, економічну, культурну й технологічну. В умовах загострення міждержавних протистоянь і переходу їх у відкрите збройне протистояння на міжнародному рівні в центрі уваги опиняються питання національного суверенітету, захисту державної таємниці, трансграничної передачі інформації, нового світового інформаційного порядку і міжнародного захисту інтелектуальної власності. З іншого боку, право на інформацію тісно пов'язане з правами споживачів, офіційних посадових осіб, стосується наукових доробок, професійної конфіденційної інформації, медичних і страхових даних тощо, які навіть і в умовах повномасштабної війни не втрачають своєї актуальності й значущості. Численні справи, зокрема у Європейському суді з прав людини, останніми роками проілюстрували широкий діапазон індивідуальних прав, що потрапляють в царину права на інформацію. Останнє проявляється в цілому спектрі самостійних значень. Це – право звинуваченої особи знати висунуте звинувачення, право військовополонених і ув'язнених відправляти й одержувати кореспонденцію, право потерпілого на ознайомлення з матеріалами кримінальної справи, право доступу до персональних даних і право знати підстави, покладені в основу правозастосовчих рішень уповноважених офіційних осіб відносно конкретної особи. Це і право пацієнта володіти вичерпною інформацією про свій діагноз, способи і процес лікування, і право громадян знати, якою інформацією про них володіють відповідні органи, право батьків на інформацію про своїх дітей, право пересічних громадян на інформацію про послуги суспільних служб. Особливої ваги у сучасних вітчизняних реаліях набуває право громадянина на інформацію у контексті формування баз даних призовників, резервістів, дотичних до збройних сил спеціальностей та інших баз, формування яких безпосередньо зумовлені війною.

Багатозначність і прояв права на інформацію в найрізноманітніших сторонах суспільного життя ставить закономірне

питання про можливість визначати дане право як самостійне. Якщо воно виступає тільки як вторинна правомочність, що є похідною й гарантує реалізацію якогось окремого права, правильніше була б вести мову лише про інформаційні гарантії, інформаційну складову механізму реалізації прав.

Термін «право на інформацію» зазвичай охоплює систему правомочностей людини на отримання, зберігання та розповсюдження інформації. По суті право на інформацію стало врівень з природними правами людини, хоча б тому, що поза здатністю сприймати, виробляти чи обробляти інформацію людина не може існувати в сучасному світі. Тільки якщо людина отримує інформацію, переробляє її і генерує нову, вона може розвиватися, а отже, і бути повноправним членом суспільства.

Оскільки людину доцільно розглядати як складну самоврядну соціальну й біологічну систему, задоволення інформаційних потреб індивіда виступає передумовою його життєдіяльності, сприяє пристосовності людини до умов об'єктивної дійсності, що змінюються, і обумовлює нормальну інтелектуальну діяльність. Таким чином, інформація є соціальним благом, доступність якого для людини надає можливості для нормального функціонування як біологічної, так і соціальної складової. Стосовно доступності інформації в особливих (воєнних) умовах варто зазначити, що для найширшої аудиторії вона визначається здатністю переводити її в цифрову форму, зберігати і поширювати у зручній для споживача формі. Фактично в умовах війни діє принцип презумпції закритості інформації, оскільки відкритість державної інформації забезпечується тільки за певним переліком, встановленим тим чи іншим національним законодавством.

Право на доступ до інформації посідає особливе місце, оскільки є гарантією реалізації багатьох інших прав і свобод людини та громадянина. Брак інформації про дії влади перетворює на фікцію основний конституційний принцип, згідно з яким «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» (ст. 5 Конституції України), та створює загрозу узурпації державної влади або зловживання нею, що в умовах війни є надзвичайно болісним для суспільства. Доступність інформації про діяльність влади є одним з головних засобів, що дає змогу у межах припустимого здійснювати громадський контроль за діями влади. Забезпечення представникам засобів масової інформації та громадськості права на доступ до

офіційних документів та права бути присутніми на засіданнях органів влади (звісно, якщо це не суперечить забезпеченню безпеки в умовах війни) є гарантією політичної свободи, а також стимулює громадян до виконання своїх обов'язків.

Таким чином, на користь управління, на користь держави є накладення певних обмежень на ступінь монополізації інформації з боку державних органів. Це означає, що право на інформацію отримує правову регламентацію не тільки як право індивіда, але і як найважливіша форма забезпечення взаємозв'язку між державою і громадянським суспільством. Воно обмежує свавілля державної влади, сприяючи її успішній реалізації, і тим самим, гарантує свободу індивіда і суспільства.

Тому, незважаючи на те, що це «найявне» право людини, право на інформацію в умовах війни набуває якості провідного принципу політичної системи й механізму функціонування держави.

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

К.А. Шевченко

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У сучасних військово-політичних реаліях важко і навіть недоречно заперечувати роль інформації як інструменту протистояння (власне, зброї). Інформація дозволяє вигравати війни та політичні кризи без жодного пострілу, створюючи та загострюючи внутрішні конфлікти. Така тактика характерна для нової форми ведення війни – гібридної війни, у якій безпосередній військовий елемент є лише одним із компонентів загальної війни.

Національна військова безпека означає реалізацію основних національних інтересів країни у військовій сфері та забезпечення захисту країни від військової загрози, збройної агресії та інших видів застосування сили [1, с.68-75]. Тобто основною метою забезпечення воєнної безпеки України є запобігання (недопущення) воєнних конфліктів, а рівень воєнної безпеки є еталоном для вимірювання ефективності реалізації національної воєнної політики.

Отже, можна стверджувати, що неможливо забезпечити національну обороноздатність і безпеку без підтримання стану

обороздатності країни, забезпечення запобігання військовим конфліктам і відсічі можливій збройній агресії, підвищення рівня обороноздатності країни. Обороздатність, глобальна та регіональна стабільність. Гібридний підхід до ведення сучасної війни робить надзвичайно важливим забезпечення інформаційної безпеки Збройних Сил України. На зміну гарячим війнам прямого військового зіткнення приходять війни гібридного характеру, спрямовані на розгортання громадянських воєн і створення керованого інформаційного хаосу на території противника. Для цього використовуються всі можливості – від хакерських атак на найважливіші системи життєзабезпечення країни до цілеспрямованих дій у ЗМІ [2, с.412].

Екзистенційні умови нашої країни змушують думати про питання національної безпеки під іншим кутом зору. Якщо рік тому світ навколо нас здавався безпечним, то сьогодні виклики набагато небезпечніші, ніж у мирний час. Ми є свідками того, як здійснюється вплив інформації на суспільну свідомість людини. Об'єктами цього впливу є окремі особи, групи осіб і вся країна. Психологічний вплив здійснюється за допомогою засобів масової інформації, а основою експлуатації цього впливу є помітність і поверховість [3, с.725]. Як довела сучасна реальність, широкомасштабні інформаційні атаки, боти та генерація дезінформації є ефективними інструментами для введення громадськості в оману, залякування, маніпулювання та паніки.

Захист від загроз подібного характеру є необхідним для самих збройних сил та їх особового складу, який використовує переважно гібридні засоби ведення війни. Його захищеність від злочинів зростає, а отже, і можливості його отримання. Уміння правильно управляти інформаційними масивами та їх використання стає найважливішим завданням, яке стоїть перед військовослужбовцями. Як найважливіший національний інститут, інформаційна безпека армії є запорукою власної безпеки країни. Захист військових інформаційних ресурсів має бути головним пріоритетом для фахівців у сфері безпеки [4, с.776]. Щоб максимально усунути загрози, їх спочатку необхідно ідентифікувати та класифікувати за джерелом, характером впливу та ступенем небезпеки.

Важливою загрозою є прямий вплив на моральний стан військ шляхом фальсифікації військово-історичних фактів, загострення соціальної напруги, спроб втягнути особовий склад у розгортання

політичних конфліктів. Виконавцями таких інформаційних погроз, як правило, є засоби масової інформації, спрямовані на створення напруги [4, с.766]. У деяких випадках навіть контакт персоналу з представниками преси може стати способом своєрідного ставлення до наданої ними інформації, що може призвести до деморалізації персоналу. Інколи такі заходи впливу не лише спричиняють психологічний зрив, призводять до військових злочинів чи дезертирства, а й створюють групи всередині армії, спрямовані на свідомий піддрив обороноздатності країни.

Загроза подачі неправдивої інформації в системі відстеження, які можуть атакувати, стає надзвичайно важливою. Зберігається ризик спрацювання систем ППО через цілеспрямовану дезінформацію противника. Уявні загрози в минулому майже призвели до спалаху ядерної війни; зараз ризик зменшився, але залишається.

З моменту оголошення воєнного стану в Україні нормативно-правова практика була змінена з урахуванням реалій війни. Вони стосуються регулювання окремих аспектів інформації, правовідносин щодо заборони поширення певної інформації з урахуванням її суспільної небезпеки, основних моментів фіксування інформаційних технологій в умовах воєнного стану, встановлення чи посилення відповідальності за розповсюдження певної інформації; обмеження доступу до інформації Нагляд за процесуальним провадженням.

22 березня 2022 року в Україні набув чинності закон, який спрощує проведення слідчих дій та тимчасовий доступ до речей і документів, слідчі можуть фіксувати комп'ютерні дані на місці обшуку, навіть якщо про це не вказано в ухвалі про обшук. Відповідно до «Змін до деяких законодавчих актів України» від 3 березня 2022 року посилено кримінальну відповідальність за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції N 2110-IX Закон України «Про посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» [5].

До зовнішніх джерел загрози слід віднести ті, що розташовані за межами України чи її союзників. Загрози цього типу різноманітні, а вороги розробляють і регулярно застосовують нові інформаційно-психологічні заходи проти особового складу. Водночас використання нової інформаційної зброї, частина з якої призначена для паралізації інформаційних систем, а частина – для прямого психологічного впливу на особовий склад, стало цілком реальною загрозою. При

цьому, за словами аналітиків, механізм дії такої зброї заснований на використанні ультразвукових хвиль, електромагнітних полів і мікрохвиль різних властивостей.

Одним із головних завдань у захисті національної безпеки має бути виявлення таких загроз та їх оперативна нейтралізація. Доступні заходи захисту інформації та забезпечення безпеки також поділяються на дві групи [6]:

- захистити інформаційні системи від пошкоджень, а інформацію – від розкриття та перехоплення;
- захищають психіку осіб від цілеспрямованого інформаційно-психологічного впливу.

Розробка та впровадження цих комплексних заходів потребує створення окремого відділу у сфері інформаційної безпеки. Морально-психологічна підтримка військ передбачає використання комплексу заходів стримування, які застосовуються під час гібридної війни. Сьогодні кілька інститутів і аналітичних центрів розробляють різноманітні методи дослідження морально-психологічного стану військ. В рамках цих досліджень вивчалася безпека психологічної та психоенергетичної діяльності. Для протидії цілеспрямованим повідомленням та психологічним впливам Командування ЗСУ передбачає такі методи [7]:

- дослідження психологічних методів;
- використовувати всі доступні військовослужбовцям види психологічної роботи для здійснення цілеспрямованих заходів захисту.

Усі ці заходи необхідні для встановлення стійкого захисту від інформаційного впливу та підготовки військовослужбовців до відсікання інформації, що має прямі ознаки впливу з метою дестабілізації їх морально-психологічного стану. Напад противника не повинен бути причиною зниження боєздатності військ, зниження мотивації та пригнічення волі. Велике значення має проведення виховної роботи та організація вільного часу воїнів.

Точно передбачивши, які заходи буде застосовувати потенційний супротивник, необхідно вдаватися до атак з метою блокування його можливостей. Такі дії, як:

- навмисне введення супротивників в оману щодо запланованих заходів і методів боротьби із загрозами інформаційній безпеці;
- порушення роботи засобів зв'язку та інформаційних систем;

- свідоме спотворення роботи інформаційних систем противника;
- виявляти та знищувати опорні пункти противника, що діють на території України;
- отримувати конфіденційну інформацію про наміри противника знизити рівень безпеки військ і використовувати цю інформацію для розробки стратегії оборони;
- використовувати морально-психологічні засоби придушення інформаційної потужності противника.

Серйозна вразливість автоматизованих військових систем командування та управління також виникає через передачу інформації закритого характеру через відкриті лінії зв'язку, що часом дозволяють собі цивільні експерти. Цю загрозу необхідно якомога швидше стримати.

Висновки. Незаперечним є той факт, що сучасні загрози інформаційній безпеці – це виклики, які виходять далеко за межі національних кордонів нашої країни, не лише посягаючи на національний простір, а й спричиняючи серйозні глобальні наслідки. Зважаючи на це, попередження та реагування на сучасні інформаційні загрози потребує не лише розвитку законодавчої бази, а й функціонування інституційних механізмів забезпечення інформаційної безпеки, у тому числі освіти. Це послідовна та системна діяльність національних правоохоронних органів щодо ефективної реалізації національних інтересів в інформаційній сфері, здатна не лише своєчасно реагувати на інформаційне шахрайство та поширення неправдивої інформації, а й запобігати поширенню інформації.

Крім того, враховуючи існуючі глобальні загрози та виклики, видається можливим ефективна протидія інформаційній агресії шляхом залучення до цього процесу міжнародних організацій, інституцій та міжнародної спільноти. Адже, як доводить сьогоднішня реальність, війна в інформаційній сфері не знає кордонів.

Список використаних джерел

1. Боднар І. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. N 1. С. 68–75.
2. Інформаційна безпека. Підручник. Під ред. В.В. Остроухова. К.: Видавництво Ліра-К, 2021. 412 с

3. Лизанчук В.В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник. Львів: ЛНУ ім. Іва-на Франка, 2017. 725 с

4. Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник. К.: КНТ, 2010. 776 с.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 25 лютого 2017 року No 47/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/47/2017>.

7. Стратегія інформаційної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#n1>

ПОМІЧНИК ВЕТЕРАНА – РЕІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Р.Ю. Зоркін, О.Ф. Авдєєнко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Складні випробування війни, дивовижні переживання та надії про життя після військової служби – це всі частини шляху ветерана, який здійснює свій перехід до цивільного життя.

Перехід від військового до цивільного життя є важливим етапом у житті кожного ветерана і частиною процесу їх повернення в суспільство після служби. Цей час нерідко включає значні проблеми, починаючи від психологічної адаптації, до впорядкування практичних аспектів, таких як отримання цивільної роботи, звикання до нового домашнього життя, і вивчення доступних ресурсів та підтримки. Все це вимагає сприятливого підходу, сильного соціального зв'язку та ретельного планування. Однак, із правильними засобами та ресурсами, українські ветерани можуть успішно пройти цей процес і побудувати продуктивне власне цивільне життя.

Згідно з даними Міністерства у справах ветеранів України станом на 1 серпня 2023 року до Єдиного державного реєстру

ветеранів війни вже занесено інформацію про 908 832 ветерана війни. Утім, ніхто не береться прогнозувати, скільки ветеранів бойових дій буде після перемоги.

Українські Захисники і Захисниці це цвіт нашої нації. І поки вони захищають Україну на фронті, наша країна має зробити все, щоб після перемоги вони могли безпроблемно реінтегрувати у цивільне життя у громадах. І належна освіта – один із важливих інструментів успіху для них. Саме для цього в Україні відкриваються Центри ветеранського розвитку на базах потужних вишів. Сьогодні вже відкрито десять таких центрів. Перший Центр ветеранського розвитку в Україні відкрито 15 червня 2023 року у місті Дніпро на базі університету митної справи та фінансів. У Вінниці Центр ветеранського розвитку діє на базі Вінницького Національного технічного університету; у Львові – на базі Національного університету «Львівська політехніка»; у Миколаєві – при Чорноморському національному університеті ім. Петра Могили; в Житомирі – на базі Державного університету «Житомирська політехніка»; в Києві – при Національному авіаційному університеті; у Харкові – на базі Національного університету ім. В.Н. Каразіна; у Сумах – на базі Сумського державного університету та у Полтаві – на базі Полтавського державного медичного університету і Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка».

Заклади розташовані в корпусах зазначених вишів, мають сучасний дизайн, обладнані необхідною офісною технікою та меблями з урахуванням вимог інклюзивного доступу. Завдяки наявним у вишах потужним освітнім спроможностям, у Центрах демобілізовані військові та їхні рідні матимуть змогу проходити професійну підготовку та перепідготовку, отримуватимуть необхідну психологічну, соціальну, юридичну та іншу допомогу в межах реінтеграції від військового до цивільного життя. Завдяки новій освіті наші захисники і захисниці зможуть знайти себе у мирному житті.

Крім освітніх програм для ветеранів й ветеранок у центрах також проходитимуть спеціалізоване навчання майбутні помічники ветерана – ті, хто зустрине наших воїнів після перемоги, та за принципом «рівний – рівному» сприятимуть поверненню Захисників і Захисниць у цивільне життя. Адже саме ця категорія осіб, як ніхто інший, зможуть допомогти побратимам подолати цей непростий шлях.

Фактично, це буде той, хто фасилітує діалог між органами місцевої влади, медичними закладами і Захисником.

Тож зараз відбувається розвиток експериментального проєкту Мінветеранів із впровадження в Україні інституту помічника ветерана. На 550 запланованих посад помічників у 10 пілотних регіонах вже є понад 570 кандидатів. Прийом заяв від бажаючих відбувається через інформаційний портал Е-ветеран. Середній вік майбутніх фахівців складає 40-43 роки, 54% поданих заяв на конкурс – від жінок, 46% – від чоловіків. Усі кандидати мають вищу освіту, більшість з них – рівень магістра. Кандидатами у помічники ветеранів є ветерани війни, члени їхніх сімей, або члени родин загиблих захисників і захисниць.

Після конкурсного відбору майбутні фахівці проходять кількатижневі навчання у Центрах ветеранського розвитку. Навчання відбувається за спеціально створеними освітніми програмами. Після успішного складання тестів, нових фахівців працевлаштовують в Сервісні офіси у справах ветеранів у територіальних громадах, долучених до експериментального проєкту. Також робочі місця для помічників ветеранів створені у деяких Управліннях соціального захисту населення й органах Пенсійного фонду. Там вони надають, зокрема, консультативний, інформаційний, процедурний супровід в межах переходу від військової служби до цивільного життя.

Центри ветеранського розвитку – це проєкт Мінветеранів на виконання плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору на період до 2030 року, що реалізується за ініціативи першої леді України Олени Зеленської. Наступного року планується масштабувати цей проєкт по всій Україні. Після завершення «пілоту» проєкт буде масштабований по всій Україні, загалом до кінця 2024 року заплановано роботу 15 тисяч помічників ветеранів. У Державному бюджеті України на 2024 рік закладено відповідні кошти. (Видатки на програми ветеранської політики в державному бюджеті на 2024 рік збільшено вдвічі: з 6,8 млрд грн до 14,3 млрд грн порівняно з 2023 роком. Зокрема, у затвердженому бюджеті закладено: 2,69 млрд гривень субвенції місцевим бюджетам на впровадження інституту помічника ветерана.)

Також сьогодні вже створена робоча група з розроблення проєкту професійного стандарту за професією «Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб».

Міністерством у справах ветеранів України вирішується питання обміну практичним досвідом між експертами з ветеранської політики інших країн, можливість стажування фахівців, зокрема, помічників ветеранів тощо.

Говорячи про Центр ветеранського розвитку в Україні, ми розуміємо, що ті, хто захищає нас на фронті, повинні отримати підтримку держави, щоб після перемоги повернутися до своїх родин, до мирного життя і почуватися комфортно. Ми знаємо, наскільки важливим є фронт відновлення країни. Наші воїни після перемоги будуть активними учасниками розбудови. Тож Центр ветеранського розвитку – це те, що допоможе людині, яка повертається з війни, здобути необхідні знання та навички, щоб інтегруватися в економіку, працювати, забезпечувати свої родини і відновлювати країну.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФАКТОР ЯК ЗАСІБ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

А.О. Худавердова

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Широкомасштабне вторгнення російської федерації в Україну стало серйозним викликом не лише для нашої держави, але й для всіх країн світу, що поділяють демократичні цінності. Війна України з росією – це руйнація всього світового порядку, побудованого на принципах міжнародного права. Саме спільні цінності та погляди України з світовою спільнотою зумовили політичну та дипломатичну підтримку країни, надання військової техніки, озброєння та обладнання, що є надзвичайно необхідним для відсічі агресора та здобуття перемоги!

Надана міжнародна військова матеріально-технічна допомога дозволила змінити баланс сил і стала одним з вагомих чинників, що забезпечили успішні наступальні дії Сил оборони України. Сучасні зразки озброєння та військової техніки по багатьох параметрах перевищують можливості зразків радянського виробництва, які застосовувались на початку російсько-української війни. Проте важливим проблемним питанням сьогодні залишається якісна підготовка особового складу, що ураховуватиме та впроваджуватиме особливості методів, засобів, способів ведення війни ворогом, адже

провідна роль на полі бою навіть у ХХІ сторіччі відводиться військовослужбовцю.

Досвід російсько-української війни показує що пріоритетними інструментами реалізації дій країни-агресора є не лише зброя. Кожного дня частішають випадки використання ворогом інформаційних технологій, проведення інформаційно-психологічних операцій, психологічних тисків, що спрямовані як на військові структури так і на цивільне населення. Проблема викривлення інформації сьогодні також заповонила інформаційний простір користувачів різних мереж та месенджерів, різних за статтю, та віком. Свідомі громадяни України борються з поширенням фейків, але залишаються під загрозою порушень ментального здоров'я. Найбільш вразлива категорія була і є – військові. Хоч і держави-партнери систематично простягають руку допомоги виділяючи технічні засоби у тому числі засоби інформаційного протиборства проте досвід військових дій на території України виявляє що на поведінку, морально-психологічний і психічний стан військовослужбовців, а також психологічні травмування значний вплив має інформаційний фактор, що передбачає потужний інформаційно-психологічний тиск противника на особовий склад через соціальні мережі, СМС-повідомлення, засоби масової інформації; розповсюдження через Інтернет-ресурси списків особового складу військових частин (підрозділів) та їх домашніх адрес, номери військових частин та місце їх дислокації; фейкова інформація про зраду командирів (начальників); дефіцит інформації про обстановку, можливі загрози; нестача інформації, яка необхідна для прийняття рішень; часта відсутність зв'язку з іншими підрозділами; відсутність інформації про результати дій сусідніх підрозділів і про результати власних підрозділів, які виконували завдання на окремих напрямках, у відриві від основних сил. Результат – втрата емоційної та психологічної рівноваги, незадовільний морально-психологічний стан, недовіра до командирів, рідних, близьких, прийняття невірних рішень на підґрунті недостовірності інформації, втрата впевненості у своїх діях та діях співслужбовців, obsesивно-компульсивні розлади та інші психічні проблематики тощо, зниження якості виконання бойових завдань.

Все це вимагає негайної розробки комплексу заходів щодо створення ефективної системи захисту та протидії інформаційній агресії ворога, впровадження сучасних засобів РЕБ та інших технологій країн-партнерів з інформаційної боротьби, формування навичок особового

складу щодо реагування на випадки інформаційно-психологічних операцій і тисків, формування аналітичного та критичного мислення у особового складу. Такі заходи забезпечать оптимальний морально-психологічний стан особового складу, якісне і оперативне прийняття важливих рішень, що безпосередньо будуть відобразитися на результатах виконання бойових завдань, та прискорять перемогу України!

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ

О.О. Попов, викладач кафедри психології та педагогіки

О.Є. Малютін

С.О. Стицький

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Вплив інформаційної агресії Росії на суспільно-політичну діяльність в Україні був розглянутий в дослідженнях В. Бебика, С. Беляя, О. Бойка, Ю. Довгаля, Л. Коваленка, Д. Корнієнка, В. Петрика, Г. Почепцова, Т. Ткачука та ін.

У сучасному світі інформація відіграє ключову роль у формуванні суспільних думок, уявлень та ставлень. Інформаційні технології забезпечують миттєвий доступ до новин і подій, але на жаль, вони також можуть бути використані для поширення дезінформації, маніпуляції та агресії. Одним із прикладів такої інформаційної агресії є вплив Російської Федерації на суспільно-політичну стабільність в Україні.

Прояв інформаційної агресії Росії відбувається на різних рівнях, включаючи масові медіа, соціальні мережі та інші онлайн-платформи. Основна мета такої агресії полягає в спотворенні фактів, створенні негативного образу України, посиленні конфліктів і розбрату в українському суспільстві, а також впливі на політичний процес та прийняття рішень.

Одним з найефективніших інструментів інформаційної агресії є поширення дезінформації та фейків. Російські медіа та інтернет-ресурси активно поширюють непідтвержені новини, маніпулюють фактами та створюють негативний наратив щодо України. Це створює суперечки, конфлікти та недовіру серед українського населення, що негативно впливає на суспільну єдність та політичну стабільність.

Соціальні мережі також використовуються як інструмент інформаційної агресії. Російські пропагандистські організації активно розповсюджують антиукраїнський контент, спонукають до насильства та розбрату, створюють штучні конфлікти між різними групами населення. Це може призвести до загострення соціальних напружень та порушення суспільної гармонії.

Політичний процес також стає предметом дезінформації та маніпуляції з боку Росії. Зокрема, розповсюдження фейкових новин про політичні події, вплив на громадську думку та виборчі процеси, фінансування політичних сил або створення фальшивих політичних організацій. Це може спричинити розкол у політичних структурах, втрату довіри громадян до політиків та загрозу національній безпеці.

Вплив інформаційної агресії Росії на суспільно-політичну стабільність в Україні є серйозним викликом. Для протидії цьому важливо впроваджувати ефективні заходи на різних рівнях. До них можуть належати:

- підвищення медіа освіти та критичного мислення серед населення, зокрема, шляхом включення відповідних програм у систему освіти;

- розвиток незалежних, об'єктивних та професійних медіа, які забезпечуватимуть достовірну інформацію та контрвагу пропагандистським джерелам;

- зміцнення кібербезпеки та протидія поширенню дезінформації в онлайн-середовищі шляхом співпраці з міжнародними партнерами, вдосконалення законодавства та ефективного контролю;

- підтримка громадських організацій, які займаються розкриттям пропагандистських спроб та протидією інформаційній агресії;

- залучення міжнародної спільноти до спільних зусиль у протидії інформаційній агресії та підтримки суверенітету та територіальної цілісності України.

Для ефективної боротьби з інформаційною агресією Росії важливо також звернути увагу на підвищення критичного мислення та медіаграмотності серед населення. Інформаційна грамотність допоможе громадянам розрізняти достовірну інформацію від дезінформації, виявляти маніпуляції та зловживання інформацією. Освітні установи та організації на різних рівнях та громадські організації можуть проводити навчальні програми, семінари та тренінги з медіаграмотності, сприяючи розвитку критичного мислення та аналітичних навичок серед населення.

Незалежні та об'єктивні медіа є важливим фактором в протидії інформаційній агресії. Уряд повинен сприяти розвитку незалежних медіа, створюючи сприятливі умови для їх роботи, зокрема, шляхом прозорого розподілу державних рекламних бюджетів і запобігання концентрації власності у медіа сфері. Крім того, важливо підтримувати журналістів, які працюють в умовах інформаційної агресії, і захищати їх право на свободу слова та безпеку.

Зміцнення кібербезпеки є одним з невід'ємних аспектів протидії інформаційній агресії. Уряд повинен сприяти розвитку кіберзахисту, вдосконалювати законодавство щодо кібербезпеки та ефективного контролю за діяльністю в цій сфері. Важливо співпрацювати з міжнародними партнерами для обміну інформацією та координації заходів з кібербезпеки.

Громадські організації можуть відігравати важливу роль у протидії інформаційній агресії. Вони можуть займатися моніторингом дезінформації, розкриттям пропагандистських спроб та публікацією достовірних фактів. Також вони можуть проводити освітні кампанії, організовувати публічні заходи та дискусії, спрямовані на підвищення обізнаності громадськості щодо інформаційної агресії та їх наслідків.

Окрім цього, міжнародна співпраця є важливим аспектом протидії інформаційній агресії. Країни повинні спільно працювати над обміном інформацією, аналізом загроз та розробкою стратегій протидії дезінформації. Укладання міжнародних угод та створення спеціальних механізмів співробітництва можуть сприяти ефективній боротьбі з інформаційною агресією.

Загалом, протидія інформаційній агресії вимагає комплексного підходу, що включає освіту, медіаграмотність, зміцнення кібербезпеки, міжнародну співпрацю та активну участь громадськості. Тільки шляхом спільних зусиль і координації можна ефективно протидіяти дезінформації та забезпечити доступ до об'єктивної та достовірної інформації для суспільства.

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА РОДИНАМ УКРАЇНСЬКИХ ЗАХИСНИКІВ

В.А. Буренко, Р.Ю. Зоркін

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

З початком збройного конфлікту в Україні потреба в психосоціалній підтримці населення значно зросла, адже люди зіткнулися із такими кризовими подіями, до яких неможливо бути готовим. Через ескалацію збройного конфлікту в Україні багато людей втратили рідних, житло, вимушені були покинути власні домівки, були розлучені з рідними, перебували під обстрілами чи тимчасовою окупацією. Все це має значний вплив на людей, які постраждали, викликаючи у них дистрес, а в подальшому це може призвести до проблем із психічним чи фізичним здоров'ям. Всі вони потребують допомоги.

Найбільш відома організація в світі, яка надає допомогу постраждалим від надзвичайних ситуацій і збройних конфліктів, це Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця – найбільша у світі група (веде гуманітарну діяльність по всьому світу, має в своїх лавах до 100 млн волонтерів) гуманітарних, недержавних організацій, яка складається з:

- Міжнародного комітету Червоного Хреста;
- Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця;
- 192 національних товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

Для вирішення зазначених проблем на допомогу нашій країні приходять різні добровільні організації. Одна з них це Товариство Червоного Хреста України (ТЧХУ) – всеукраїнська, добровільна, гуманітарна організація, яка допомагає державі у наданні гуманітарної допомоги під час збройних конфліктів та в мирний час, допомагає державі у реагуванні на всі надзвичайні ситуації в країні, забезпечує допомогу найменш соціально незахищеним верствам населення, та є частиною Міжнародного Руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Товариство було офіційно визнано Міжнародним Комітетом Червоного Хреста ще 29 вересня 1993 року.

Свою діяльність у напрямку психосоціальної допомоги Український Червоний Хрест розпочав ще у 2014 році, але з початком широкомасштабної агресії рф кількість людей, які потребують такої підтримки, зростає в рази. Психологічний напрям роботи ТЧХУ включає в себе низку важливих аспектів для підтримки психічного благополуччя людей, які пережили кризові ситуації або були зазначені війнами та конфліктами.

Для підтримки населення України ТЧХУ із початку збройного конфлікту надає першу психологічну допомогу, базову психосоціальну підтримку як у місцях переміщення, так і в нових місцях проживання людей, які вимушені були покинути свої домівки. Окрім того, волонтери ТЧХУ надають психосоціальну підтримку людям і в пунктах видачі гуманітарної допомоги, де є скупчення людей. Для дітей і дорослих волонтери та співробітники ТЧХУ проводять заходи з метою підтримки, – це і заняття з елементами творчості, і рекреаційні заходи та активні ігри, і структуровані заняття для підвищення емоційної стійкості, і психоедукаційні заходи для дорослих.

Також ТЧХУ надає психологічну допомогу військовослужбовцям, ветеранам та їх сім'ям у різних аспектах. Ось деякі з їх ініціатив:

- Консультація та психотерапія. Червоний Хрест надає конфіденційні консультації та психотерапію військовослужбовцям та ветеранам, які стикаються з посттравматичним стресовим розладом та іншими психологічними травмами внаслідок служби.

- Підтримка після війни. Організація допомоги ветеранам і їхнім родинам в адаптації після повернення із зони бойових дій, допомагаючи їм інтегруватися в цивільне життя.

- Тренінги для психологічної стійкості. Червоний Хрест проводить навчальні заходи та тренінги для військовослужбовців для збереження психічного здоров'я під час служби та після неї.

- Допомога сім'ям. Організація надає психологічну підтримку сім'ям військовослужбовців, які можуть зіткнутися зі стресом та труднощами внаслідок участі членів родини в бойових діях.

- Робота з ветеранами-інвалідами. Червоний Хрест сприяє реабілітації та соціальній інтеграції ветеранів з обмеженими можливостями, надаючи психологічну підтримку та підготовку до працевлаштування.

Психологічна допомога військовослужбовцям, ветеранам ЗС України та їх сім'ям є важливим аспектом роботи ТЧХУ. Всі вони потребують психологічної підтримки.

Наприклад психологічна діяльність Червоного Хреста в США спрямована на забезпечення психічного благополуччя та підтримку людей у складних життєвих ситуаціях. Американський Червоний Хрест також надає психологічну допомогу військовим через свої програми і служби підтримки. Це може включати консультації психологів, групову підтримку військових та їх сімей, а також освіту щодо психічного здоров'я та стрес-менеджменту.

З 24 лютого 2022 року волонтери і співробітники Товариства Червоного Хреста України майже цілодобово працюють в різних куточках України та вже надали психосоціальну допомогу майже пів мільйона осіб. Станом на теперішній час у різних регіонах країни функціонує понад 60 кімнат та 7 центрів психосоціальної підтримки. Мешканці 22 областей України можуть звернутися до центрів Українського Червоного Хреста для участі в різноманітних групових заходах, спрямованих передусім на підтримку вразливих груп населення.

ТЧХУ також провело серію тренінгів із першої психологічної допомоги для викладачів вищих навчальних закладів України. Учасники тренінгів здобули знання про психічне здоров'я, покращили навички ефективного надання психологічної допомоги, ознайомилися із системою психологічної підтримки студентів і викладачів. Тренінги проводять у рамках Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, ініційованої першою леді України Оленою Зеленською.

В серпні цього року ТЧХУ та київська влада підписали Меморандум про співпрацю в реабілітації українців, які постраждали під час війни.

В 11 областях України триває реалізація проєкту Українського Червоного Хреста з мінної безпеки.

Негативні стани психіки українців, які виникли внаслідок жорстокої широкомасштабної війни, можуть бути подолані завдяки спільній роботі всіх членів суспільства, зокрема співробітників та волонтерів Товариства Червоного Хреста України. Будь-яка робота, в тому числі й психосоціальна підтримка, має базуватись саме на потребах людей.

**ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗС УКРАЇНИ ВІД
ГРОМАДСЬКОГО РУХУ «ЖІНОЧА СИЛА УКРАЇНИ»**

*Д.О. Шкуренко, Р.Ю. Зоркін
Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Десятий рік Україна захищає свою територіальну цілісність від агресії російської федерації. Сьогодні, під час війни України проти росії, в бойових діях з боку України задіяні десятки тисяч осіб. Всі вони вже тривалий час відірвані від своїх родин. Сім'ї ж військовослужбовців, які очікують на повернення своїх близьких із зони бойових дій, переживають великий стрес і тривогу.

Сьогодні тисячі українських родин у зв'язку з російською широкомасштабною агресією стали родинами військовослужбовців вимушено і, відповідно, неочікувано. Участь людини в бойових діях це завжди стрес. Так само у стресовому стані перебувають і родини українських захисників. Саме з метою надання фахової допомоги в Україні почав діяти проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців», заснований колективом громадської організації «Громадський рух «Жіноча Сила України».

Громадська організація «Громадський рух «Жіноча Сила України» була зареєстрована в Україні ще у 2014 році, проте сам проєкт «Служба психосоціальної підтримки сімей військовослужбовців» був започаткований після широкомасштабної агресії росіян в березні 2022 року. Цей проєкт зараз є ключовим в організації, але ще започатковано й пілотний проєкт груп підтримки родин зниклих безвісти українських захисників.

Основний напрямок організації «Жіноча Сила України» це:

- надання консультацій із соціальних питань та психологічної підтримки родинам військовослужбовців;
- проведення групи підтримки для дружин та матерів військовослужбовців;
- створення інформаційного матеріалу з корисними рекомендаціями для родин військових – листівок, посібників, матеріалів на сайті та в соціальних мережах;

- проведення навчання для психологів та експертів інших організацій щодо консультування та підтримки сімей військовослужбовців;

- збирання аналітичного матеріалу з найбільш поширених питань, які турбують родини військовослужбовців;

- вивчення досвіду країн членів НАТО, щодо роботи з сім'ями військовослужбовців та адаптування його в Україні;

- співпраця з органами влади, військовими структурами, військовим духовенством, ЗМІ для налагодження співпраці з сім'ями військовослужбовців.

Щодня з 10-ї ранку до 8-ї вечора усі, хто потребує психологічної допомоги, можуть звернутись на гарячу лінію. Гаряча лінія була створена на запит Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України. ГУ МПЗ допомогло в поширенні контактів через військові частини. Дзвінки на номер з мобільних безкоштовні як в Україні, так і на території Польщі. Крім того, існує можливість звернутися до психологів через Telegram.

На телефонній лінії і в групах підтримки роботу забезпечують фахові психологи, які мають базову психологічну освіту і мають додаткову спеціалізовану підготовку з кризового консультування. Крім того, вони мають великий практичний досвід психологічного консультування. Якщо виникають питання, на які вони не знають відповіді, то консультуються зі спеціалістами за напрямками: у військових з цивільно-військового співробітництва, у військових психологів, спеціалістів соціального супроводу та з іншими фахівцями. Після консультації вони надають інформацію так, щоб людина знала, до кого і в якій послідовності вона може звернутися в усній або письмовій формі.

У своїй роботі громадська організація спирається на стандарти НАТО. Вивчається досвід багатьох країн, зокрема США, Ізраїлю, Канади, Британії, країн Балтії. Так Сполучені Штати мають одну з найсучасніших комплексних програм підтримки сімей військовослужбовців, яка функціонує в армійській структурі. Тема психологічної підтримки сімей військовослужбовців в американській армії має велике значення, адже кількість родичів військовослужбовців більша, ніж кількість військовослужбовців, які перебувають на дійсній військовій службі (їх понад 1,5 мільйона, а самих військових 1,3 мільйона). Також вивчався досвід телефонного

консультування в організації «NATAL» – спеціальний центр кризової допомоги в Ізраїлі, що має кризову гарячу лінію, на якій консультують, зокрема, військових ветеранів і членів їхніх родин.

З моменту, коли почала діяти телефонна лінія проекту Громадського руху «Жіноча Сила України», опрацьовано понад 3000 звернень різного характеру, це понад 3600 годин роботи консультантів-психологів. Проведено понад сто групових заходів підтримки для дружин і матерів військовослужбовців, як правило, онлайн. Сьогодні в команді проекту 40 осіб, серед них психологи, менеджерський склад і комунікаційна команда. Також є діючі військові психологи, які на волонтерських засадах виступають як ментори і допомагають вдосконалювати уміння команди.

З інформацією проекту можна ознайомитися:

- на сайтах: <https://www.pidtrymka.in.ua/> та <http://syła.in.ua/>;

- на сторінці в Facebook: [https://www.facebook.com/syła.in.ua](https://www.facebook.com/syła.in.ua;);
<https://www.facebook.com/druzhynivijskovoslužhbovciv>;
<https://www.facebook.com/momsdreamcity>;

- на сторінці в Instagram:
https://www.instagram.com/empowering_women_in_ukraine/;

- на Telegram каналі @pidtrymkainua.

Головне – не залишатись наодинці зі своїми переживаннями і звертатись по допомогу, коли є потреба. Тому, основне завдання проекту Громадського руху «Жіноча Сила України» – допомогти родинам, навчити їх комунікувати по-новому, щоб не травмувати одне одного. Це не просто проєкт, а спільнота, де сім'ї можуть знайти розуміння та підтримку, навчитися ефективній комунікації й налагодити зв'язок після вимушеної розлуки. Проєкт створений для того, щоб ця допомога була доступною кожній сім'ї українського військового.

Досвід та напрацювання інших країн з надання допомоги сім'ям військовослужбовців є дуже цінними і потрібними для України зараз. Але українці не лише навчаються в зарубіжних колег, а й часто діляться своїм досвідом. Робота українських психологів завжди викликає повагу в зарубіжних колег. Україна сьогодні напрацьовує досвід психологічної допомоги, якого немає в інших країнах світу. Очевидно, що в перспективі вже українській фахівці будуть передавати досвід колегам за кордоном.

Сьогодні в Україні збільшується попит на психологічну допомогу, тому Національна служба здоров'я України разом з всесвітньою організацією охорони здоров'я розробляє новий пакет послуг, щоб пацієнти могли отримувати консультації та психологічну допомогу на первинному рівні, у свого сімейного лікаря, терапевта тощо.

СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ

Ю.О. Вівчарчин

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

На сьогоднішній день один з очевидних способів впливу росії на моральних дух українського народу – інформаційний вплив у всіх сферах життя та діяльності. Російська федерація продовжує використовувати проти України активні форми інформаційної війни та вдається до явної пропаганди з метою консолідації власного населення, дестабілізації внутрішньої ситуації в нашій державі, а також «легітимізації» своїх агресивних дій на зовнішній арені.

Інформаційна війна – це цілеспрямований вплив на суспільну свідомість противника для досягнення інформаційної переваги, політичних чи військових цілей. Метою такої війни не є завоювання чи втримання територій, її завдання провокувати хаос, створювати безперервний конфлікт і постійноздійснювати генерування провокацій і постановочних військових подій для зомбі-ЗМІ.

Україна на сьогодні є відкритою в інформаційному відношенні державою, вона підключена до Глобальної інформаційної інфраструктури, але інформаційними системами низького рівня, тому це все робить її вразливою до інформаційної зброї.

Сучасна боротьба нашої держави за власну незалежність – це свого роду й інформаційна боротьба, яка здійснюється в таких формах:

- інформаційної розвідки – пошуку, збору, обробки та аналізу інформації про інформаційні ризики і загрози;
- планування інформаційних заходів тактичного (локального, внутрішньо-українського), оперативного (що зачіпає країни-сусіди

держави) і стратегічного (спільно з державами, які впливають на розвиток геополітики) рівнів;

- проведення заходів інформаційного характеру (інформаційних операцій, дій, акцій) в цілях реалізації завдань внутрішньої і зовнішньої політики держави;

- оцінки ефективності інформаційних заходів – визначення рівня досягнення успіху.

Аналіз інформаційних мереж дозволив виокремити напрями за якими наша країна здійснює заходи з протидії інформаційній агресії рф:

- проведення дипломатичних переговорів з окремими країнами, які мають великий вплив на міжнародній арені, для отримання підтримки в боротьбі з агресією рф;

- проведення активної співпраці з іншими країнами, з іноземними організаціями, дипломатичними місіями та іншими зацікавленими сторонами з метою створення стратегій для боротьби з інформаційною агресією рф;

- розробка та проведення інформаційних кампаній, спільно з міжнародними союзниками, які висвітлюють вплив інформаційної агресії на стабільність та безпеку в регіоні;

- співпраця та взаємодія з ООН, ОБСЄ та регіональними форумами, для залучення уваги до проблеми об'єктивного висвітлення подій в Україні;

- залучання закордонних медіаорганізацій та журналістів, а також військових журналістів, які висвітлюють події в Україні, поширюють правдиву інформацію про ситуацію в Україні та викривають дезінформацію (з метою щоб світова спільнота не забувала, що росія зробила та продовжує робити в Україні);

- поширення інформаційних кампаній не тільки на внутрішню аудиторію, але й на міжнародну спільноту, для підтримання репутації та національної безпеки. Участь в міжнародних форумах та конференціях для публічного обговорення проблеми інформаційної агресії та сприяння об'єднанню зусиль з протидії агресії;

- фінансування спеціальних досліджень, в тому числі наукових досліджень в галузі медіаграмотності та протидії дезінформації;

- створення підтримки незалежних медіа, тобто забезпечення підтримки та законодавчий захист незалежних медіаорганізацій;

– створення та поширення інформаційних матеріалів, які пропагують позитивний образ України, її культурні події, історії, досягнення та інші позитивні аспекти життя;

– активні дії в соціальних мережах, для поширення позитивних повідомлень та фактів, які викривають дезінформацію та фейкову інформацію;

– створення веб-сайтів і онлайн-курсів, платформ, організація семінарів, лекцій, тренінгів, інтерактивних робіт про медіаграмотність (з метою виявлення фейкових новин та сприяння розвитку у користувачів критичного мислення);

– починаючи з шкільної програми учнів, включення уроків з медіа грамотності (навчання дітей вмінню розрізняти достовірну інформацію від фейкової, а також навчання як розуміти скриті завдання медійної маніпуляції);

– проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з біженцями та переміщеними особами (з метою надання їм необхідної допомоги).

Робота з військовослужбовцями щодо підвищення їхньої здатності діяти в умовах інформаційної війни та агресії також дуже важлива, тому у Збройних Силах України була створена розгалужена система спеціальних органів, головним завданням яких стала протидія інформаційно-психологічному впливові супротивника, яка здійснюється цілеспрямовано та за єдиним планом. Основні зусилля спрямовуються на:

– розробку та впровадження контрінформаційних операцій для виявлення та надання відповіді на інформаційні атаки росії;

– підвищення морально-психологічного стану військ, які безпосередньо беруть участь у бойових діях та їх стійкість протистоянню інформаційно-психологічному впливові супротивника;

– створення протидії інформаційно-психологічному впливові супротивника в тих з'єднаннях і підрозділах, які виявили найменшу стійкість;

– недопущення випадків дезертирства, здачі в полон, а в разі здійснення таких дій, висвітлення та обговорення їхніх негативних наслідків для тих, хто це зробив;

– пропагандистсько-виховну роботу з військовополоненими й активне їх використання у контрпропаганді;

– інформаційно-роз'яснювальну роботу з населенням на прифронтових територіях.

Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що протидія інформаційній агресії є одним з напрямів забезпечення національної безпеки, в тому числі інформаційної безпеки нашої держави. Висвітлення на міжнародній арені, співпраця з іноземними організаціями, проведення різноманітних тренінгів, переговорів та занять з медіаграмотності – це стратегії спрямовані на зміцнення безпеки нашої держави та протидію російській інформаційній агресії. Усі ці заходи суттєво зміцнюють інформаційний діалог, надають доступ до правдивої інформації, протидіють інформаційній агресії, а також підтримують громадську свідомість, що зараз є дуже важливим для нашої держави. Україна постійно впроваджує вище перераховані заходи для досягнення інформаційної безпеки армії та суспільства.

ПРОПАГАНДА У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Я.А. Канюка

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Пропаганда відіграє важливу роль у війні, будучи ефективним інструментом для формування ідеології, впливу на громадську думку та мобілізації суспільства. Зазвичай пропаганда відтворюється через різні медійні канали та інформаційні платформи з метою досягнення стратегічних цілей. Пропаганда використовується у війні задля формування образу ворога (або героя) мобілізації (або розбалансування) суспільства, вплив на громадську думку (як правило, в межах інтересів певних зацікавлених сторін), створення психологічного тиску на опонента тощо. Отже, вплив пропаганди може бути як конструктивний, так і деструктивний.

Досягнення того чи іншого ефекту пропаганди відбувається різними методами. З часів використання інформаційного простору як безумовного та невідомого інструменту у війнах та військових конфліктах кількість методів пропаганди зростає, а розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій додали цим методам більш простого розповсюдження та ефективності.

Розглянемо деякі методи та тактики пропаганди, що найчастіше використовуються сьогодні: «whataboutism»; «опудало»; «образ жертви».

Почнемо з такої тактики пропаганди як «whataboutism». Вона передбачає відповідь на критику чи поставлене запитання у форматі «А як щодо...?». Тобто «переведення стрілок» на недоліки опонентів. Натяк на те, що вони не мають морального права критикувати, оскільки самі мають такі ж або, навіть, серйозніші проблеми, не дотримуються тих принципів, про які публічно заявляють. Вона заснована на логічній хибі «Te quoque» («сам такий», або «подивись на себе»). Ця тактика часто використовується для відвернення уваги від основного обговорюваного питання чи виправдання власних дій. Нариклад, за рахунок зміни фокусу, виправдання або релятивізація, використання відвернення від відповідальності, створення враження двозначності, порівняння з іншими ситуаціями.

Цю тактику росіяни використовують вже достатньо давно. Так, російський політолог А. Галлямов писав у 2021 році після перегляду пресконференції В. Путіна: «Путінський вотебаутизм має вже зовсім гротескний характер. Собчак питає його про тортури в системі ФСВП, а він першим же ділом починає доводити, що і в Європі теж катують. Здавалося б, причому тут Європа? Але ні, причому, виявляється» [2].

Також можна пригадати, яким чином реагувала Росія на критику власних агресивних дій, (у тому числі агресивної війни проти України, яка триває з 2014 року). Російський агітпроп згадує про операції НАТО в Югославії, Іраку та Афганістані. Те, що вони проводилися проти людиноненависницьких диктатур, які займалися етнічними чистками та міжнародних терористичних мереж, пропагандистів «не хвилює». Відомий наратив російської пропаганди про «8 років бамбілі Донбас» та «дітей Донбасу» також належить також до «whataboutism». Також прикладом застосування «whataboutism» у російсько-українській війні може бути реакція РФ на звинувачення у порушеннях прав людини та міжнародних норм: знищення об'єктів критичної інфраструктури, гвалтування та катування мирного населення та військовослужбовців, знищення культурних цінностей, безліч ракетних ударів по мирному населенню в місцях масового скупчення (вокзали (Краматорськ), торговельні центри (Харків), багатоповерхівки (Дніпро), базари , кафе (с. Гроза)

тощо. Всі ці дії пояснювалися та виправдовувалися великою метою «денацифікації» та «демлітаризації».

Ще одна дуже вигідна для Росії тактика «опудало». Це тактика пропаганди, за якої аргументи опонентів роблять більш слабкими, після чого спростовують саме їх, а не першочергові, сильніші позиції. Також в цій тактиці використовується логічна хиба «підміна тези».

Класичним прикладом є всім відомі висловлювання Дж. Оруела: «війна – це мир, добро – це зло».

Хоч «опудало» вважається досить примітивним маніпулятивним прийомом, але його часто використовують як у внутрішньополітичних баталіях, так і в пропаганді міжнародного рівня. Наприклад, противники легалізації медичного канабісу в Україні, який має винятково знеболювальний ефект для важкохворих та поранених, заявляють, що Україна стане «одним із провідних наркохабів світу» та «другим Афганістаном» тощо. Проти узаконення цивільних партнерств, в тому числі для одностатевих пар, звучать аргументи на кшталт «я не хочу, щоб мій син став геєм» або «церква і Бог проти цього». Чи, наприклад, закиди про усиновлення дітей одностатевими парами, хоча профільний законопроект цього не передбачає.

Ще однією тактикою є використання «образу жертви». Вона ґрунтується на тому, що жалість є достатньо сильною людською емоцією, оскільки апелює до почуття справедливості і може викликати сильну жагу помститися тим, хто є кривдником та агресором. Російська пропаганда використовує ці особливості психології в тактиці «образ жертви». Вона часто працює разом та переплітається з тактикою «героїзація», створюючи синергетичний ефект [1]. Прикладом використання образу жертви слугує один з ключових російських пропагандистських наративів про «дітей Донбасу, яких вбивали 8 років». Символічним його виразом є так звана Алея янголів, яку відкрили в Донецьку у 2015 році. Там викарбувані імена дітей, загиблих унаслідок російсько-української війни. Провина за це покладається, звісно ж, на «українських нацистів та бандерівців». Агітпроп навмисно не згадує, що ці діти були б живі, якби не було російського військового вторгнення у Донецьку та Луганську області у 2014 році. Так окупанти хочуть перекласти відповідальність за розв'язування війни та воєнні злочини на Україну та виправдати свою

повномасштабну агресію у 2022 році, апелюючи до «вбитих дітей Донбасу».

Одним із фейків, які підживлюють наратив про «8 років», є історія про нібито розп'ятого, «як Ісус», на дошці оголошень маленького «хлопчика у трусиках». «Українські нацисти-карателі» буцімто зробили це у 2014 році у Слов'янську за те, що хлопчик був сином російського агресора з так званої ДНР. Щоправда, жінка, яка розповіла пропагандистам цю «моторошну» історію, щастя в Росії не знайшла й у 2021 році скаржилася на дискримінацію за національною ознакою у «багатонаціональній країні».

Отже, методи пропаганди поєднує одна спільна мета: посилити ворожечю, посіяти зраду, послабити морально-психологічний стан військовослужбовців та мирного населення.

Список використаних джерел

1.Методи пропаганди. Детектор медіа. (detector.media). URL <https://detector.media/infospace/article/96572/2014-08-04-metody-propagandy/> (дата звернення 9.11.2023).

2. Російська пропаганда . Прийоми маніпуляції російської пропаганди - 24 Канал (24tv.ua). URL: https://24tv.ua/ru/rossijskaja-propaganda-priemy-manipuljacji-rossijskoj-propagandy-24-kanal_n2214283 (дата звернення 9.11.2023).

ЗАСТОСУВАННЯ ТА ЗАГРОЗИ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

А.Я. Оліхнович

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасність визначається швидким розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, включаючи штучний інтелект (AI), який стає ключовим інструментом в інформаційній війні. 2023 рік безумовно став великим проривом у розвитку штучного інтелекту, тому пропонуємо розглянути потенційні загрози штучного інтелекту в сучасних інформаційних війнах.

Оскільки штучний інтелект дозволяє автоматизувувати процеси створення та поширення інформації, а за допомогою алгоритмів та нейронних мереж можна генерувати фейкові новини, коментарі та

інші повідомлення, що впливають на громадську думку, то це вже становить велику загрозу, адже те, на що люди раніше витрачали значний ресурс часу, зараз можна створити за кілька хвилин. Це вимагає нового підходу та розуміння важливості медіаграмотності та критичного мислення.

Проведене нами опитування (143 респоденти різних вікових категорій) продемонструвало, що таких, хто не знає, про існування штучного інтелекту лише 1%, але тих, кому здається, що він розуміється на його використанні – 68%. І навіть серед тих, хто вже застосовує AI в своїй професійній діяльності (а таких виявилось 63%) не змогли 100% відрізнити ким створений запропонований тест: людиною чи ChatGPT (один з можливостей штучного інтелекту).

Крім того не менш важливим елементом є те, що штучний інтелект має здатність обробляти величезні масиви даних та аналізуючи їх виділяти ключові вразливі аспекти. Як приклад, він може аналізувати поведінку користувачів в інтернеті та розпізнавати їхні психологічні особливості. Це загрожує створенням останнім інформаційної кампанії, що буде спрямована на конкретних індивідів або цілих груп людей.

Один з важливих напрямків, на який варто звернути увагу як на високу загрозу, можливість штучного інтелекту створювати дипфейки. Діпфейк характеризується, як технологія штучного інтелекту, яка використовується для створення фальшивих відео, аудіо та зображень, що виглядають як реальні. Вони базуються на глибокому навчанні та обробці даних для створення реалістичного враження, яке може бути важко відрізнити від справнього матеріалу. Таким чином, варто це враховувати, оскільки дане явище має серйозні наслідки для суспільства загалом та окремих соціальних груп.

Говорячи про необхідність захисту від негативного впливу дипфейків, хотілося б розглянути конкретний приклад та проаналізувати його вплив на українське суспільство. В першій декаді листопада 2023 року в мережі з'явилося відразу два дипфейки, які стрімко поширилися в соціальних мережах, а саме дипфейки з Головнокомандувачем Збройних Сил України В. Залужним. Як повідомляє Центр Протидії Дезінформації [1] це знову робота російської пропаганди. Зроблено це з метою дестабілізувати ситуацію в Україні, посилити недовіру народу до влади. На одному відео фейковий «Залужний» звинувачує українську владу в загибелі свого помічника і закликає населення України вийти на площі своїх міст, а військових – не коритися «злочинним наказам» влади. На іншому

відео «Головнокомандувач ЗСУ» начебто стверджує, що Зеленський намагається його ліквідувати, а також провалив контрнаступ та взагалі здає країну.

Збільшення кількості фейків з В. Залужним свідчить про запровадження російською пропагандою нової інформаційно-психологічної спецоперації (ІПСО) з дискредитації військового керівництва ЗСУ. Відео із «Залужним», згенеровані за допомогою технології діпфейк, виглядають максимально реалістичними, що свідчить про залучення значних сил та засобів. Це також є характерною ознакою причетності до їх створення та поширення російських центрів інформаційно-психологічних операцій. Останнім часом використання в інформаційній війні проти України технології діпфейку стає звичайною практикою спецслужб РФ.

Наступний приклад, в березні 2023 року, коли відбувалося гостре протистояння та обстріли Бахмута, російське ІПСО також згенерувало та поширило діпфейк на просторах інтернету, де Президент України В. Зеленський нібито закликав людей скласти зброю та припинити протистояння. Робилося це з однією метою – знизити морально-психологічний стан, в першу чергу військових, деморалізувати та дезорганізувати, викликати обурення та протестні настрої.

Зважаючи на все вище викладене, стає зрозумілим, що:

- по-перше, діпфейки – це дуже потужний інструмент за допомогою якого можна впливати на суспільство;
- по-друге, діпфейки – це тільки одна із багатьох можливостей штучного інтелекту, що може бути використана в інформаційній війні.

Відповідаючи на питання, яким чином можна протистояти такому інформаційному впливу, важливо зазначити на що варто звертати увагу при перегляді різного контенту.

Перше, це важливо перевіряти походження матеріалу. Довіра до джерела повинна відігравати ключову роль, а також підтвердження іншими не менш авторитетними джерелами.

Друге, якщо це відеоматеріали, звертати на неприродні рухи чи рухи непритаманні цій людині. «Замилення» або нечіткість об'єкту також може свідчити про роботу штучного інтелекту. Експерти з Массачусетського Технологічного Інституту радять звертати увагу на деталі, щоб розпізнати фальшивку. На шкірі будуть неприродні плями, губи виглядатимуть непропорційно до обличчя тощо. Якщо відео робилось поспіхом, можуть бути певні недоліки в зоні вух, зубів і повік під час кліпання.

Третьє, розвивати навички критичного мислення та аналізу інформації. Тут в нагоді можуть стати он-лайн курси та тренінги, які пропонуються такими освітніми платформами як: Prometheus, ГвараМедіа, Інформаційний центр «Майдан Моніторинг», Mediaplatforma, Академія Української преси тощо, а також слідкувати за контентом таких сайтів як: Центр Протидії Дезінформації, Інститут стратегічних комунікацій, StopFake, SPRAVDI, де експерти в галузі дезінформації розкривають основні спроби ворога справити вплив на населення України.

Список використаної літератури

1. Для чого російська пропаганда використовує дипфейк В.Залужного. Центр протидії дезінформації. 9.11.2023. URL <https://cpd.gov.ua/main/dlya-chogo-rosijska-propaganda-vykorystovuye-dipfejk-v-zaluzhного/> (дата зверення 10.11.2023).

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА СЬОГОДЕННЯ ТА МОЖЛИВІ МЕТОДИ БОРТЬБИ

О.С. Ткаченко

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

У сучасному світі інформація відіграє найважливішу роль для кожного з нас, вона є невід'ємною частиною людського життя: регулятор політичних, економічних, суспільних та соціальних сфер, а в останні декілька десятиріч є потужним державним ресурсом, який вагомо впливає на рівень національної безпеки.

Процес інформатизації ХХІ сторіччя розвивається стрімко, що призвело до створення єдиного інформаційного простору. Це з одного боку дозволяє і прискорює розвиток людства, створює інформаційне суспільство, з іншого може призвести до руйнування духовності суспільства, виникнення інформаційних й технічних катастроф. Саме негативні прояви інформаційного суспільства створили таке поняття, як «інформаційна війна», яка сьогодні стала реальною загрозою для безпеки України, й людства в цілому.

Інформаційна війна включає в себе багато аспектів, головними з яких є вплив на свідомість людини різними нейролінгвістичними засобами, які полягають в підриві цілей та світогляді, впливають на

суспільне життя, знищують духовність людини та розуміння. Такий темп розвитку сучасності може привести до нездатності людством мислити, відчувати, проявляти емоції.

Спостерігаючи за ходом і наслідками російсько-української війни, сьогодні кожен громадянин та громадянка України бачать і відчувають впливи на моральну, емоційну, волюву, інтелектуальну та психічну сфери. Ці впливи та утиски надходять з інформаційного простору, до якого може мати доступ абсолютно кожен та кожна. Ворог використовує усі можливості, щоб збити українців як націю з вірного шляху об'єднання, шляху до сили міцності і могутності нації, нації яка виборює свої права, захищає власну історію, культуру, кордони, суверенітет, символіку, людей.

Підлість росії полягає у проведенні війни з використанням як зброї, так і інформації. Останнім часом українці все більше відчувають інформаційно-психологічні операції з боку країни-агресора, що є одні із впливовіших засобів ведення війни й скординовуються не лише на українців, а й на світову спільноту. Учасником такої війни може стати кожен з нас, незалежно від віку, статі чи інших чинників. Розповсюдженими інструментами впливу на психіку та свідомість противник обрав формування фейків, що у свою чергу націлені на викривлення інформації, дезадаптацію та деморалізацію українців.

Інформаційна війна сьогодні є всеосяжною стратегією, яка показує всю значимість володіння інформацією в керуванні, командванні і реалізації національної політики. Інформаційна війна – війна за знання. Проте це не єдині проблеми та наслідки. Одним з критичних проявів може бути будь-який витік інформації або розповсюдження важливої таємної інформації, що серйозно загрожує не лише інформаційній, але й національній безпеці країни, а для України в умовах війни означає втрата людей, військової техніки, руйнування інфраструктури, тощо. Нормальна життєдіяльність країни визначається рівнем розвитку, якістю, безпекою інформаційного середовища. Інтернет, мобільний зв'язок, глобальна навігація – ще більше спроможні збільшити можливості інформаційної дії у війні.

У зв'язку з цим роль інформаційного забезпечення різко зросла, і свідчить про новий рівень ведення інформаційного протиборства. На сьогоднішній день способи інформаційної боротьби поділяють на три види – силові, інтелектуальні та комбіновані. До силових відносять способи, які застосовані на ураженні об'єктів інформаційної боротьби

різними видами зброї, це допомагає досягти переваги у кількості інформації, яка необхідна країні для розв'язання певних військових завдань. Інтелектуальні способи характеризуються рефлексивним управлінням противником, їх застосування забезпечує досягнення інформаційної переваги щодо якості інформації. А комбіновані способи включають в себе досягнення інформаційної переваги, щодо кількості та якості інформації.

У сучасній війні успіх може забезпечуватися і без вторгнення сухопутних військ на територію противника, успіх при цьому забезпечується інформаційними діями та ударами.

Інформаційна дія – сукупність узгоджених за метою завданням, місцем і часом заходів, які проводяться залученими для ведення інформаційної боротьби силами та засобами у заданому напрямку впродовж заданого періоду.

Інформаційні дії бувають наступальними та оборонними. Наступальними діями вважається інформаційна блокада, основним завданням якої є застосувати сили так, аби до мінімуму звести можливості суперника отримати й скористатися інформацією, що потрібна для ведення дій. Одним з основних способів проведення інформаційної блокади є радіоелектронне блокування – узгоджена дія засобами радіоелектронного придушення й функціонального ураження технічних елементів систем розвідки й каналів передачі інформації противника. Іншою наступальною дією є інформаційна акція, яка уражає окремі об'єкти системи управління противника або його інформаційних ресурсів загалом. Інформаційними акціями є, наприклад, маніпулювання засобами масової інформації, культури чи мистецтва, що допомагає насадити суспільству свою ідеологію.

Іншим елементом інформаційної війни є інформаційний удар, що являє собою короточасну, міцну, узгоджену дію сил і засобів на найбільш важливий елемент системи управління противника для досягнення вирішальних цілей – завоювання інформаційної переваги. Бувають радіоелектронні інформаційні удари, які характеризуються раптовою масованою комплексною дією сил та засобів радіоелектронного придушення й функціонального ураження систем управління противника, радіоелектронно-вогневий удари, що являє собою масову дію сил і засобів РЕБ, авіації, ракетних військ, артилерії тощо. Також існує такий вид інформаційних ударів, як комп'ютерний або програмний (удар у сфері ЕОМ, підриває системне управління

противника, шляхом проникнення у їх базу різного типу вірусних систем), а також спеціальний удар (масована комплексна морально-психологічна дія атакуючих сил і засобів на особовий склад противника).

Аналіз роботи спеціальних служб України в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави показує, що у їх розпорядженні є широкий спектр засобів і багатий досвід запобігання, перехоплення, перекручування, знищення витоків інформації в інформаційних та телекомунікаційних мережах і системах загальнодержавного призначення, але темпи удосконалення інформаційної зброї ворога, значно перевищують темпи розвитку технологій захисту в Україні.

Таким чином, в ході інформаційного протиборства об'єктами впливу в інформаційній сфері, які потребують інформаційної безпеки, є насамперед люди, озброєння та військова техніка, елементи інформаційних та телекомунікаційних систем тощо.

Захист інформаційного простору, впровадження провідних технологій, націлених на інформаційну гігієну, вдосконалення методів інформаційного протиборства дозволить значно посилити для України політичну, економічну і військову перевагу за рахунок лідерства в інформатизації, а також дозволить встановити глобальний інформаційний, у тому числі і збройний, контроль за країною-агресором, і тим самим встановити свої правила ведення війни та швидко здобути омріяну перемогу!

ГІБРИДНА ВІЙНА РФ ПРОТИ УКРАЇНИ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ

С.А. Лучик

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сімейні відносини представляють собою комплексну мережу взаємодій, цінностей та ролей, що піддається значущим змінам і напруженням внаслідок воєнних акцій. Умови гібридної війни, що включають в себе поєднання відкритих військових дій, інформаційного протиборства, економічної війни та дипломатичних маневрів, створюють особливий контекст, який негативно впливає на сімейну

сферу. Найбільш поширеними та актуальними є такі проблеми українських сімей:

1) розрив сімейних зв'язків через переміщення: військові дії часто викликають переміщення населення, що потенційно може спричинити розрив сімейних зв'язків.

2) психологічний тиск та стрес: гібридна війна супроводжується постійним стресом та неспокоєм. Сім'ї можуть відчувати психологічний тиск через постійну загрозу та невизначеність;

3) розрив зв'язків через інформаційну війну: дезінформація та пропаганда можуть призвести до розбіжностей в сім'ї, коли члени родини вірять різним джерелам інформації;

4) розрив зв'язків через перебування одного з членів сім'ї на фронті: довготривале перебування на фронті, на значних фізичних відстанях створює виклики для сімей, спричиняє психологічні, емоційні та практичні труднощі для кожного з членів сім'ї.

Варто зауважити, що зазначені проблеми зумовили негативні наслідки для життєдіяльності українських сімей, та загалом для українського суспільства. Кількість одружень, за статистикою, майже на 20% менша, у порівнянні з 2022 роком. І може здатися, що усе через думки «побратися після війни». Та це не так, тому що кількість шлюбів 2023 року збігається з даними за 2021 – 86 тисяч реєстрацій за півроку. А у 2022 році, коли країна переживала шок від початку повномасштабного вторгнення, – був просто шлюбний бум. Отже, аналізуючи статистику, можна зрозуміти, що кількість укладання шлюбів в порівнянні з довоєнним часом не змінилась. Але ситуація з розлученнями, нажалю, гірша.

Органами державної реєстрації актів цивільного стану (ДРАЦС) цьогоріч в Україні зафіксовано кількість розлучень на третину більше ніж торік, понад 10 тисяч. Але, по-перше, частина цих рішень були прийняті весною 2022 року, а офіційно оформлені лише зараз; по-друге, частина розлучень є спірними, і лягають на плечі судів, а там чіткого підрахунку не ведуть. Якщо є неповнолітні діти, майнові претензії, бажання розірвати шлюб не від двох, а тільки від одного з подружжя, тоді розлучення – тільки через рішення суду. Ці випадки до статистики не потрапляють, тому що після рішення суду звітувати про розлучення у органи ДРАЦС не потрібно. Отже реальних випадків розлучень, з тієї чи іншої причини, набагато більше. Та як би шлюб не розривали, з

конфліктом чи без, головними причинами цього, найчастіше громадяни називають обставини війни.

На початку війни чимало людей виїхало, а велика відстань і проміжок часу впливають на те, що люди відвикають одне від одного, знаходять інших людей.

Наразі, ця проблема є актуальною, щодо особового складу військових підрозділів, що має сім'ї, адже якість виконання бойових завдань військовослужбовцями знижується. Враховуючи дану статистику, керівництву Збройних Сил України та фахівцям структур морально-психологічного забезпечення необхідно забезпечити надання дієвої психологічної допомоги та підтримки особовому складу, щоб унеможливити погіршення виконання службових обов'язків. Розглянемо шляхи, реалізації такої психологічної допомоги та підтримки:

психологічна підтримка: психологи та психіатри можуть надавати консультації та підтримку для подолання стресу, тривоги та психологічних труднощів, пов'язаних з гібридною війною та розлученнями;

соціальна допомога: важливо надавати інформацію та підтримку щодо доступу до соціальних послуг і пільг. Допомога сім'ям отримати доступ до медичної допомоги, освіти, житла та інших основних потреб;

забезпечення комунікації: сприяння комунікації між військовослужбовцями і їхніми родинами, навіть у віддалених регіонах. Це може включати в себе використання сучасних засобів зв'язку, які допоможуть підтримувати зв'язок;

професійна підтримка: забезпечення можливості для професійного розвитку і підготовки військовослужбовців і їхніх сімей, щоб вони мали перспективи на майбутнє;

публічна інформація та освіта: поширення інформації про права та можливості військовослужбовців і їхніх сімей серед громадськості та інших організацій;

участь громади: залучення громадських організацій, місцевих органів влади та волонтерів до допомоги військовослужбовцям та сім'ям, надаючи підтримку та ресурси;

моніторинг і дослідження: проведення досліджень та моніторингу для оцінки потреб військовослужбовців і їхніх сімей та аналіз впливу гібридної війни та розлучень.

Важливо пам'ятати, що кожна сім'я та військовослужбовець унікальні, і потреби можуть відрізнятись. Чутливий та індивідуальний підхід є найкращим способом надати підтримку в цих складних умовах.

Умови повномасштабної війни вимагають уваги та надзвичайної підтримки для військовослужбовців та їхніх сімей. Важливо забезпечити психологічну та соціальну підтримку, зберегти зв'язок між членами родини, надати можливості для професійного розвитку. Реалізація цих рекомендацій допоможе забезпечити сім'ям військовослужбовців необхідну підтримку в умовах гібридної війни. Це сприятиме зміцненню сімейних відносин і підвищенню ефективності виконання бойових завдань військовослужбовцями.

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

С.Ю. Лисенко, К.В. Римар

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасна війна – це не лише традиційна зброя, це, насамперед, інформаційні операції. Саме тому її називають інформаційною. Сьогодні стає зрозумілим, що на момент початку активної фази війни в Україні 24 лютого, навіть фахівці недооцінювали силу та можливості інформації. Проаналізувавши наративи та тези російської пропаганди, які останні роки транслюють ЗМІ, стає зрозуміло, що до війни РФ готувалася не один рік. Необхідно зазначити, що саме РФ приділяла серйозну увагу інформаційній складовій сучасної війни, початок якої був ще до 2014 року.

До речі, російські фахівці ретельно вивчали досвід та праці провідних фахівців у галузі пропаганди та розробляли власні методики з урахуванням особливостей своєї цільової групи впливу. Безперечно, після закінчення війни прийде ще більше розуміння значущості спланованих інформаційних операцій та необхідності налагоджування та розвитку не тільки ВПК, а й інформаційну підготовку як провідну складову протиборства у сучасних війнах та конфліктах.

Будь-яка війна, тим більше у 21 столітті, завжди починається з пропаганди та маніпуляції, створення міфу, альтернативної реальності. Мета такої інформаційної підготовки – постаратися обдурити власний

народ та світову громадську думку, змусити людей погодитись на війну. Саме тому не лише сама війна супроводжується інформаційною кампанією, а й що важливіше, на фазі підготовки фіксується специфічна інформаційна активність, яку слід відстежувати.

Пропаганді завжди слід замовчувати, що у війні переслідуються насамперед утилітарні цілі й перекопувати у важливості якихось гуманітарних причин. Так, Кремль «прикрився» шляхетними принципами заявляючи про «захист населення Донбасу, російську культуру та мову, усунення загроз безпеки Росії, знищення нацистських воєнізованих підрозділів, повалення терористичного київського режиму». Аудиторії повторюють мантру про «братський» український народ, який необхідно «звільнити» [1]. Саме так обґрунтовувалась та пояснювалась так звана «спеціальна военная операція», в яку продовжують вірити частина росіян навіть після 600 днів війни.

Прокремлівські ЗМІ посилено лякають свого споживача інформації міфічними планами української влади виробляти ядерну зброю, брудну бомбу чи біологічну зброю. Повідомлення в медіа крутяться навколо бойових комарів, селезнів, кажанів та подібної «небезпечної», за твердженням пропаганди, виключно для російської людини фауни.

І це є не просто інформаційна війна, це є ознаки інформаційно-психологічних операцій. Сутність інформаційно-психологічних операцій полягає у впливі на громадську думку, психіку та переконання населення чи опонентів для досягнення стратегічних цілей. Якщо проаналізувати контент різних засобів масової інформації з початку повномасштабного вторгнення (і, навіть, ще до початку АТО у 2014 році), можна знайти всі її ознаки, а саме: маніпуляція інформацією, вплив на громадську думку та емоції, психологічний тиск на опонентів, використання соціальних мереж, дезінформація і кібератаки, використання психологічних технік тощо.

Так, наприклад, нанесення міток на дорогах та будівлях, трагедія в Оленівці (липень 2022 року), удар по багатопверхівці у Дніпрі (січень 2023 року), ракетний удар по Вінниці (липень 2022 року), ракетний удар по Краматорську (квітень 2022 року) тощо. Всі ці події виправдовувалися досягненням цілей СВО, знищенням «натівських військ», повним невизнанням загибелі мирного цивільного населення або знищення об'єктів критичної інфраструктури.

Дуже популярною темою для російських інформаційно-психологічних операцій є застосування ядерної зброї. Впродовж російсько-української війни по різних каналах ЗМІ можливість та необхідність застосування ядерної зброї з'являлася в декілька хвиль. При чому погрози лунали не тільки в бік України, а й інших держав, які допомагають Україні.

Основна мета інформаційно-психологічних операцій посягти паніку, недовіру, розгойдати українське суспільство до висунення вимоги припинення війни будь-якою ціною.

Отже, історичний аналіз війна говорить, що війна обов'язково закінчиться і, крім умов врегулювання, з'явиться розуміння значущості військової пропаганди та інформаційної підготовки до війни. Навіть на тлі найактуальнішої проблеми – майбутніх гарантій безпеки для України – які мають бути надійними з огляду на те, що Росія залишатиметься загрозою для України, не можна недооцінювати фактор інформаційної безпеки [2].

Сьогоднішні російські ЗМІ інтегровані у державні механізми та пропагандисти усвідомлюють, що вони є частиною комплексної військової операції.

Політологи та соціологи констатують той факт, що серйозною проблемою повоєнної РФ стане власне населення вирване з роками пропагандою альтернативної реальності, що створюється. Ідеологічна поразка є навіть важчою ніж фактична і відновити колишнє становище у свідомості людей набагато важче, ніж відновити зруйновану економіку та інфраструктуру [3].

Сьогоднішні події в Україні вчать тримати на контролі не лише передислокацію та ротацію російських військ, їх озброєння, а й інформаційний супровід підготовки до війни. Трансльовані у ЗМІ принципи військової пропаганди є найважливішими маркерами готовності до війни. Після закінчення війни в Україні необхідно тримати пропаганду Кремля на особливому контролі та формувати інституційний підхід. Обов'язковим має стати відстеження готовності до війни, готовності не фізичної, а емоційної та психологічної.

Список використаних джерел

1. Комунікаційні технології: лекції / Н. І. Зражевська. – Черкаси: Брама-Україна, 2010. – 224 с.

2. Понсонбі А. Брехня під час війни: принципи пропаганди, описані в 1928 році. URL: <https://infokava.com/39488-.html> (дата звернення 28.10.2023).

3. Ярмолюк Н. Фундаментальні принципи та основні міфи воєнної пропаганди рф в російсько-українській війні 2014-2022 рр. URL:<https://leopolis.news/post/74451/fundamentalni-pryncypy-ta-osnovni-mify-voenno-propagandy-rf-v-rosiysko-ukranskiy-viyni-2014-2022-rr> (дата звернення 27.10.2023).

РОЛЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕДІАПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

А.А. Лебідь

*Харківський національний університет Повтряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Російсько-українська війна вплинула на трансформацію медіапростору в контексті національної ідентичності як в Україні, так і в Росії. Ця війна є гібридною, із значною питомою вагою інформаційної складової, яка впливає на культуру, традиції, підіймає питання етики та, безумовно, ідентичності. Провідну роль в інформаційній війні відіграють саме медіа. Тому важливим є аналіз того, яким чином медіа впливають на формуванні національної ідентичності та сприйняття інформації та подій.

Хочемо звернути увагу на дослідження Д. Судина (результати датуються 22.08.2022 р.), який зазначив, що частка українців, які ідентифікують себе насамперед як громадяни України, становить або 85%, або 72% (залежно від методології опитування та конкретного періоду часу). Історики, політологи та філософи зазначають, що це є історично високий рівень. Загалом, виділяють кілька етапів кристалізації української ідентичності, переломними моментами яких називають революції та війни: У 1992 - 2004 роках відсоток тих, хто вважав себе насамперед громадянином України, не перевищував 50%. Цей поріг було подолано лише після Помаранчевої революції. Наступне різке зростання відбулося на початку Революції Гідності та російсько-української війни, коли було подолано поріг у 60%. Поріг у 70% українське суспільство перетнуло з початком широкомасштабної російської окупації [2].

Результати дослідження [2] також демонструють, що зовнішні межі української ідентичності стали більш чіткими. Європейська ідентичність зросла з 3,6 до 6,4 бала (0 – зовсім не відчуваю себе європейцем, 10 – відчуваю себе дуже європейцем). Водночас ідентифікація з «радянським народом» послабилася (з 2,9 до 1,1 за аналогічною шкалою). Крім того, лише 11% жалкують про розпад Радянського Союзу, порівняно з 32% рік тому (цей відсоток залишається практично стабільним з 2014 року). Все, що стосується Росії та росіян, також є передбачуваним. Наприклад, у 2021 році лише 55% опитаних вважали, що українці та росіяни не є єдиним етносом, тоді як у березні 2022 року ця цифра зросла до 77%, а у квітні 2022 року – до 91%.

Автор [2] також зазначає, що внутрішній зміст ідентичності змінюється і стає більш впливовим: У травні 2022 року 78% респондентів жертвували гроші на потреби збройних сил, 58% на гуманітарні потреби, 56% передавали одяг і товари для внутрішньо переміщених осіб, 51% брали участь у волонтерській роботі. Таким чином, долається так званий «парадокс безбілетника». Отже, якщо людина відчуває, що її внесок є незначним порівняно з масштабом проблеми, але має можливість користуватися плодами успіху з її внеском чи без нього, вона, швидше за все, не буде робити внесок у загальне благо. Але сама ідентичність також може накладати зобов'язання. Так само, як українська армія захищає всіх українців, незалежно від того, чи жертвує конкретна людина на оборону, чи є волонтером тощо.

Це не єдине дослідження, яке демонструє позитивну трансформацію у медіаспоживанні, сприйнятті інформаційного простору та чутливості до спотвореного контенту. Так, наприклад, «Детектр медіа» у серпні 2022 році провів вісім фокус-груп у Києві, Дніпрі, Одесі, Вінниці і Львові з метою з'ясувати як аудиторія сприймає український медіапростір після повномасштабного вторгнення Росії; зміни у споживанні медійного продукту; чутливість і ставлення до пропаганди; а також побачити можливі трансформації ідентичності та цінностей українців [3].

Результати роботи фокус-груп були наступні. Вони виявили, що українці виявляють більше інтересу до загальних телемарафонів (хоча їхні оцінки не є однозначно позитивними), значно зросла кількість якісного контенту українською мовою, а присутність російськомовних ЗМІ та проросійських наративів зменшилася. На початку повномасштабного вторгнення люди майже повністю відмовилися від

розважального контенту, але з того часу ця ситуація частково змінилася. Також спостерігається тенденція до відмови від російськомовного контенту, оскільки молодь починає більше цікавитися українською історією та культурою. Респонденти розглядають пропаганду не лише як негативне явище, а й як невід'ємну частину інформаційної війни. Проукраїнська пропаганда розглядається, як легітимний і необхідний інструмент соціальної мобілізації. Ціннісні зміни включають посилення почуття патріотизму та природне неприйняття всього російського [3].

Крім того, особливе почуття гумору, притаманне нашій країні, залишило свій слід. Майже кожен епізод і подія відображені в карикатурах і мемах, що є фіксацією часу і засобом збереження культурної пам'яті.

Традиції також відіграють важливу роль у контексті національної ідентичності. Традиції відображають історію, культуру, цінності та спадщину народу і створюють особливі спогади та зв'язки між поколіннями. Деякі аспекти місця традицій у контексті національної ідентичності розглядаються нижче

1. Збереження культурної спадщини: традиції передаються з покоління в покоління і допомагають зберегти самобутню культурну спадщину кожної країни. Ця спадщина включає мову, музику, народні традиції, одяг, кухню та інші аспекти культури.

2. Вираження національних цінностей: традиції відображають цінності, які є важливими для країни. Традиції можуть виражати патріотизм, віру, сімейні цінності та інші елементи, які визначають національну ідентичність.

3. Створення відчуття спільності: традиції об'єднують людей і створюють відчуття національної спільноти. Традиції допомагають зміцнити зв'язки між громадянами і створюють відчуття єдності в суспільстві.

4. Збереження історичної пам'яті: традиції допомагають зберегти історичну пам'ять і нагадують людям про важливі події та постаті в історії країни.

5. Сприяння самоідентифікації: традиції дають людям можливість належати до своєї етнічної групи та відчувати гордість за свою країну.

6. Підтримка в кризові часи: традиції допомагають об'єднати і зміцнити рішучість людей, а також надають силу і підтримку нації в часи кризи і війни.

Важливо пам'ятати, що національна ідентичність не є статичною і може змінюватися з часом. Традиції можна зберігати і адаптувати до сучасних умов, оскільки потреби і цінності людей змінюються.

Прикладом може слугувати щоденна хвилина мовчання, запроваджена Президентом України Володимиром Зеленським Указом № 143/2022 о 9 годині ранку та висвітлена в усіх засобах масової інформації [1].

У воєнний час сила народу підживлюється ненавистю до ворога, а армія повинна зберігати холодний розум. Підтримка та помста за загиблих на війні ще одна маловідома традиція української армії, як і підписання снарядів, випущених по окупантах.

«Слава Україні!» – це вітання лунає з усіх куточків світу. «Героям слава!» – це чудова відповідь усім, хто зазіхає за нашу свободу; наше традиційне вітання на честь тих, хто поліг мученицькою смертю за нашу країну.

В контексті російсько-української війни медіапростір став ареною інформаційного бою, який впливає на сприйняття подій, національну ідентичність та міжнародні стосунки. Розуміння цих трансформацій дозволить краще аналізувати вплив медіа на суспільство та національну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України 143/2022: Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1432022-41729> (дата звернення 1.11.2023)

2. Судин Д., Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. «Тиждень». 24 серпня 2022. URL: tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/

3. ГО «Детектор медіа», Українська аудиторія після початку Великої війни: зміни у медіаспоживанні, сприйняття інформаційного простору, чутливість до спотвореного контенту: аналітичний звіт за результатами якісного дослідження. Жовтень 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/204890/2022-11-16-ukrainska-audytoryia-pislya-pochatku-velykoi-viyny-zminy-u-mediaspozhyvanni-spryynyattya-informatsynogo-prostoru-chutlyvist-do-spotvorenogo-kontentu/> (дата звернення 2.11.2023).

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ДЛЯ СУСПІЛЬСТВА

А.В. Репінський

Національний авіаційний університет

м. Київ

Дослідження соціально-економічних і гуманітарних наслідків війни має першочергове значення в сучасній науці. Цей вступ пояснює ключові причини, що лежать в основі важливості цього дослідження.

Розуміння соціально-економічних наслідків збройних конфліктів має важливе значення для розробки ефективної політики та стратегій післявоєнного відновлення та реконструкції. Збройні конфлікти руйнують важливі соціальні та економічні об'єкти, що призводить до катастрофічних наслідків для постраждалих громад. Дослідження цих наслідків дає цінну інформацію про масштаби збитку, що, у свою чергу, інформує про розподіл ресурсів для відновлення інфраструктури, поживлення місцевої економіки та відновлення соціальних послуг.

Гуманітарний вимір війни вимагає ретельного вивчення, оскільки він дає змогу дослідити потреби постраждалих, вимушено переміщених осіб та порушення прав людини під час конфлікту. Дослідження впливу війни на гуманітарне становище населення сприяє глибшому розумінню тяжкого положення населення, постраждалого від конфлікту, даючи розуміння безпосередніх та довгострокових потреб біженців, внутрішньо переміщених осіб та інших соціально вразливих груп. Ці знання є ключовими для гуманітарних організацій у наданні адресної допомоги та забезпеченні захисту прав людини.

Дослідження соціально-економічних і гуманітарних наслідків війни в Україні на основі досвіду Хорватсько-боснійської війни є важливим для ширшого розуміння на основі відомих механізмів та дій що були застосовані в процесі подолання післявоєнної кризи та їх наслідків. Результати цієї діяльності допоможуть запобігти завідомо неефективним чи шкідливим рішенням по відношенню до Українського суспільства.

Повернення біженців і «відбудова» країн, спустошених конфліктом, є важливими політичними цілями для все більшої кількості урядів-донорів, міжнародних організацій і неурядових організацій, які працюють у сферах розвитку та гуманітарної діяльності. До прикладу, події в Косово є яскравою ілюстрацією як

швидкості, з якою може розвиватися занепокоєння щодо відновлення, так і того, якою мірою це пов'язано в державній політиці з поверненням біженців. Проте Косово не є першою і не єдиною ситуацією, в якій наголошується на зв'язку між поверненням біженців і постконфліктною реконструкцією. Від Камбоджі та Намібії на початку 1990-х до Мозамбіку, Руанди та Гватемали в середині десятиліття, політики боролися з цими подвійними проблемами як з фундаментальними компонентами міжнародної гуманітарної політики. Ніде міжнародна прихильність до повернення біженців і відбудови не була такою очевидною, як на Балканах. Зокрема, у Боснії збройний конфлікт 1992-95 років шокував світ. Коли війна закінчилася, західні країни сподівалися зробити Боснію демонстрацією своєї здатності вивести країну з війни до сталого економічного та соціального розвитку. Завдання було чимале. Більше половини приблизно 3,5 мільйонного населення країни або проживали за межами країни як біженці, або були внутрішньо переміщеними особами в межах її кордонів. Економіка країни була зруйнована, а її політична система була різко змінена не лише внаслідок конфлікту, а й через необхідність встановлення нових форм правління після розпаду федеративної соціалістичної системи.

Аналізуючи операції з залученням міжнародних партнерів до розбудови та відновлення нації, маємо задатись питаннями: Що міжнародна спільнота зробила правильно? Що слід було зробити інакше? Іншими словами, Боснія – це модель для наслідування чи застереження про те, чого слід уникати? Боснійський приклад є і тим, і іншим, і що успіхи та невдачі є своєчасним тестом на ефективність зусиль західного державотворення.

Менш ніж за десятиліття Боснія була відбудована та багато в чому трансформована. Боротьба, яка охопила країну в 1992-1995 роках і призвела до кампаній етнічних чисток, концентраційних таборів і понад 200 000 жертв було замінено подобою нормальності [5; с.15]. Мир було встановлено, і є стійке відчуття підвищеної безпеки по всій країні [3; с.15]. Фізична реконструкція країни була ще більш успішною; на початку 2000 року Європейська ініціатива стабільності оголосила, що нерівномірні зусилля з реконструкції були «надзвичайно успішними» [6; с.2]. Навіть біженці почали повертатися додому; повернення меншин у 2002 році зросло на 40 відсотків порівняно з 2001 роком [1; с.1].

Проте, критики міжнародної місії стверджують, що цей так званий прогрес є тимчасовим і поверхневим. Мир є тимчасовим, тому

що єдине, що запобігає насильству, це присутність міжнародних військ; якби НАТО повністю вивело війська, бойові дії, ймовірно, відновилися б за кілька тижнів. Роки міжнародної участі не сильно допомогли економічному відновленню. Десять років по закінченню війни Внутрішній валовий продукт менше половини свого довоєнного рівня, і єдиним двигуном зростання була міжнародна допомога [2; с.1]. Трансформація є поверхневою, оскільки консолідаційна демократія, яку передбачає міжнародна спільнота, не з'явилася. Боснія розділена на дві політичні одиниці, де домінують три націоналістичні партії, і основні питання, пов'язані з кордонами та ідентичністю, досі не вирішені.

Дискусія про те, що робити далі, породила багато думок, як і брак чітких відповідей на те, як має діяти міжнародна спільнота. Причиною цього є відсутність систематичних досліджень впливу міжнародної участі в Боснії. Лише деякі з досліджень стосуються постдейтонської Боснії, а ще менше – наслідків міжнародного втручання. Аналітичні центри, що базуються в Боснії, підготували своєчасні аналізи, але ці звіти часто досить щільні та вузькоспрямовані. Тим не менш, відсутність додаткових оцінок ролі міжнародної спільноти в трансформації країни викликає подив, враховуючи, що з кінця 1995 року міжнародна спільнота надала близько дев'яти мільярдів доларів допомоги для відновлення цієї маленької країни. Розуміння наслідків цих інвестицій має бути важливим для правильного розуміння відновлення країни з післявоєнної руїни. Помилкові стратегії вимагають переоцінки цілей, засобів і ресурсів, але обидва набори проблем вказують на необхідність гнучкості та необхідність контекстних стратегій.

Робота є спробою дослідження процесу повернення біженців із післявоєнною реконструкцією в конкретному контексті Боснії та Герцеговини та виділення для подальшого застосування позитивного досвіду в Українському контексті. Аналіз цього зв'язку має важливе значення для розуміння не лише подій, які розгорталися в Боснії після Дейтонської мирної угоди 1995 року, але й нових тенденцій у міжнародній політиці щодо суспільств, охоплених війною, у цілому. Дослідження перешкод поверненню, як біженців з-за кордону, так і внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Визнання цих перешкод для відновлення міжнародних зусиль до їх усунення, особливо у випадку внутрішнього повернення «меншин» [4; с.15], що сама по собі є дуже проблематичним в контексті суспільства, яке зазнає глибоких змін.

Таким чином, дослідження соціально-економічних і гуманітарних наслідків війни є обов'язковим для прийняття обґрунтованих рішень, ефективної пост воєнної реконструкції та запобігання майбутнім конфліктам. Це дослідження підкреслює багатогранний вплив збройних конфліктів на окремих осіб, громади та нації, наголошуючи на глибоких наслідках для добробуту, стабільності та розвитку суспільств. Заглиблюючись у складну мережу наслідків війни, це дослідження прагне підкреслити моральний, політичний і практичний імператив всебічного розуміння цих наслідків для того, щоб інформувати про розробку політики, запобігання конфліктам і зусилля з поствоєнної реконструкції.

Список використаних джерел

1. «Bosnia: Refugee returns on the rise, UN agency reports».
- 2.«Bosnia's Fragile Economy: Still Not Open for Business» International Crisis Group, Balkan report No. 115.
- 3.Carl Bildt, «A Second Chance in the Balkans». Foreign Affairs, 80: 148-158.
- 4.International Crisis Group, Preventing the Return of Minorities in Bosnia and Herzegovina: An Anatomy of Hate and Fear, Sarajevo: International Crisis Group Report, no. 73.
5. «Ivo H. Daalder and Michael B.G. Froman, «The Incomplete Dayton Peace». Foreign Affairs 78: 106–113.
6. «Reforming International Priorities in Bosnia and Herzegovina».

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

А. О. Павицька

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Сучасна війна в Україні ведеться за свідомість українців і одним з ключових компонентів її виступає інформаційний. Засобами цієї боротьби стають фейки, пропаганда та різного роду дезінформація, що призводить до певних метаморфоз інформаційного простору, у якому громадську думку формують переважно емоції та особисті переконання, а не підтверджені факти.

Провідними чинниками поширення дезінформації у суспільстві є її емоційний заряд та відсутність досвіду застосування логічних знань, критичного мислення й поширення шаблонного мислення і як наслідок – небажання людей перевіряти інформацію. У світі зазначеного, значна роль у розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей та культури фактчекінгу належить освітянам. Враховуючи те, що найактивнішою категорією споживачів інформаційного контенту є молодь, педагогічні працівники мають спрямовувати свої зусилля на підвищення їх готовності протистояти негативним впливам. Проте ні викладачі, ні курсанти сьогодні не готові відповідати на лавину інформаційних викликів, яка на них обрушується щодня.

З початком повномасштабного вторгнення педагогічні працівники надають психологічну та психолого-педагогічну підтримку здобувачам вищої освіти, самі перебуваючи на межі своїх можливостей. Через нові вимоги та очікування робота педагогів супроводжується великим нервово-психічним навантаженням. Курсанти також опинились під значним соціальним тиском, вони відчувають тривожність та хвилювання щодо невиправданих очікувань та невизначеності майбутнього. Описані психологічні та організаційні труднощі учасників освітнього процесу можуть призводити до накопичення психоемоційної напруги, що за певних обставин провокує виникнення і розвиток синдрому емоційного вигорання. Цей синдром є наслідком постійного стресу у професійній діяльності й проявляється недоліком енергії та життєвих сил.

Нами було проведено дослідження, спрямоване на діагностику синдрому емоційного вигорання у викладачів та курсантів ХНУПС, у якому прийняло участь 15 педагогічних працівників та 22 курсанти. Отримані результати свідчать про високий рівень емоційного виснаження у 67% опитаних викладачів та 41% курсантів, що може проявлятися зниженням професійної ефективності, сумнівами у власній компетентності та відчуттями негативізму й цинізму щодо ситуації, що склалась, а також зниженням мотивації до навчання. Рівень деперсоналізації у 67% викладачів та 46% курсантів знаходиться на високому рівні, що проявляється порушеннями взаємин у колективі, виникненням відчуття нереальності того, що відбувається, втратою емоційності та тривожністю. У когнітивній сфері спостерігається погіршення концентрації уваги та пам'яті. Високий рівень редукції особистих досягнень характерний для 67% опитаних викладачів, що вказує на незадоволеність продуктивністю

свої роботи, призводить до негативного ставлення до самого себе, проявляється у низькій самооцінці, низькій оцінці ефективності своєї роботи та загальному негативному сприйнятті власних можливостей. Високі результати по даному показнику можуть бути обумовлені низькою мотивацією та успішності курсантів, їх небажанням активно залучатись в освітній процес і марними зусиллями викладачів змінити це. У курсантів даний показник знаходиться на середньому рівні (54% опитаних), що може вказувати на позитивне самосприйняття більшості курсантів та віру у власні сили й можливості.

Отримані результати вказують на наявність цілого спектру ознак емоційного вигорання як у викладачів так і курсантів (які мають дещо нижчі показники). Як відомо, емоційне вигорання може негативно вплинути на якість роботи викладачів та успішність навчання курсантів, їх фізичне та психічне здоров'я, а також загрожувати професійній діяльності в майбутньому. Тому важливо розробити систему психологічної підтримки учасників освітнього процесу, яка б включала психоедукативний компонент, що полягає в інформуванні кожного учасника освітнього процесу щодо ступеня небезпеки стресів та безпосередньо самого синдрому вигорання, психокорекційну роботу й психопрофілактичну у формі тренінгів, що сприяють розвитку навичок саморегуляції, стресостійкості та резильєнтності.

НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ СТОСОВНО ДЕМОГРАФІЧНОГО ПЛАНУ

М.О. Мітрошин

*Харківський національний університет Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

Україна – це унікальна держава зі своєю історією, мовою, атрибутикою, звичаями, символами та традиціями! Проте шлях до державності був значно тернистим, від самого початку її формування до сьогодення включно.

Систематично країні приходилося виборювати право на існування, стійко витримувати впливи ззовні у тому числі утиски та прагнення російської федерації стерти з лиця землі українську культуру, історію, кордони. Країна-агресор завжди хотіла бути якщо не творцем нашої держави, то як мінімум одним з них.

Привідкривши завісу історії, бачимо що дійсно з часів незалежності активно проводилася політика та дії, націлені на роззброєння, продаж техніки, глибинну реформацію зі звільненням професійних кадрів Збройних Сил України. Критичною точкою, що стала результатом просвітлення мислення усієї української нації став Майдан, далі Антитерористична операція, що з бурхливими подіями для країни обернулася в трансформацію Операції Об'єднаних сил, та згодом повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України.

Відкритий конфлікт триває більше 10 років, хоч і на офіційному світовому рівні країна-агресор не визнає своїх загарбницьких дій, проте світова спільнота засуджує зазіхання росії на незалежність та суверенітет України й простягнула руку допомоги, спільними зусиллями створює можливості для захисту громадян та громадянок України у тому числі взявши їх на прихисток.

Війна загострила один з найбільш драматичних викликів української державності – падіння народжуваності та тривалості життя. Україна увійшла у незалежність в 1991 році із майже 52 мільйонами громадян. Минуло кілька десятиріч і ситуація суттєво змінилася. Демографічний центр зазначає що у 2030 році за оптимістичними підрахунками в Україні мешкатиме до 28-29 мільйонів. У 2021 році фахівці ООН у звіті щодо демографічної ситуації наголосили, що населення України скорочується одними з найшвидших темпів у світі: припускали, що до 2050 року кількість українців може зменшитись до 30 мільйонів. А от науковці Національної академії наук прогнозували, що через 70 років (до кінця XXI століття) населення України скоротиться до 22 мільйонів. Основні чинники, які впливають на скорочення населення – це низький коефіцієнт народжуваності, високий рівень смертності, бойові дії.

Через підступні й негідні дії ворога відбуваються втрати цвіту нації. Країна-агресор завдає ракетних, авіаційних ударів, здійснює обстріли з реактивних систем залпового вогню по позиціях наших військ та населених пунктах. Внаслідок російських терористичних атак, на жаль, кожного дня є загиблі та поранені як серед цивільного населення так і у військових підрозділах. Руйнувань та пошкоджень зазнають приватні житлові будинки та інша цивільна інфраструктура. Аморальні вчинки та поведінка, катування й гвалтування населення – це реалії на тимчасово окупованих територіях України. Люди з понівеченими долями й страхом за себе і близьких вимушені шукати захисту та безпеки закордоном. Як наслідок – постійне зростання рівня внутрішньої і зовнішньої міграції. За прогнозами Ради ЄС, унаслідок війни та залежно від її тривалості населення України може скоротитися на 24–33 %.

Українські мами з дітлахами, рятуючи життя, виїхали за кордон. Чимало з них не мають наміру повертатися. Також прикрий факт дій ворога, – окупанти насильно вивезли з України велику кількість дітей. Україну поглинула гостра демографічна криза. Війна її пришвидшила, забравши сотні тисяч життів наших співгромадян. Як загиблими, так і ненародженими. Підтвердженням цієї загрози є зменшення чисельності тих, хто живе й працює в Україні вже зараз: від початку російської агресії кількість населення скоротилася на 6,7 мільйонів. Крім того, змінюється статево-вікова структура українського суспільства – скоротилася частка молоді до 20 років та частка осіб продуктивного віку. Згодом це призведе до звуження демографічного базису відтворення населення в Україні.

За даними нового звіту Фонду народонаселення ООН, в Україні наразі мешкає орієнтовно 36,7 млн осіб, а від початку повномасштабного вторгнення за її межі виїхало до 8 млн біженців. Скільки з них повернеться, залежатиме від того, як швидко закінчиться війна, чи створить Україна для цих людей належні умови: робочі місця, житло та інфраструктуру. Але для повноцінного «відродження» потрібно значно більше. Аналіз наукових праць дозволив визначити що для повноцінного відновлення нації десять жінок повинні народжувати щонайменше 22-23 дитини. Проблема криється в тому, що навіть у 2021 році 10 жінок народжували лише 11 дітей. Таким чином на Україну очікує катастрофічне падіння народжуваності. За прогнозами експертів, 2023 рік стане наймалодітнішим в новітній історії: 10 жінок (за прогнозами) народжуватимуть у середньому лише сім дітей.

Будь-яка війна має свій початок і кінець. Водночас не варто очікувати на масове повернення із за кордону, а разом із тим і післявоєнного буму народжуваності. Причина елементарна – відсутність необхідних соціально-економічних умов. Цей факт підтверджує досвід COVID-19, коли після першого року ізоляції в країні не було зростання народжуваності. У період з грудня 2020 по лютий 2021-го років народилося на п'ять тисяч немовлят менше, ніж за аналогічний період торік.

Демографія та економіка крокують пліч-о-пліч. Інвестори полюбляють стабільність, позитивні демографічні дані та прогнози. Полубляють конкретні цифри, на які можна спиратися, плануючи бізнес. Відтак демографічна ситуація – один з основних маркерів ухвалення рішення щодо інвестування в країну. Окрім того: війна сприяла стрімкому відтоку працездатного населення.

Вимушено через війну значна кількість молоді здобуває середню і вищу освіту за межами України. Постає необхідність уніфікувати освітні і дипломні стандарти України та Європейського Союзу таким чином, аби за необхідності в Україні у молоді не виникло проблем.

Потрібно заохочувати роботодавців, великий та малий бізнес. Експерти припускають, що частка незворотних мігрантів становитиме близько 50%. Сукупний обсяг економічних збитків, пов'язаних із людськими втратами війни, складе 348,5 млрд грн, або 6,3% ВВП. Нестача людських ресурсів впливатиме на стан економіки не менше, ніж наслідок руйнування росією українських підприємств.

Таким чином, повернення мільйонів спеціалістів – основа майбутнього відновлення. Держава та компетентні органи повинні сформувати спеціальні програми та умови для повернення своїх людей із за кордону.

Одним з варіантів виходу з ситуації може стати потужна фінансова підтримка родин та збільшення виплат при народженні дитини. Додатковий варіант - залучення трудових мігрантів. Зростання економіки в перспективі здатне виправити ситуацію.

Результат залежить від правильних рішень. Так, репарації та кроки у відновленні країни можуть позитивно вплинути не тільки на стабілізацію показників ВВП, але й на ухвалення рішення українців, що виїхали.

Подолати демографічну кризу, маємо вже зараз, не очікуючи на завершення війни. Вирішенням проблеми є напрацювання програми зі збільшення народжуваності, забезпечення ефективної законодавчої роботи щодо проблематики репродуктивного здоров'я, гарантії підтримки міжнародних організацій, щодо відновлення роботи промисловості та економіки. Іншого шляху до повноцінного відродження нації не існує.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
НАУКОВИЙ СЕМІНАР
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ПОВІТРЯНИХ СИЛ імені ІВАНА КОЖЕДУБА

Відповідальний за випуск *В.А. Кротюк*
Комп'ютерна верстка *Д. Клочко*
Комп'ютерний дизайн обкладинки *Д. Клочко*

Техн. редактор *М.В. Дудко*

Коректор *Н.К. Гур'єва*

Формат 60 × 84/16

Ум.-друк. арк. – 10,00

Підписано до друку 9.12.2023

Ціна договірна Тираж 100 пр. Зам. 1557

Видавництво Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2535 від 22.06.2006 р.
Адреса видавництва: 61023, Харків-23, вул. Сумська, 77/79

Віддруковано з готових оригінал-макетів
у друкарні ФОП Тарасенко В. П.
Свідоцтво № 24800170000043751 від 21.01.2002 р.
61124, м. Харків, вул. Зернова, 6/267.
Тел.: (0572) 52-82-11